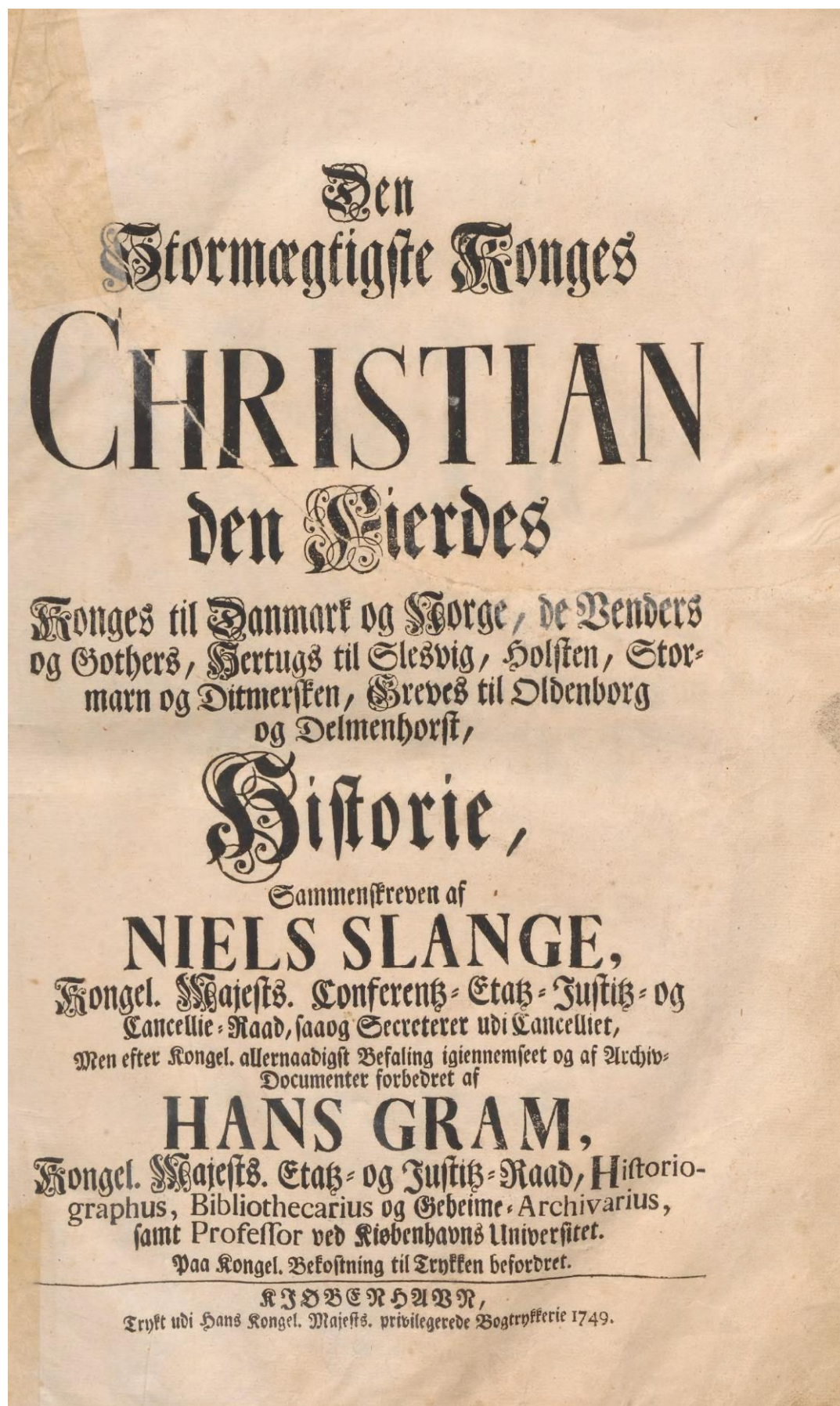

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Alle side noter er i originale er indsat i teksten med kursiv.

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Gudsfrygt skal man land bygge)

Alle side noter er i originale er indsat i teksten med kursiv.

Den Stormægtigste Konges

Christian den Fierdes

Konges til Danmark og Norge, de Venders
og Gothers, Hertugs til Slesvig, Holsten, Stormarn og
Ditmarsken, Greves til Oldenborg og Delmenhorst.

Historie,

Sammenskreven af

Niels Slange

Kongel. Majests. Conferentz – Etatz – Justitz, og

Cancellie-Raad, saaog Secreteter udi Cancelliet,

Men efter Kongl allernaadigst Befaling igjennem seet og Archiv-

Documenter forbedret af

Hans Gram,

Kongel. Majests. Etatz- og Justitz – Raad, Historiographus,

Bibliothecarius og Geheime-Archivarius,

samt Professor ved Kiøbenhavns Universitet

Paa Kongel. Bekostning til Trykken befordret.

KJØBRNHAVN

Tryk udi Hans Kongl. Majests. privilegerede Bogtrykkerie 1749

Den
Stormægtigste Konge og Enevolds-Herre
Friderich
den Femte,
Konge til Danmark og Norge, de Venders og
Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn
og Ditmarsken, Greve udi Oldenborg og delmenhorst,

Min Allernaadigste Arve-Herre og Konge

Stormægtigste Konge,
Allernaadigste Arve-Herre,

Udi Eders Kongelige Majestets Hænder overleveres i allerdybeste Underdanighed en omstændelig forfattet Historie over Een af Eders Majestets Høypriselige Forfædre, den Stormægtigste Danmarkes og Norges Konge, Kong Christian den Fjerde af Høylofflig Hukommelse, af Eders Kongel. Majestets Hr. Fader Salig og Høylofflig i Hukommelse allernaadigst modtagen og til Trykken overgivet, som en fornøden Følge til de forrige Konges Historie fra Aaret 1588. Saa meget mere mærkværdig, som den indeholder er særdeles rart Eksempel, Een Konges 60. Aars Regiering, deslige Europa ikke veed fra Kæyser Augusti Tider, uden et eneste, og derudi forestiller en Konge, som ved denne Ham af GUD forundte langvarige Regierings Tid, og derunder 53. Aars Fred, havde Leylighed at anvende de Hannem meddelte høye Sindets Gaver paa den gyldne Freds Frugter, med saa mange ypperlige

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Anordninger til Guds Æres, Rigernes Velstands og Videnskabernes Forfremmelse, med at efterlade udi begge Rigerne og Fyrstendømmerne saa mange Kiøbstæder og Fæstninger, som endnu bære Navn af Hannem og gjøre det uforglemmeligt, Kirker, Slotte, og andre publiques Bygninger til Landets Sirat og Nytte, hvoraf den Kongelige Residentz-Stad alene giver Eders Kongel. Majestet dagligen et fornøyet Øyesyn, det indæmmede Christianshavn, den Kongelige Børs, Trinitatis Kirke med derved indrettede offentlige Bibliothek, Astronomisk Observatorium, derhos liggende Collegium Regium, Rosenborg Slot, og mange flere. Her forestilles Hans høye Forstand at udgrunde til Rigernes Tarv, hvad forhen var ubekendt til Commerciens Befordring, saavel yderst i Nord, som paa hin Sidelinien, Hans utrettelige Arbejdsomhed ved jevnlige Omreyser Personligen at paadrive Hans Anstalters Fuldbyrdelse, anseelige Bekostninger dertil at gjøre. Retfærdigheds alvorlige Handthævelse uden Persons Anseelse. Fuldkomne Krigs Forfarenheds alvorlige Handthævelse uden Persons Anseelse. Fuldkomne Krigs Forfarenhed hos Hans Fred-elskende Hierte, med Fæstningers Anleggelse, Flodens Indrettelse, Mod og Mandhaftighed i de Ham paatrængte Krige, selv at vise sig som, som en forsigtig og tapper General i Marken, som en kyndig og modig Admiral i Søen, endog i sin høieste Alderdom. Hans ordentlige og forsniunlige Oeconomie over Indtægter og Udgifter. Hans Prægtighed, naar Rigernes Ære det udfordrede, men Forsters, Kongelige Ministers, Inde- og Udenlandskes Forundring over den vise Anordning

1

og overflødige Magnificence. Og det som kronede alle Hans Negotiationer, Retsindighed uden nogens Fornærmelse, som satte Hannem udi særdeles Høyagtelse hos fremmede Potentater, dem Hand efter Tidernes foranderlige Conjuncturer havde at handle med, fire det Romerske Riges Kæysere, tre Kongen i Spanien, tre i Frankerige, tre Regerende Personer i Engelland, tre i Sverrige. Fædrelandet haver længe ønsket at see denne Store Konges Historie i en sammenhængende Kiæde ordentlig forestillet, ligesom det efter Tid og Leylighed er forefaldet. Hvilket ogsaa har beveget afgangene Conferentz-Raad Niels Slange af en inderlig Devotions Drift for denne berømmelige Konges høyfortiente Æreminde og det Kongelige Huses Ære, som et allerunderdanigst Taknemmeligheds Tegn for den Naade, hand af trende denne store Longes glørværdigste Efterkommere udi Regjeringen var anseet med udi 58 Aar, ved en Forfremmelse efter den anden, udi de Danske Cancellie og andre høye Collegis, udi sin modne Alder og af mange Aars Tieneste erhvervede Forde samlet til dette hans Øyemærke, og efter dets allerunderdanigste Overlevering til Eders Kongel. Majestets Høysalige Hr. Fader høstede den fornemmeste Frugt af sit Arbejde, at Høystbemeldte Hans Kongelige Majestet derudi fandt allernaadigst Behag, og stillede Ordre, at det paa Kongelig Bekostning skulde trykkes, under Revision af da værende Geheime-Archivario, nu afgangne Stats-Raad Hans Gram, om noget derudi af Archiverne kunde oplyses, og dermed blev giort Begyndelse udi Aaret 1734. fra hvilken Tid indtil Autors Død 1737, var leveret fra Pressen paa det 8de Alphabet, hvormed siden Tid efter anden er continueret udi Elleve Aar formedelst bemeldte Archivarii andre hyppige Forretninger, og det sidste Ark af Historien leveret udi Trykkeriet kort for hans Død 1748.

Da det nu saaledes, Allernaadigste Konge, ved Eders Kongel. Majestets kraftige Erindringer og continuerende Naade med derpaa gange Bekostninger kommer for Lyset just i det Aar, da Eders Kongel. Majestet haver behaget gudeligen at anordne en Taksigelses Jubel-Fest for den Naade, GUD har velsignet den Kongelige Familie af den aldrig noksom berømte Oldenborgske Stamme med, at den udi 300 Aar haver ubrudt Orden fra Fader til Søn givet Thronens Besiddere (en Naade, som ingen

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

iblandt d Regerende Familier er vederfaren) til Rigerne, at de have nydt saa livsalige, naadige og brave Konger af denne Høystpriselige Stamme, kand det ansees, som et Ære-Smykke, hvorved Eders Kongelige Majestet haver regaleret Publicum og Efterkommere ved saadan Solennitet, da denne Konge, Skriftet handler om, oplevede Slutningen af det andet Seculum af sin Stammers Indtrædelse til Regieringen, efterat Hand selv havde forestaaet den over et halft Seculum

Undersatternes trohierteige Ønske er, at Eders Kongel. Majestets Regierings Aar maae udi alle høje Kongelige Velsignelser opnaae denne Kongens, ligesom de dagligen see Hans og de andre store Kongers Dyder samlede udi Eders Kongl. Majestets dyrebare Person, en Landsfaderlig Omhu for Rigernes Ære og Beste, en Munterhed til samme udi Verk at stille, en virkelig Medlidenhed for de Trængende, Naade for alle, og at denne Lyksalighed ligeledes maa forplantes paa Eders Kongel Majestets Afkom, indtil alle Riger og Regieringer skal underlegges den ævige og u-dødelige Konge. Hvorunder jeg paa egen og Medarvings Vegne nedlegger allerunderdanigst Taksigelse for den høje Kongelige Naade, at skienke os Exemplarierne, som et Honorarium af Eders Kongel. Majestets Høysalige Hr. Fader Forfatteren tiltænkt for sit Arbeyde, med u-afladelig Nidkiærhed forblivende indtil min Død.

Stormægtigste Konge
Allernaadigste Arve-Herre
Eders Kongelige Majestets.

Ryomgaard den 4. Augusti
1749

Allerunderdanigste tro Tiener
og Arve-Undersaat
Peter Fogh.

Til Læseren.

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Alle side noter er i originale er indsat i teksten med kursiv.

Saa formodentlig som det er, at baade de nu levende og efterkommende Landets Elskere vil være begierlige efter at vide noget af den Beskaffenhed og Skiebne, som denne ypperlige Historie haver haft, der saa længe har været savnet, saa meget omtalet, og nu endeligen træder frem for Lyset, saa tilbørligt er det, at mand underretter dennem derom, saavidt nu skee kand, efter de fornemmestes Død, som dermed have haft at bestille. Man finder det da for den største Billighed, at her først meldes lidet til Forfatterens Ære og Ihukommelse, som med saa berømmeligt et Forsæt haver begyndt, med en usigelig Møye arbejdet paa, og priselig en Bestandighed fuldført et Verk, som med al Ret og i mere end een Henseende kand regnes for et af de største og merkværdigste, der hidindtil i den Danske Historie er udkommen.

Forfatteren dertil er den for længst afgangne Kongel. Majestets. Conferentz Raad Niels Slange, som var født 1657. den 26de julii, en Søn af den lærde og i Landets Antiquiteter velforfarne Biskop i Viborg, M. Peder Villadsøn, hvilken, medens hand var Prest i Slagelse, var en af de Siællandske Geistliges Deputerede ved den høye Souverainetets – Act, hvorom hand haver efterladt adskillig skrevne Efterretninger. Sønnen, vor Histories Forfatter, efterat hand fra sin Faders Huus havde haft en sømmelig Opdragelse, gjort sig paa Kiøbenhavns Universitet ved sin Lærdom og Flittighed bede, der ved boglige Kunster og artige Videnskaber søger at gjøre sin Lykke, blev 1681. af Høylovlig i Hukommelse Kong Christian den Femte beskikket til at være Secreterer i det Danske Cancellie.. Denne hans første Æres Post beklædede hand med saadant Held, at hand siden af sine Souverainer er bleven forfremmet fra en Værdighed til en anden, oh har erholdet Kongelige Bestallinger, som Assessor i Cancelliet og Høyeste-Ret, som Cancellie-Raad, Justits-Raad, Etats-Raad, og endeligen 1722 som Confentz-Raad. Af Kong Christian den Sjette Høylovligst i Hukommelse

4.

er han i Aaret 1731 medens hand selv det Kongelige Læn-Kammer forestod, allernaadigst ophøyet udi Adelstanden; Saa at mand kand sige, at, ligesom Kong Christians V. gav ham den første, saa gav Kong Frederik IV ham den største, og Kong Christian VI den anseeligste Værdighed. Hand døde 1737 den 21de Juli, efterat hand havde levet næsten 89 Aar, og tient trende Høystpriselige Konger troligen og vel henved 56. Aar.

Den Lyst, hand fra Ungdommen havde haft til Fædernelandets Historie, og den Adgang, hand ved sin Tieneste i Cancelliet havde til eet og andet Archiv, overtalede ham ti at legge Haanden paa Kong Christian den Fierdes Historie, som indtil des ikke af nogen var beskrevet, og af alle hand fundet for got at inddeele i fire Parter, saaledes, at den første Part indeholder Regieringen i Kongens umyndige Aar fra 1588 til hans Krøning 1596. Den anden holder ved samme Tiid, indtil Freden med Sverrig 1613 efter den Calmarske Krig blev sluttet: Den tredje gaar igien derfra til 1629 da Freden blev gjort med Keyseren til Lybek; Den fjerde og største befatter det øvrige af Kongens Regiering indtil Hans Majests. Død i Aaret 1648. Til Enden af hver Part haver hand føyet eet eller flere af de vigtigste Hoved- Documenter, som tiene til Historiens Oplysning. Paa dette Skrift anvendte hand mangfoldige Aars jevnlige Flid og Møye, indtil hand under Begyndelsen af Christian den Siettes Regiering fik det lykkeligen til Ende bragt.

Men aldrig var hand saa snart færdig dermed, for hand vel merkede, at den Omkostning, som laa vidtløftigt et Verks Trykning udfordrede, meget overgik hans og en Particulaires Kræfter, og maatte fra en høyere Haand udredes, i Fald det skulde vinde en ønskelig Fremgang; Thi fattede hand den priselige Slutning, at overgive det til den Høysalige Konge Christian IV af Glorværdigst Ihukommelse, med allerunderdanigst Begiering, at Hans Majestet, saa mægtig en Beskytter af

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Boglige Kunster og saa stor en Elskere af Fædernelandets Historie, ville allernaadigst understytte et Verks Befordring, som alene sigtede til saa stor en Konges og Fædernelandets u-dødelige Ære. Hvad særdeles Behag Hans Kongel. Majest. allernaadigst fandt derudi, gav sig siden tilkiende, da Hans Majest. ey alene besluttede at gjøre, men endog virkeligen efter Haanden gjorde de behøvende og meget anseelige Bekostninger paa dets Befordring til Trykken, uden hvilke det neppe nogen Tid havde seet Lyset, og det endda ed saa særdeles naadige Vilkor, at heele Oplaget, nogle faae Exemplarer undtagne, blev Forfatteren og hans Arvinger, som en Belønning for Arbeydet allernaadigst skienket. En ret Kongl. Omhu, som af alle Efterkommere vil med Forundring og allerunderdanigst Taknemmelighed stedse erkiendes.

Det var ikke nok, at Hans Majestet paatog sig Bekostningen, men lod sig det end og allernaadigst være angelegen, at Verket maatte faa tilforladeligt og fuldkommen, som mueligt, udkomme; Thi behagede Hans Majestet allernaadigst at befale sin Historiographus og Geheime-Archivarius, da-

5.

værende Justitz-Raad, men siden Stats-Raad, Hans Gram, at igiennemgaae og forbedre det af Archiv-Documenter og andre paalidelige Skrifter, saaledes, at intet derudi skulde findes, som jo med Sandhed og Kongens, hvor on det handlede, saavel som Nationens Ære var overeenstemmende. Bemeldte nu Sal. Statz-Raad Gram, hvis Navn ingensteds uden med Berømmelse kand erindres, og som, i henseende baade til hans store Læsning i uden og indenlandske Skrifter, hvor noget den Danske Historie angaaende omhandlede, fraog til den frie Indgang, hand i det Geheime og andre Archiver havde, var frem for andre skikket til dette Arbeyd, ansaa det ikke alene for sin allerunderdanigste Pligt at efterkomme sin Konges Villie, men ved og for en besynderlig Glæde at finde nye Leylighed til at tiene Publicum af sin rige Kundskab i Historien, og antog sig Verket med lise saa stor Flid og Nidkierhed, som om det havde været hans eget. Dog maa det ikke forties, at den tredje og fjerde Part haver kostet hannem langt meere Tid og Møye, end de tvende første, jaa saa meget, at de til største Deelen kunde med Villighed ansees for hans eget Arbeyde, som den utrolige Mængde af hans egenhændige Forandringer, Forbedringer og Formeerelser der endnu er forhaanden, noksom udviser, og som alle de, der med Verket i disse sidste Aar have haft at bestille, ere levende Vidner om.

I Aaret 1734 var hand allerede saa vidt kommen, at mand da i September-Maaned gjorde Begyndelse med Trykningen, og blev hand derefter ved, Aar fra Aar, ligesom Verket tryktes, at gaae det Blad for Blad igiennem, saa at mand kand regne det for et Hovedstykke af hans øvrige Livs Arbeyde. Dey holdt ham ogsaa indtil fry alleryderste, og var kun et par Dage før hans Død, da hand fik de sidste Ark igiennemseete. Mand kand sige, at hand med dette verk nedlagde sin ypperlige Pen, og gjorde Slutningen derpaa saa meget meere merkvaerdig, som hand gik til Hviile i sin Grav just paa hundrede Aars Dagen efter CHRISTIAN IV, Død *), og vilde paa den Maade holde ligesom et besønderligt Jubileum paa den udødelige Konges Døds-Dag, hvis Historie hand saalænge og møysommeligen havde arbeydet paa.

Efter Statz-Raad Grams Død behagede det vor nu regierende Monark allernaadigst at befale sin udi hans Sted beskikkede Archivarius ved det Kongl. Geheime-Archiv med Justitz-Raad og Professor Scheid at træde sammen, for at eftersee og afgjøre hvad endnu til Verkest Fuldførelse maatte mangle: Men da den sdiste blev kort efter andensteds henkaldet, har den første med allerunderdanigst Lydighed efterkommet saadan Hans Kongel. Majests. allernaadigste Befaling, og lagt den sidste Haand paa dette Betydelige Verk, at det til Publici Længsels Opfyldelse og til Efterkommernes Nytte

og Fornøyelse nu omsider kommer for Lyset, efter at det næsten i Femten Aar haver været under Pressen, og i langt fleere Aar under Hænder. Bør og ikke forglemmes at erindre, at Kobberstykket foran, som forestiller den Høy-Salige

*) Kong Christian den Fjerde døde den 28 Fbruarii Ao. 1648
Etatz-Raad Grem bkev begravet den 28 Februarii Ao. 1748.

6.

Herre, hvis Historie Bogen Indeholder, er udstykket efter et Original-Skilderie, som findes i Frue Grevinden af Laurvigen Hendes Cabinet. I det øvrige, som om dette Verk kand være at sige, henvises Læseren til Autoris egen Fortale, som her næst efter følger.

Kiøbenhavn den 1ste Julii 1749.

P. S. Ved at læse Verket igiennem, har man merket adskillige smaa Feil, som sig her og der have indsneget, hvoraf man paa det sidste Blad i Nogen haver rettet de betydeligste. Men foruden de samme, har man endnu siden fundet et Par, nemlig Pag. 264. Lin 32. bør staae Hundslund. Pag. 684- Lin 21. skal uden Tvivl læses Danneverk i steden for Danmark. De øvrige mindre Trykkefeil, som endnu her og der maatte findes, vilde Læseren selv have den Godhed at rette.

7

Autoris Fortale.

Det er ikke fornøden meget at tale om den Nytte og Gavn, som Historier med sig fører. eftersom det tilforn noksom vitterligt er, at af dennem lære Konger og Potentater Christeligen og retfærdeligen at regiere, Naadsherrer af dennem underviises gode og kloge Raad at gifve, ja de og sætte Moed udi Krigs-Heltene, at stride mandeligen. Ved Historierne leedsages de Uerfarne til Viisdom, Forstand of Efarenhed, de Vildfarende leedsages derved paa rette Veye; de Unge til Dyd, og de Gamle derudi finde Glæde og Fornøyelse. Af Historier læres, hvorledes Riger, Regieringer, Byer og Stræder sig haver reyst, og hvorledes de sig hafve sat u og Velstand, ja og hvorved de ere omsider forfaldne og undergangne. Overalt gaar det saaledes til, at dersom ikke legges Vind paa at vide, hvad udi forrige Tider, og førend mand ere fødte, sig haver tildraget, da blifver mand alletider ikke andet, end Børn.

Ulykkelige maa derfor de Riger og Lande holdes, hvor Mangel findes paa de Historier, som burde fortælle deres Forfædres viise Taad og Anslage, saa og deres forrige tappere og mandige Heltes Gierninger: Thi ved saadan Mangel forsvinder ald den Ære, hvormed deres udstandne Umage og overstræbte Farligheder burde belønnes; og saa snart de ere døde, ere deres Gierninger forglemte; og førend deres Legomer ere i Graven forvisnede, er ogsaa deres Rygte og Eftermæle forsvundet.

Vort Fæderneland maa sig særdeles beklage, at det veed ikkun meget lidet af de mægtige og Deterrige Udtoge, som vore Forfædre udi gamle Dage med bevæbnet Haand have gjort, for at opsøge sin nye Boepæle, alligevel snart gandske Europa derved hafver skælvet og bæfvet. Er det og ikke fleere Konger fra Kong Snies Tid, til Kong Göttrich kom til Kronen, som sig skal beløbe ofver fire hundrede Aar, end fire eller fem Konger. Omendskiønt nu for tredive eller fyrgetiuge Aar siden først af ældgamle og udi Støere blefne fundne: Saa er der dog ikke andet fundet, end Nafnene foruden Bedrifter; hvilket ikke gjør andet, end Tiden og Tallet opfylder. Mand maa sig beklage, at Historierne, som udi Fædernelandet ere skrefne om Christendommen, da den blef indbragt, ere saa ufuldkomne, at mand maa af andset Stykke, naar man vil ret viide, hvorledes Religionen er frembragt og fremmet.

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Saadanne og fleere Mangeler maa tilskrives den Skiæbne af de grofve og u-lærde Tider, som Fæderbelandet ofverfaldte; hvilken Ulykke ogsaa træffede de fleeste Riger udi Europa, saaat det ene Rige derudi det andet ikke meget kand bebreyde.

8.

Rosværdige ere de Riger og Lande, hvor legges Vind paa, at ikke aleniste Historier skrives, men endogsaa at de skrives ned saadan Sandhed, at dertil fast Tro kand sættes. Thi Sandheden er den største Dyd, som hos en Historie bør at findes, og bliver Sandhed derudi sparet, da er den ikke andet end Snak og Fabel. Lad være at den ikke saa næt og ziirlig med en kunstig Pen er blefven udført, naar den ikkun yder ald den Vished, som dertil udfordres, i det den ikke udelader noget, som ikke bør udelades, eller og derudi ikke indfører noget af Hyklerie, af Had eller Ildesindighed, og saadanne Skrøbeligheder, da bliver den dog af alle agtet og afholdt, og da forsvarer den sig self, hvor den læses.

Vel er det sandt, at mand neppe udi disse Tider kand finde saadanne Historier, som i gamle Dage af de Græker og Romere ere blefne skrefne; Thi de fleste, som da ere skrevne, er blefne skrevne af dennem, som enten self hafve siddet udi Raadstuen, naar noget er blefvet raadslaget om det, som udi Regieringen forefals, eller og af dennem, som self hafde været Feldtherrer eller Krigs-Oberster udi Marken; hvilke kunde best skrive det, de self forrettede. Det var og i de Tider brugeligt, at naar saadanne høye Personer self sig ikke saadant Verk ville foretage, da udsøgte de dertil andre, som vare bekiendte af Erfarenhed og Myndighed, hvilke ogsaa blefve undsatte af de andre med det, som udi Pennen skulle indføres. Det er sært, at Rom udi de første Tider ikke brugte andre til Histirier at skrifve, end de, som vare af Byrd og Blod; hvorfor og den første, som dertil blef brugt, og som ikke var Patricius, bliver derfor af en anden Historie-Skribenter særdeles deraf næfnet og mærket. Kong Ludvig den Ellefte udi Frankerige gaf sine Historie-Skrifvere Forlof til at forspørge sig hos hannem self paa hans Samvittighed om et og andet, som skulle skrifves, om der sig saaledes i Sandhed forholdt, eller ikke: Men da dette ikke for hannem saaledes vilde lykkes, som dr hannem siuntes; maatte hans klogeste og geheimeste Raad Philippe de Comines paatage sig hans Historie at skrifve; som oh saaledes blef skrefven, at ikke alleeniste alle Kongens listige Anslage derudi blefve aabenbarede, men endogsaa det, som var af hannem Uret og lastværdigt giort. blef uden Undselse straffet og lastet: Hvorofver samme Historie blef siden, og endnu er, saa høyt agtet og afholdt, at Keyser Carl den Femte, Kong Henrich den Fierde udi Frankrig, og allersidst Kong William den Tredje udi Engelland, lagde samme Historie aldrig af Hænderne, naar de fra andre vigtige Forretninger hafde Leylighed til den at læse.

Af aldt dette, som nu forhen er blefvet anført, kunde vel tages Anleedning at spørge, hvorledes der kand sættes nogen Tillid til de Historier, om de Konger, hvile først skrives, efter at de snart hundrede Aar tilforn hafve været bortdøde, og da om dennem gandske intet tilforn findes opskrefvet, eftersom det er hos de lærde en Grund-Regel, at jo nærmere Historier skrives efter den Tiid, som skal beskrives, jo fastere Tro og Tillid til dennem kand sættes? Vel holdes dette for en Grund-Regel; men saa kand den dog ikke gandske tilside sætte andre Troværdigheder, som ved saadanne Historier findes, der saa lang Tiid efter ere blefne skrevne. Thi naar Ulykken

9

træffer, at saadanne Historier ikke før ere, ey heller kunde blive skrevne, da maa de dog vinde Troværdig, naar de findes skrevne udi saadan uskyldighed, at dennem ikke kand forekastes, at noget der bliver fortællt af Had eller Afvind, og at ingen derudi uden Skyld og Brøde md ringeste

Forkleinselse røres, og dersom det udkræfves, at nogen endeligen skal lastet, at det da skeer uden nogen Overiiling, men med Maade og Beskedenhed. Dernest hileper det og meget til Troværdighed, naar af Historien self kand sees, at den umueligen saaledes kunde skrives, med mindre den tages af gamle og troværdige Skrifter, som udi Archiver eller og af brave Mænd med Fliid samlede Bibliotheker have været forsvarede. Til disse begge fornæfnte Poster udfordres ikke alleniste Kunst, men endog Fliid og Umage.

Naar dette bliver betragtet, formodes det, at denne Priisværdigste Kong Christian den Fjerdes Historie vil finde ligesaa stor Troværdighed, som den kunde hafve været skrevet enten udi den Høyloflige Herres lefvende Lifve eller og faae Aar efter hans Død og Regiering. Den maa ikke heller mistænkes eller lastes, fordi den er skreven udu disse Tider, da Regieringens Form og Maade udi Fædernelandet nu er gandske anderledes beskaffen, end den Regiering, som var, da den høypriiselige Konge lefvede. Men Historien vil nok udvise, at den saaledes er skreven, som samme Tids Regiering det med sig self førte, for at viise og lære Efterkommerne, hvorudi den Regierings Form og Maade bestod. Saaledes maatte og Historien skrives; thi dersom den ikke paa saadan Maade hafde blefven skrevet, da hafde den ikke faret med Sandhed, ikke heller sin tilbørlige Troværdighed, og da hafde det været bedre, at Historien aldrig hafde blefven skrevet.

Vel kand det hælde sig, at endeel af Efterkommerne ingen Liid vil sætte til en og anden af de Poster, som Historien fortæller om Staden Kiøbenhafn, fordi det der ikke meere findes nu, siden den forfærdelige og hastige Ildebrand Staden Aaret 1728 overfaldt: Men det er uforuden dette at undskylde; thi Kiøbenhafn bliver beskrevet saaledes, som den var paa de Tider, førend Ulykken paakom, og ikke saaledes, som den nu er, da den Ulykken hafver udstaaet. Thi dersom det saaledes skulle optages, da skulle det ikke være sandt, at Kongen lod opbygge Vor Frue Kirkes høye og stolte Taarn, eller lod det saaledes med Kaaber bedække, som det beskrives: Ikke heller skulle det være sandt, at den lærde Tyge Brahes store og kunstige gjorde Klode eller Globus med Stjernernes Gang og Løb paa Himmelen var blefven opsat og forvaret paa det runde Astronomiske Taarn, fordi den der nu ikke meere findes.

For at tilvinde denne Historie sin tilbørlige Troværdighed fra Archiver og andre deslige Stæder, hvor gamle og rare Brevve hafve været forvarede, da maa jeg tage mig self udi Agt, at jeg ikke derved indfalder udi den Last og Lyde, som kaldes Self-Roes. Historien self udviser, at den umueligen saaledes kunde hafve blefven skreven, uden Hielo fra saadanne Stæder. Det er, GUD skee Log, baade Danmark og Norge bekiendt, at jeg fra mine unge Manddoms Aar indtul min nu værende høye Alderdom udi Tre høypriselige Kongers Tid hafver opbaaret de høye Kongelige Raader, at mig hafver

10.

været betroet saadanne Stæder, hvor slige høye vigtige og rare Sager have været udi Forvaring henlagde: hvoraf, der som mig maa skee Ret, kand dømmes, at jeg ikke hafver forsømt Leyligheden til at blifve kyndig udi disse begge Nordiske Rigers Sager, og jeg maatte holdes for utaknemmelig imod mine Konger og mit Fæderneland, der som jeg ikke, da ingen for mig i saa mange Aar tilforn det hafver tordt, nu førend jeg skulle døe, til dennem ydte med denne Historie, ligesom en Tiende af det Talente, som GUD hos mig hafver nedlagt.

Det maa tilstaaes, at herudi undertiden, dog sielden, er indført, hvad mig af andre, end af dennem, som hafve været saa gamle, at de udi de høyloflige Kongers Chr. 4tu og Fr. 3tii Tieneste hafve været berømmelige og afholdte Mænd, som paa gemeen Danske kaldes Borgerstue Snak. Det maa og friit bekiendes, at af Udenlandske Historier noget undertiden er laant udi de Sager, som hafve haft nogen

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Sammenheng med denne Historie; ti hvilke er sat Troe, naar det er blefvet fundet hos fleere end een eller tu, som om Gierningen, da den er skeet, hafve skrevet, og som derudi hafve været samttidige.

Dersom Historien hafver gaaet videre, end som siintes fornøden, idet den hafver talt om det, som udi Naboelandene hafver passeret, da er det skeet for at viise Efterkommerne, hvorledes Sammenhængen med Danmark paa de Tider hafver været, hvilket haabes meere at være Tak – Last-Værdigt.

Historien er skrefven udi Fæderne landets Sprog til Fædernelandets Ære, saaog at Sproget kand blifve bekiendt for, ikke at være saa u-beqvent og ubrugeligt, som der af een og anden maaskee er udraabt for.

Hermed underkastes Historien ald Verdens Domme; falde de ud til det Gode, da skal de hafve Tak; Falde de tvert imod ud til det Onde, da skal dog derfor ingen Utak opbæres; thi intet under Solen findes, som er fuldkommet.

Dersom Historien ikke er saa fuldkommen, som den burde være,, saa bliver dog den Mangel, som hidindtil paa saadan en stor og høypriiselig Konges Historie hafver været, derved nu ophævet.

Til Slutning ynskes: GUD bevare Kongen! og Gud lade Kongen og det Kongelige Huus gaae vel; Thi da gaar det ogsaa Fædrnelandet vel!

Skrefvet udi Kiøbenhafn den 26de Augusti Aaret efter Christi Fødsel 1732, udi mit 77de Alders Aar, og udi mit 52de Tienistes Aar.

N. Slange

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Alle side noter er i originale er indsat i teksten med kursiv.

Dend Første Part af
Kong Christian dend Fierdes
Historie.

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Alle side noter er i originale er indsat i teksten med kursiv.

Kong Christian 1588
den Fierdes
U-myndige Aas Historie fra Aar 1588.
da hans Her Fader døde, indtil Aar 1597
da hand self Regieringen antog og
blef kronet

Kong Chr. dend Fierdes Herkomst og Fødsel.

Den Syvende Konge, af dend Oldenborgske Stamme, som regierede over Danmarck og Norge, og de derunder tilhørende Fyrstendømme og Lande, var Kong Chrsitian den Fierde, Kong Frederik den Andens, og Dronning Sophiæ, fød Hertug-inde til Mecklenborg og Venden, Gref-inde til Shverin, Rostock og Stargaard, deris første-fødde Søn. som blef fød paa det Kongelige Slot Fridericksborg udi Sielland, Aar efter Christi Fødsel 1577. dend 12 Aprilis om Eftermiddagen Klocken fire; Disse Kongeriger, og underliggende Fyrstendomme og Lande til største Glæde, Gafn, Nytte, Forsvar og Fornøyelse.

Kong Frid. den 2den nogle Aar tilforn hafde af Rigens Raad erholdet, at dersom hans uden

4. Prindz eller Mandlig Arfving bortdøde, da skulle den, som i hans stæd til konge blef udvaldt, og som vare ugift, annamme een af hans Døttre til Dronning og Hustrue.

Hvor glædelig og hvor kierkommen denne Printzes Fødsel var, icke alleeniste for Hans Hr. Fader, men nd ogsaa for Rigerne og Undersaaterne, vil fornemmes, naar dette, som nu skal fortælles, vel bliver eftertænkt. De længe forbigangne Tider have skiult for

4.
1588

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

dennem, som nu efterleve, Aarsagen, hvorfor Kong Friderick fra den første Tid, da hand udi sit 25de Aars Alder efter Hans Høyl. Hr. Faders Død paa disse Rigers Throne opsteeg, aldrig ville tænke paa at forandre sig, eller bekymre sig for at opsøge sig een Ægte-Mage, førend 13 Aar derefter, da hand sine 37 Aar hafde opnaaet. Men da Kongen Aaret 1572 var kommen udi Ægteskab, og da hand siden fornam, at hans Dronning udi Ægteskab, og da hand siden fornam, at hans Dronning udi de tvende første Barselsenge blev ikkun velsignet med Døttre; drog hand Omsorg for, dersom det Gud behagede hannem fra disse verdslige Riger til det ævige og Himmelske Rige uden Printz og Mandelig Riger til det ævige og Himmelske Rige uden Prindtz og Mandelig Arfving at bortkalde, hvorledes en af hans Døttre nogen Adgang til Rigerne kunde forbeholdis, paa det hans egen Afkom ikke derfra skulle udelukkes. Udi saadan Bekymring forestilte Kongen omsider Aaret 1576 de da værende Rignes Raad de Farer og U-leyligheder, som saadan af Gud beskikket Dødsfald ville paafølge, og dennem der foruden til Gemytte førte, saafremt saadan Forandring indfaldt, at de da igjen dend af hannem udi 16 Aar førte Regiering med Naade, Retfærdighed, Forsorg, og udi tvende Krigs-Tider, og særdeles udi den sidste langvarige Krig imod Rigerne Fiende førte Mood og Mandighed ville saaledes med Taknemmelighed erkiende, at dend Fyrste eller Herre, som udi Stæd til Kongen maatte forbinde og forskrive een af Kongens Døttre til Hustrue og Dronning at annamme. Til denne Kongens Forestilling sammenstæmmende sig alle Rigers Raad med een Mund og eet Hierte saaledes, at Kongen ikke alleeniste dermed blev i alle Maader tilfreds; men hand og efter Rigers Raads underdanigste Anmodning og Begiering gaf dennem et Gien-Bref, at saadan deres Bevilling af hans Efterkommere ikke skulle agtes eller regnes for en Ret, hvormed deris Val-Rettighed dennem kunde fravendes; ey heller dennem imod deris Villie nogen Fyrste eller Herre skulle paatrænges, hvis Vilkaar og Leylighed dennem var u-bekiendt; men de derimod skulle nyde deres frii Kaar til at udvælge dend, som ville have Gud for Øynene, og med hvilken Kongens Daatter kunde blive besørget, og som kunde blive Rigerne og Undersaatterne gafnlig. Ihvorvel denne U-mage siden lykkeligen blev spildt med Printzens glædelige Fødsel, saa blev dend dog ikke fortrudt.

Disse Rigers Tilstand for Kong Friderich dens Andens Død.

Efter at hans Hr. Fader Konning Friderick hafde nu sat sine Riger udi en ynkelig og fredelig Velstand, i det hand med væbnet Haand hafde tvunget de Ditmarske til Lydighed; den 7de Aaar Krig imod Sverrig med stor Fordeel, særdeles for Norge var til Ende bragt; saa og efter nogen Tid og længe varende Tretter og U-eenigheder med hans Far-Brødere de Hertuger af Holsteen om Hertugdømmet Slesvig af Danmarks Konge at tage udi Lehn, til hans Fornøjelse var fuldendte; Hand og med sine Far-Brødere og Broder vel og venligen om Skifte og Deling udi begge

5.

sine Rigers Croner udi sit Kongel. Huus, saa at hans timelige Død, uden nogen Rigerne U-roelighed at sætte sig paa den Kongelige Throne.

Chr. 4. udvelges af Stænderne, til at være Konge efter sin Faders Død.

Hvorfor hand udi den Herre-Dag, som blev holt udi Odense, Aar 1580, gjorde Forslag for meenige Danmarks Rigers Raad, som da vare forsamlede, at udvælge denne sin Første-fødde, som da var tre Aar gammel, til at blive Konge til Danmark og Norge efter hans Død: Hvilket hand og af dem formaade, og med deres Brevve og Indsegle derpaa blev forvisset, at naar Printzen kom til tilbørlig Aar og Alder, ville de hannem til Konge hylde og svære. Men derimod matte Kong Friderick give Rigers Raad sin skriftlige Forsikring, at saadan Bevilling, Val og Kaar ikke skulle være dennem eller deres Efterkommere til nogen Forkleinselse eller Forkrenkelse udi deres Adelige Friheder og

Privilegier, og særdeles at det ikke nogen Paatale til nogen Arve-Ræt til Danmarkes Rige skulle foraarsage;

Hvilket Bred giver og skrevet paa Odense Gaard den 24 Aprilis Aar 1580.

Efter at saadan Forsikring skriftligen paa begge Sider var forfattet, stod det hen til Aar 1584, udi Januario eller Glug-Maanet, da Kongen med Rogens Raads Samtykke, lod udgaae sine Brevfe til alle Stænder og Indbyggere her udi Riget, at Adelen, Geistlige, Borger og Bønder udi hvert Land skulle iblant sig self udvelge nogle visse gode Mænd, og dennem til den forordnede Tid og Stæd nestfølgende Sommer udi et hvert Land forsyne med fuldkommen Fuldmagt og Myndighed at handle giøre og slutte, paa deres og alle de andre hiemmesiddendis Vegne til denne hans Søns Kaar og Val, alt hvad som fornøden var; Hvorpaa denne unge Printz med Cancellersens Hr. Niels Kaas, og flere Rogens Raads, saa og sin Hof-Mesters og Hoffinders Følge blef imod Midsommers Tid hendsendt til de fornemmeste Stæder udi enhver af Danmarkes Riges underliggende Lande, hvor Lands-Ting holttes, saa at hand blef hyldet og soret af alle Stænder og Stater; Nemblig af Jyderne udi Viborg den 12 Junii eller Midsommer, og af Fynboerne, Laallekerne og Falsterboerne udi Odense udi Fyen de 27 udi samme Maaned; Dernest af Siællands-Farerne udi Ringsted den 10 Julii eller Orme-Maaned, og sidst af Skaaningerne udi Lund den 20 Dag nestefter. Hvilket paa alle Stæder afgik med største Glæde, Fryd og Fornøjelse, uden ringeste U-roelighed, Tveedragt eller Forvirring.

Efterat den udvalde Printz nu var igien hiemkommen, og med Glæde imodtagen, blef hand siden ved hans Hof-Mester Henrick Ramel saaledes opdraget og oplært udi alle Kongelige Dyder og Videnskaber, at hand gaf baade hans Herre-Fader, saa og der gandske Rige tilkiende, hvad braf Kongen de kunde vendte sig, naar Alder og Forstand tilvoxte. Ellers var hand gierne fra hans Alders 7de til det 14de Aar meget beladen med de Svagheder, som andre Børn gierne paaafalder, og det undertiden saa hæftig, at der tvende

6.

de Gange var Tvifl om et langt Lif; Hvilket Lægerne tilskref hans Barndoms Fyrighed og hasige Opvext, som dog ikke hindrede, at hand jo udi Guds Frygt, Tugt og Flittighed blef stedse holt under hans Hr. Faders Kongen Øyne og Eksempel, indtil Anno 1588;

*Kong Friderich den 2 des Død. *)*

da det behagede GUD, at kalde den Sal, og Høypriiselig Konge, Kong Frederiks fra disse jordiske Riger til sit Himmelske, som skeede Skjærtorsdag den 4 Aprilis paa Anderskov Slot udi Siælland.

Manges Spaadom om dette Aar.

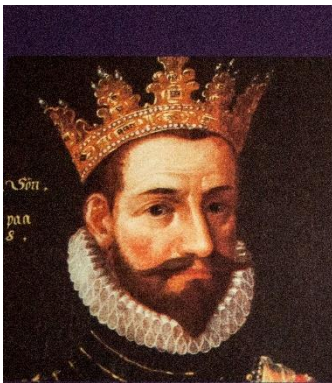
Dette Aar var længe tilforn spaaet om, at skulle blive et forskrekkeligt Aar. Ja de kloge Stjerne-Kigere vare saa vit gangne, at de torde forud sige, at Verden dette Aar skulle forgaae, og om dette end ikke skeede, saa maatte dog Verdens Riger vendte sig store Stød, Fald og Forandinger. Ijvorvel det er daarligt at sætte Tro til saadanne falske og u-grundede Spaadomme, saa kand dog ikke nægtes at Danmark og Norge jo ved dette Dødsfald overgik en stor Sorrig og temmelig Frygt for Forandring. Thi de mistede en Konge, hos hvem fandtes alle de Dyder, som hos en Konge burde findes og kunde fordres. Hand regiærede sine Riger og Lande med største Guds Frygt, Retfærdighed, Naade og Mildhed, saasom hand i alle Ting var en fornuftig Herre. Det var ogsaa ikke en liden Vanlykke, at den som skulle besidde Thronen, var u-myndig ogsaa ungt et Barn, at det vilde bie længe førend hand self kunde tage far paa Roret, og styre Rigerne med den Styrke og Fornuft, som udfordredes. Derforuden betog Døden den Salige Konge saa hastig og uformodentligen Kræfterne, at hand ikke kunde have Leilighed, at sætte den unge Herre Formyndere, eller giøre Anstalt, hvorledes Regjeringen udi hans unge Aar, til hand blev selv myndig, skulle forholdes. Udi hvilken store Ulykke var dog denne Lykke,

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

at Rigerne vidste, hvo der skulle være deres Konge. Der var Fred og ingen Klammer, eller Sveren udi Kirckerne eller Skolerne. Den Krigs-Magt, som holdtes til Landets Forsvar, var baade til Vands og Lands, ikke med de svageste eller ringeste. Skat-Kammeret var ikke heller tomt. Undersaatterne sadde udi god Næring og temmelig Velstand; der holdtes og god Venskab med Naboe-Rigerne paa alle Sider, saa og med andre Herredømme, som var udi Forbund. Den Høypriiselige Konges Fornuft hafde ogsaa forud forsørget de Højeste Bestillinger udi Rigerne med saa mange dygtige udvalde Mænd, som hafde Skuldre til at bære den Byrde, som saadanne Tiders vanskelige Tilstand med sig kunde føre. Med et Ord at sige, begge Rigerne og alle Fyrstendommerne levede udi saadan en Fred og Rolighed, Flor og Velstand, da den Salige og Høyloflige Konge døde, som den snart ikke kunde rose sig af at have nydt og haft udi nestforbigangne 80 Aar tilforn, og derover. Hvorfor mand med Billighed maa love og priise GUDS u-sigelige Naade og u-randsagelige Viisdom, i det hand beskikker det saa, at naar hand vil hiemsøge et Land, da gierne sætter hand det saaledes tilforn udi saadan en Tilstand, at det nogenledes kand bære det Kaars, som hand det agter at tilskikke.

Indsat:

*) Frederik II (1534–1588)

Konge af Danmark-Norge fra 1559 til 1588

Søn af Christian III

Gift med Sophie af Mecklenburg-Güstrow

Far til Christian IV

Vigtige træk ved hans regeringstid

Den Nordiske Syvårskrig (1563–1570) mod Sverige, en kostbar konflikt uden tydelige resultater.

En stærk tilhænger af lutherdommen, fortsatte sin fars protestantiske linje.

Udbyggede og forstærkede Kronborg Slot, som senere blev verdenskendt som Hamlets slot.

Fremmede handel og søfart og lagde grunden til Danmarks-Norges styrkede position i Østersøområdet.

7. 1588.

Raadslag om Regieringen at beskikke udi Kongens u-myndige Aar.

Det første, som blev tænkt paa efter den Sal Herres Død, var at betræde hans Liig til Jorden med saadan Liig-Fær, som saa stor og mægtig Herre med rette sømmede og tilkom. Dernæst blev raadsalget, hvorledes med Regieringen udi Konges unge Aar skulde forholdes: hvortil alle Rigers Raad sig med største Hast forsamlede udi Anderskov og Slagelse. Det første med Liig-Begiengelsen gaf ingen stor Besværlighed; Men derimod gaf det andet desto større.

Enke-Dronningen paastaaer at ville have Deel udi Regieringen, tillige med Kongens Raad.

Thi en kronet Dronning burde at forestaa Rigerne udi Kongens u-myndige Aar, og dersom det Hende ikke alene maatte betroes, da tillige med nogle af Rigers Raad, som de imellem sig selv dertil kunde udvælge. Der blev ogsaa spurt, om dend Sal. Konges Broder Hertug Hans, kunde med god Føje fra Formynderskabet udelukkes, helst saasom hand var en Arfving til Norges Rige.

Iligemaade-Kongens Far-Broder Herr:Hans.

Derforuden meentes og, at efter det Forbund, som var giort mellem begge Rigerne udi Dronning Margrethæ Tiid, og som siden Aaret for Christian den Tredje Død var bleven fornyet, kunde hand med rætte paastaae, at have Part udi den unge Konges Formynderskab.

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Hert: Hans løb sig strax overtale. Men Enke-Dronningen vill ej saa læt afstaa sin Tiltale.

Denne Stridighed varede med Rigens Raad udi nogle Uger og Dage. Omsider blef dog Hertug Hans først overtalt at afstaae sin Tiltale; Men med Enke-Dronningen stod det hart at trænge igiennem. Hun foredrog sin Høyhed, som en Konge Moder; sin Salvings- og Kronings-Rett; Andre Rigers og Landers lovlige Maneer: Hun torde vel og spørge Rigens Raad ad, om hun, imidlertid hendes Sal. Herre levede, ikke hafde viist sin Kiærlighed imod Fæderne Landet, og om de med Føje og Aarsag kunde kaste noget i Vejen for denne Hendes retmæssige Paastand og Tiltale: Hun holdte dennem for, om de vel vilde indbilde sig, at Hun som en Moder skulle have det Hierte, at føre hendes Søn paa andre end paa GUDs Veje, eller og at indplante udu hans Hierte enden Lærdom, end hvad som kunde gjøre ham skikkelig til at regiere disse Riger og Lande med Naade og Retfærdighed: Hun paastod ikke, at ville have Regjeringen alene, men at nogle af Rigens Raad, eller og de alle sammen med Hende skulle forestaae; paa det at alle Ting desto bedre udi en sikker Enighed kunde forrettes og bestilles.

Rig: Raads Betænkninger, om Enkedronningens Paastand.

Dette og andet meere, som hendes Majestæt brugte til sin Sags Bestyrkelse, skaffede Rigens Raad noget at tænke paa. Eendeel, som vare de fleeste iblandt dem, begyndte at tale høyt om deres Magt og Myndighed, som de ingenlunde ville have forkrænket, og med vitløftige, ja ifrige (ivrige) grundfæste at udføre den Reet de havde, saa og hvad Leilighed der gaves nu, til at befæste den meere, end den var. Men eendeel af dem ansaae Sagen med langt større Sagtmodighed og Sindighed, og vare Cancelleren Niels Kaas og Rentemesteren Christopher Valkendorf derudi de beste, som førde de andre paa ret Vej; saa at det var ikke langt fra, at Enke-Dron-

8.

ningen jo havde naaet sit Maal; Hvis ikke det eeneste havde været, at de ikke ville at en Qvinde skulde have nogen Deel udi Regjeringen, paa det deraf skulle i Dag eller Morgen, tiilig eller sildig, tages Aarsag til at staae paa den forige Arve-Rett, som Dronningerne havde haft, saavel i Danmark som til Norge. Da nu alting var iblandt dennem selv kommet til en endelig Slutning, blef Cancellen Niels Kaas udsendt til at overtale Hendes Majestæt, at fra falde sin Paastand, med Forsikring, at hvad den unge Konges Person og hans Optugtelse angik, da skulle der aldrig viges det ringeste fra Hendes Raad og Villie.

Cancellen Niels Kaas overtaler Enke-Dronningen til at frastaae sit Forsæt med gode Ord.

Men hvad Rigens Sager angik, bad hand Hendes Majestæt udi at Raade ville ansee disse Rigers Tilstand, og hvor hart Fæderne Landet var straffet, i det saa retfærdig, naadig og saa braf en Konge var dennem frafladen udi sine beste og seyreste Aar og Alder, og at hand ikke kunde leve saa længe, at Scepteret kunde overleveres udi fuld myndig Søns Haand. Hvorfore hand forestilte Hendes Majestæt, at saasom hun stedse fra den første Time Hendes Foed blef sat paa Danmarks Grund, hafde viist saa stor en Naade og Kiærlighed for disse Riger og Lande, Hun og ville nu, da Roden hart trængte, udi Naade ansee, hvad der kunde sigte til at stifte Eenighed og Roelighed udi Riget. Hand lovede derhos, at saa længe hand lefde, skulle hand noksom med et vaaget Øye see til, at den unge Konge udi hans u-myndige Aar ikke skulle tilføjes nogen Skaar udi det, som hannem med rette tilkom.

Enke-Dronningen bliver omsider overtalt.

Cancelleren som alletider tilforn af Enke-Dronningen var kiendt for en meget god Mand, vandt Hendes Majestæt saaledes, at Hun omsider samtykte hans Begiæring, og ville holde sig til hans Løfte og Forsikringer. Hvorpaa hand med tilbørlig og underdanigste Taksigelse og Ærbødighed tog sin Afsked, for at forkynde sine andre Med-Broder Hendes Majestæts Kiærlighed og Tilbøjelighed til Roligheds og Enigheds Stiftelse udi Riger; Hvilket de med Glæde annammede. Mand bør og udi

Sandhed at rose Hende, at hun udi denne Handel skikkede sig efter de Tiders Tilstand; thi det havde været Hende alt for hart hermed igjennem at trænge.

Derefter bliver iblant R. Raad fire udvalte til at være Regierings-Raad, saa længe Kongens unge og u-myndige Aar varede.

Da dette nu saa mageligen var afgjort, traadde samtlige Rigens Raad tilsammen d. 27 Aprilis eller Faare-Maaned paa Anderskov, hvorhen de sig alle havde forføjet, saa snart de spurte den Sal. Konges dødelige Afgang: hvor de efter foregaaende GUDs Paakladelse med velbetænkt Raad udvalgte, forordnede, og befuldmægtigede fire af deres Middelere til at være Regierings Raad og Formyndere for Kongen og Rigerne, udi den unge Konges u-myndige Aar, som blev sluttet at skulle regnes indtil hand opnaaede sin 20 Aar. Thi bleve da dertil udnævnde (saaledes vare deres Titler i de Dage) Erlige og Velbyrdige Mænd, Niels Kaas Cancellier, Peder Munk Rigens Admiral, Jørgen Rosenkrantz, og Christopher Valkendorf Rentemester. Dennem gave de andre Rigens Raad skriftligen Fuldmagt, at de skulle blive tilstæde, hvor den unge

Hvorvidt deres Fuldmagt sig skal strække.

9.

Konge var, eller Regieringen kunde falde; og paa Hans Majestæts vegne udi Regieringen forordne, tilsige og befale, giøre og lade, som de kunde vide og tænke gafnligt kunde være; skaffe og forhielp alle dennem, som deres allernaadigste unge udvalte Konge, eller dennem paa Hans Majestæts vegne udi deres Værf og Anliggende kunde besøge, tilbørlig Beskeed, at Rigernes Indbyggere, den Fattige saavel som den Rige matte vederfares hvis Lov og Ret medførte. Dog hvad Herreds-Tings og Lands-Tings Sager belangede, skulle dermed ikke være meent; Me de hiemme at ordeeles og forrettes, som det sig burde. De befalede derhos alle og enhver at rette sig efter hvis, disse paa deres allernaadigste udvalde Konnings vegne tilsagde, forordnede og befalede, med aldsomstørste Lydighed og Hørsomhed, efter den Eed de hafde gjort og soret den Høystbemeldte udvalde Konge; og at rette deres Leylighed udi deres Anliggende disse fornævnte gode Mænd at besøge, som skulle skaffe alle og enhver tilbørlig Beskeed, og hielp dennem ved Lov, Skiel og Rette at blive og erholdes, saa ingen med Billighed sig derover skulle have at beklage. Dette er uddraget. Hvorved dette er at merke, hvor ommelige de have omgaaet med denne Fuldmagt, i det de ikke haver villet indføre andet derudi, end hvad som kunde strække sig til at holde hver Mand Andragende. Om disse fire brafve Mænd maa baade de, som den kunne ikke udvælges, paa hvis Skuldre denne tunge Byrde kunde lægges, end disse.

Deres Berømmelse.

Hvilket mand ogsaa deraf kand merke, at Hr. Peder Gyldenstjerne, som var Rigens Marsk (hvilket betyder saa meget, som Feldt-Herre) og var alle tider dend tredje Mand nest Rigens Hoff-Mester og Cancelleren iblant Rigens Raad, unddrog sig derfra, hvorfor disse maa have været holdt af de andre for de beqvæmmeligste, klogeste og skikkeligste til saadan Forretning; Hvilke sandrue Mænd, som meente Landet vel, forstode Landets Beste, som hadede Giærlighed, og holdte havd de sagde. Enhver af dennem som en dygtig Admiral; Rosenkrantz som baade udi Inden- og Udenlandske Sager vel var forsøgt; Og Valkendorf som en god Huusholdere over Rigets Indkomster; Hvorudi de alle stedse spændte sammen med saadan Enighed, at det ikke anderledes kunde gaa til, end meget vel og fornufteligen.

De som vare Rigens Raad da Kong Frid. den 2den døde.

Førend viidere gaaes udi Historien, vil det være fornøden de Rigers Raads Navne, som vare den Tiid, og som overlevede den Sal. Konges Død, til deres stædsvarende Æres Afminde, der at indføre i den

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Orden, de sadde. Hvilke vare disse, Niels Kaas til Thorup-Gaard Cancellar, Peder Gyldenstjerne til Thimm Rigens Marsk, Peder Munck til Estvad-Gaard Rigens Admiral, Jørgen Rosencrantz til Rosenholm

10.

Christopher Valkendorf til Glorup, Rentemester, Steen Brahe til Knudstrup, Jørgen Skram til Tiele, Mandrup Partsberg til Hagesholm, Erick Hardenberg til Mattrup, Hak Ulfstand til Hekkebjerg, Anders Bing til Smidstrup, Henrik Belov til Spøtterup, Axel Gyldestjerne til Kundbye, Corfits Viffert til Nætz, Absalon Giøe til Kieldstrup, Jacob Seefeld til Vitzborg, Breide Rantzov til Rantzovholm, Christian Skeel til Fusinge, Albret Friis til Høeritzkiær og Arik Hvitfeld til Odersberg Rigens Cancellar.

Anstal giøres til den Salige Konges Begravelse.

Da nu alting med Regjeringens Begyndelse saaledes var bragt til en Rolighed og Ende, blev der intet tænkt paa andet, end snart at betræde den Sal. Konges Liig-Færd fra Anderskov til Roeskilde Dom-Kirke, hvortil de fire Regjerings-Raad forskrev ald Adelen udi Riget at skulle møde paa Anderskov Slot den 24 Dag udi Maji-Maaned, og siden bivaane Lig-Begiængelsen, som skulde holdes udi Roeskilde den 8 Dag udi Junio eller Midsommer Maaned. For vitløftighed skyld skal spares at opregne ald den Lig-Oragt, som derved fulgte og førtes, thi det findes udi den Sal, Konges Historie udførligen optegnet.

En synderlig Adfærd af Jac. Ulfeld ved Kongens Begiængelse.

Dog kand ikke forbigaaes at opskrive en synderlig Adfærd, som sig ved samme Liig-Begiængelse tildrog. Thi da alle Ting udi Kirken havde Ende, og ret som det Kongelige Liig var udi sin Graf og Hvilestæd udi de hellige Tre Kongers Capel bleven nedsat, og det Høye Følge ville forføje sig af Kirken til Bispe-Gaarden, fordrifter sig en Adelsmand ved Navn Jacob Ulfeld, at trine ud mit paa Kirke-Gulvet, og beklagede sig høyt og offentligen, at hand udi mange Aar hafde tient Kong Fiderick, men var ikkun derfor slet bleven belønnet. Ved denne store U-besindighed og Formastelse blev ikke alleneste ald det Kongelige Herskab, men endogsaa de mange Fyrstelige Personer og deres Legater, som hidtil denne Herrefærd vare indkomne og indsendte, meget u-naadige og Forvofvenhed og Ondskab af en Undersaat imod sin Herre og Konge, endogsaa da hand var død, da det dog er en Lov vedtager af alle slags Folk, endogsaa iblandt de Ringeste, at ingen bør tale ilde om de Døde; og allermindst om sin Konge og høyeste Øvrighed. Og ihvorvel dette fortiente vel at straffes, saa blev det dog efter Hertug Ulrick af Meklenborgs Raad foragtet. Men den unge Konge, saavel som Enke-Dronninge ville ikke tilstæde, at hand i lang Tiid maatte komme for deres Øyne. Denne Jacob Ulfeld skulde tilforn have været en af Rigens Raad, men var nogle faa Aar tilforn af den Sal. Herre Kong Friderick derfra bleven udelukt, formedelst et Gesandtskab til den Russiske Czar, hvorudi hand overtraade sin Konges Befalinger. Dog blev hans Søn, som og kaldtes Jacob Ulfeld, da den unge Konge selv havde antaget Regjeringen iblant bemeldte Rigens Raads Tal antaget; Og hand var Fader til Corfitz, om hvilken Historien herefter vil meget faae at tale.

11.

Adelen bliver anmodede af Rigens Raad, om deres Troskab og Billighed til Konges og Fæderne Landets Tieneste.

Nogle Dage efter Liig Begiængelsen nu saaledes var overstanden, blev Adelen af Rigens Raad forsamlet i Roskilde Gom-Kirke, og dennem foreholdt Rigets Tilstand, med Tilspørsel af de fire

Regierings-Raad, at, dersom noget paakom imod Fædrene Riget, og da ville lalde dem finde villige med Hest og Harnisk deres Fædre-Land at Forsvare.

De derpaa indgive hvis de agtede at forsikres om af Kongen.

Adelen havde da strax deres Begieringer særdige som de indgave, og bestode derudi. 1) At Religionen saaledes som den u her i Riget var beskikket og forordnet, maatte uden ald Disputering og Forandring blive handthævet, og at Ordinantzen maatte med Kirke-Skikken udi alle sine Ord og Artikler efterleves. 2) At Adelen maatte holdes ved alle deres Friheder og Privilegier efter Hand-Fæstningerne, Loven og Recessen. 3) At kongen maatte forsørges med en indfød Dansk Adelsmand til Hof-Mester, /thi hans Hof-Mester var en Tydsk Adelsmand ved Navn Henrick Rammel) efterdi hand var en udvaldt Konning til Danmark. 4) At Rigens Lehne som ere besatte med Udlændiske, maatte forsørges med indfødte Danske, som kunde tiene deres Fædrene-Land med Lif og Gods. 5) Saasom mange Lehne vare lagde under et Lehn, hvormed flere tilforn vare forlehnede, og giordes af enhver i sær Tieniste med Heste og Harnisk, saa burde saadant at afskaffes, paa det Riget deraf kunde have større Tieneste, naar noget paakom. 6) Endeel af Adelen beklagede sig at de hafde tient Kongen og Riget med stor Besværing, og ej derfor bleven betænkte. 7) Desligeste beklagede de sig, at de nogen Tiid hafde været tvungen med Jagt, Fiskerie, Olding, Skovhuggen og deslige, saa de ikke maatte byde deres Friheder, som de og deres Forfædre hafde haft. 8) Begierede de, at, eftersom de hidindtil hafde været besværet med Bestrikninger, Rigens Forfølgninger, og Hegtelsem det sa maatte af skaffes, og de herefter derfor at blive forskaanede. 9) Paastode de at deres Tienere efter den Dag ikke maatte gribes eller fængsles, som hidindtil var skeet imod Recessen. Dersom saadant maatte efterkommes, ville de samtlige en og hvar findes udi alle Maader deres Fædrene Rige høsomme, villige og pligtige, som ærlige Adels-Mænd bør at giøre udi alle Maade, og opsætte for deres Fædrene- Rige Lif og Blod, Gods og Ære.

Deres Begieringer blive ilde optagne af Regierings Raadene og de fleste Rigens Raad.

Disse Besværing, som vare paa meenige Adelsens vegne af Sex Adels-Mænd for de som boede udi Jylland, af Fue for de udi Siælland, Lolland og Falster, af Fire for de udi Fyen, og lige saa mange for de udi Skaane underskrefne, bleve af de Fire Regierings-Raad, og snart de fleste af de klogeste af de andres Rigens Raad, ikke for vel optagne; som biede ikke længe, førend de meget koldsindelig svarede og forekastede dem deres U-besindighed udi disse deres Forslag, og sagde at de hafde ventet sig af dem andre Forsætter, end disse, som meere hensigtede til deres egen Nytte, end til Fædrene-Landets og det gemeene Beste udi saadan en vanskelig Rigets Tilstand; og at de hafde mindst indbildet sig, at de paa saa u-beleylig en Tiid skulle hafde forebragt saadant. De foreholdte

12.

dem ogsaa, hvad som sig tildrog ved Liig-Begiængelsen, den Sal. og Høyloflige Konge til U-lempe, da hans Graf ikke endnu var tillukt, og stillede til deres Eftertanke, hvad saa mange fremmede Fyrster, Herrer og Sende-Bud ville dømme om Adelen her i Riget. Ellers maatte de vide, at dennem aldrig var kommen udi Sinde deres Friheder og Privilegier at forkorte eller forkrænke, og hvad Religionens Handthævelse, samt Ordinancens Efterkommelse angik, da hafde de alt tilforn, førend Adelen dennem derom besøgte, besluttet at det noksom skulle skee, og at ald u-nyttig Mund-Klammer derom skulle blive hemmet, og 2) naar Kongen kom til sin Lav-Alder og Aar, og sit Regimente tiltræder, har de intet at tviste paa, at de jo noksom skal vaage for deres Privilegiers Stadfæstelse, og Handfæstning derpaa at tage. Hved 3) den udvalde Konges Hof-Mester angik, da hafde den Sal. og Høylofl. Konge self beskikket hannem dertil, hvilket de ikke kunde forandre, ellers skulle de noksom lade sig væe anliggende, alt hvad som munde tænkes at være den unge konge. saavelsom Fædrene Riger gafnligt. De kunde 3) ikke gienkalde den Sal. og Høyloflige Konges Breve, som hand hafde udgivet til de

Fremmede som sadde udi Rigets Lehne, og gjorde den samme Tyngde og Tieneste som de. At 5) mange Lehne vare lagte under et Lehn, hvorved Rotz-Tienesten er bleven desto ringere, ville de med Tiden see, hvorledes det kunde blive rettet og forandret. Og 6) at Rigens Adel kunde med Tiden efter deres Tieneste beforders, ville de være betænkt paa. Den Besværing 7) at de med Jagt og Fiskerie og deslige, formeget blive bebyrdet, skal blive afhiulpen saavit Log og Rett tillader. Anlangende 8) Bestrikningerne og Rigens Forfølgning, da, dersom nogen derved Uret vederfares, skal de blive tagen i Forsvar efter Lands lov. Og 8. skal deres Tienere med Paagribelse og Fængsling ikke imod Loven og Recessen forurettes. Med hvilke Svar de ville forvente at de blefve fornøiede, saasom alleting nu udi saadan Regiments Begyndelse ikke saa hastigen kunde forordnes og forandres, og derfor vare begierende, at de baade med Rigens Raad og under sig selv ville holde god Enighed og Samdrægtighed, og hielpe til deres Fæderne-Land fra ald Fare baade Indlændsk og Udlændsk at forsvare; paa det Kongen, naar hand kom til Regieringen, kunde viide saadant at betænke, og med Naade og Gunst, enhver efter sin Fortieneste at belønne.

Adelen blev og misfornøje: med R. Raads Svar.

Med dette Svar blefve nogle af Adelen ligesaa misfornøiede, som Raadet var med deres Forslag. Men som de saae, at de ikke kunde vinde det, som de sig havde ventet; lovede de dog ald Hielp til Fæderne-Landets Forsvar, naar Nød paakom. Derefter skiltes de ad, og enhver drog hjem til sit.

Mangfoldige Legater fra fremmede Potentater og Herrer komme ind for at ynske Kongen Lykke.

Imidlertid dette paastod saavelsom siden efter, indkom fraadskillige Kongeriger, Frankerige, Engelland, Skottland og Sverig, saavelsom og fra nogle af Chur-Fyrsterne og andre det Romerske

13.

Riges Fyrster indsendte Legater og Sende-Budde, for at tilkiendegive den Sorg, deres Konger og Herrer hafde taget over den Sal. Konges dødelige Afgang; saa og for at ynske den unge Konge til sin Regiering Lykke. Hvilke alle saa vel af den unge Konge til sin Regiering Lykke. Hvilke alle saa vel af den unge Konge og Enke-Dronningen, som ogsaa af de Fire Regierings-Raad med ald sammelige, og enhver efter sin Magt og Værdighed tilkommende Ærbødighed og Hof-Skik bleve imodtagne,

De Fyrstelige og høye Personer, som havde været til Begravelsen, reyse hjem igien.

hørte, betakkede, og med Skienk og Gaver forlovede; saa at de alle vel fornøjede strax hjemreiste: Dog bleve nogle af dennem paa en kort Tiid tilbage for at fornye de gamle Forbunde med Kongen og Riget, saa og for at forrette hvis nye Ærende og Værf dennem af deres Høye Herskab var paalagt. De Hertuger af Mecklenborg, Hertug Ulrick, Dronningens Fader, og Hertug Carl, saavelsom og Hertug Hans af Slesvig og Holsten med sin Fyrstinder, Agnes Hedevig af det Fyrstelige Huus Anholt, som hafde æret den Kongelige Liig-Færd med deres nærværelse, toge ogsaa deres Afskeed, og med dend unge Konge, samt de Fire Regierings-Raads Følge igiennem Siælland til det store Belt bleve, og siden udi Følge af andre dertil beskikkede Rigens Raad og Hoff-Sinder efter deres høye Stand og Værdighed indtil Rigets yderste Græntzer bleve Kost-frie holdte.

Regierings Raadene med Enke-Dronninge, overlægge den unge Konges Hoff-Stat og Optugtelse.

Da nu hoffet var kommen udi Rolighed, begyndte de Fire Regierings Raad at lade sig Rigets Tarf og Bedste med Fliid i højste Maade være angelegen. Thi overlagde de med Enke-Dronningen den unge Konges Hoff-Holdning og Opdragelses-Maade, saa og besluttede,

Saa og anordne Falster og Laaland til Enke Dronningens Lif-Gedinge, med andet.

hvad som hendes Majestæt self skulle have til sin egen Hoff-Holdning og anden Udkomst, som kunde svare til Hendes Høyhed og Værdighed; hvortil Falster og Laaland med alle sine Indkomster, foruden hvis Hende ellers aarligen af Øresunds Told skulle betales, til Hendes Lig-Geding bleve udlagte;

Desligeste hvad de til de andre Kongel. Børns, Hans Kongel Majestæts Herrer Brødre og Frøikener Systres, som var Hertug Ulrich og Hertug Hans, Frøiken Elisabeth, Frøken Anna, Frøken Augusta, og Frøiken Hedevig, deres Ophold og Fremfart udkrævedes. Hvilke fornævnte Frøikener bleve, som tilbørligt var, overladte under deres Fru Moders Enke-Dronningens Øyesyn og Raad: Men Hertug Ulrich bkef optugtet og opdragen med den unge Konge. Hertug Hans bekom og sin Hof-Mester efter hans Alders Maade.

Orlogs-Skibe udsendes for at holde Vester- og Nord-Søen Reen.

Dernest blev det fundet for raadeligt, at udsende nogle berustede Orlogs-Skibet ud i Kattegatt og Wester-Søen for at holde Seylatzen sikker og frie, saasom baade de Engelske, Hollandske og Friisiske Skibe og Koffardi meget af de Spanske og Nederlandske Frie-Byttere bleve foruroligede. Hvorfor Admiral Byrge Trolle med 5 lette Orlogs-Skibe blev udsendt for at krydte den heele Sommer, baade paa Vester-Kanten af Jylland, saa og paa Norge, for at holde Søen reen, hvilket og frugtede saa meget, at saavel deres egne som fremmedes Skibe søgte deres Biering og Næring ubehindret, snart ligesaa

14.

saa fuldt, som i Freds-Tider. Thi de Spanske Frie-Byttere tilforn toge ikke alleneste paa de Engelske og Hollandske Skibe, med hvilke de udi en mægtig Krig vare begrebne; men de ogsaa antastede og angreb andres, saasom Hanse-Stædernes og de Østerlandske Skibe, under Forevending, at de gjorde deres Fiender Biestand med Tilførsel af Krud og Gevehr.

Forslag om Hertug Ulrich at blive Dom-Herre udi Capitelet til Stratzburg.

Aaret førend Sal. Herre Kong Friderick døde, var udi Forslag, at han Søn Hertug Ulrich skulde befordres til et Cannike-Dom udi Stratzburg, udi Forhaabning, at saasom Religionen der ved Capitelet var bleven forandret, hand da eengang, naar Aar og Alder tilvoxte, kunde blive et Hoved for Canikerne, og paa den Maade til sin Døds Dag have saa rundelig Ophold, at der ikke skulle gøres fornøden, at Riget, som desforuden ikke kunde taale store Udgifter, dermed skulle bebyrdes. Men formedelst Dom-Herrerne imellem sig selv vare faldne udi een stor U-eenighed og Tvistlighed, blev dette Anslag indtil anden Forandring den Tiid udsat. Siden, efter at mange af de Evangeliske Chur- og Fyrster lagde sig der imellem, og de efter lang Underhandling med stor Besværighed omsider finge det nogenledes bielagt, funde Regjerings-Raadene for got, at udsende tvende Gesandter til Chur-Fyrsterne af Saxen og Brandenburg, som vare de fornemmeste udi denne Tvistigheds Afhandling, at de herudi ville sig lade bruge og formaae det derhen, at den unge Hertug udi bemelte Capitel en Platz kunde nyde.

Herom indsendes Gesandter til Chur-Fyrsterne af Saxen og Brandenburg.

Hvortil bleve udvalte Rigens Raad Henrik Belov til Spøtterup, og Dr. Nicolaus Theophilus Jurist, og Professor paa Kiøbenhafns Academie, hvilke efter at deres Værk og Ærinde vel var bleven forrettet, btagte den Besked, at saa vel dend anden Chur-Fyrste holdte det u-raadeligt, enten at tale, eller at handle noget derom det noksom siunt, at dette Capitel ikke nogen Tiid skulle komme udi en bestandig Enighed og sikker Roelighed, fordi Biskoppen over Stratzburg, som havde taget sin Boepæl uden for Staden paa Stiftets Gods,

Hvilke raade den fra, og give dertil deres Aarsager tilkiende.

stædse med Frankeriges, Østerriges, Bæyrns og de Catholske Naboers Hielp skulle aldrig lade det blive udi Fred og Sikkerhed.

Regjerings Raadene sloge det der for af deres sind.

Foruden dette hafde Frankerige stor Tiltale til samme Stad og Stift, som tiilig eller sildig eengang ville opvaagne. Efter samme meget vel betænkte og gifne Raad sloge Regjerings-Raadene meget

virkeligen dette Anslag af deres Sind, forej at indvikle Fæderne-Landets udi U-rolighed, som siden paakom; og derimod begyndte de paa andet at tænke for Hertugen, som hand kunde besidde med større Rolighed; hvilket og siden meget vel lykkedes.

Om Thyge Brahe og hans Bygninger, med andet paa Hveen.

Udi dette Aar fik den meget lærde og velberømte Thyge Brahe sine kostelige Bygninger paa den Øe Hveen, som ligger oven for Sundet, midt imellem Siælland og Skaane, færdige. Denne Øe hafde hand udi den Sal. Konges Friderick levende Live udvaldt sig, og blef hand med den benaadet, at hand desto bedre

15.

derpaa kunde tage udi Øye og Anmerkning Stiernes op- og Ned- Gang, eftersom den laae saa høyt og frit udi Søen, at intet var i Vejen, som kunde hindre hans Øyesigt. Hvorfor hand med Kongens Tilladelse og runde Gafmildhed tog sig for, der at bygge og indrette Huuse og Taarne, ikke alleneste for at beboe, og bruge til sin egen Nytte, som og for sin store Videnskab til en højere Fuldkommenhed og Erfarenhed at bringe; Men hand end ogsaa indrettede der Huus og Verkstæder for de Handverker, som kun kunde være fornøden til at arbejde og giøre de Instrumenter, saavel af Glas, som Kaabber, Messing og anden Metal, som til hans Videnskaber desto bedre at forfremme udkrævedes. Ja hand derforuden indrettede det et Bogtrykkerie, Kaabber-Stikning, saa og Disteleer-Ovne til dem Videnskabelige Chemie: Herudi, saavelsom og udi Læge-Konsten, hand hafde ikke en ringe Videnskab, saa at hand ogsaa udi de Sager blef holdt for en af de Vigtigste, hvilke den Tiid levede, og derfor vare bekiendte. Da nu denne Bygning var saaledes nesten forfærdiget, og Regierings-Raadene komme udi Erfaring, hvad Nytte saadant med sig bragte, siundes dennem, at det, som denne brave Mand var bleven tillagt af den Sal. Konge, saavel til hans Ophold, som til denne hands Videnskab at øve, og til sin Fuldkommenhed at bringe, ikke meget kunde forstaae; Og det ikke heller kunde fejle, at hand formedelst denne prægtige, stattelige og kunstige Bygning jo maatte være geraaden udi Gield og Vidtløftighed.

Regier. Raadene forærede hannem 6000 Rdlr.

Thi blef hannem ikke alleneste strax foræret 6000 Rdlr. baade til en Ære-Penning, og til at stoppe endeel af de anvendte Bekostninger med; Men hand end ogsaa blef af Fir Regierings-Raad, med Bref og Segl forsikret, at naar den unge Konge kom til Regieringen, ville de med ald Flid formaae hos Hans Majestæt, at hand ikke alleneste med Prædender og Cannike-Domme skulle til sin Videnskabs og dette Verks Forfremmelse tilstrekkelige blive forsynet: Men de forsikrede hannem ogsaa, dersom nogen af hans Afkom, Slægt eller Paarørende ville lægge sig efter samme Videnskab, og sig derudi fuldkomme; da skulle saavel Stædet, som de gandske Verk fra en hans Slægt til anden henfalde, og de det efter hinanden forvalte og forestaae.

Hertug Philip af Slesvig og Holsten Gottorph begiære at tage Forstendommen Slesvig og Landet Femmeren til Lehn.

Iblant andre Gesandter og Legater, som hid vare indsendte til den Sal. Lynges Liig-Fær fra adskillige Cgur- og Fyrster, vare ogsaa fra Hertug Philip til Slesvig Holsten af det Gottorpske Huus indskikkede Claus og Johan von der Visk; som vare befalede, at de paa deres Herres Vegne skulle begiære Lehn af Slesvig og Femmeren efter det Odenskeeske Fordrag, som var sluttet Anno 1580.

Det bliver opsat.

Og saa fremt det ikke strax kunde skee, da at begiære Anstand og Frist derpaa et Aars Tiid; Hvilket dennem af Regierings Anstand og Frist derpaa et Aars Tiid; Hvilket dennem af Regierings-Raadene blef bevilget. en siden da de vare bortrejste, kom der et Bref fra Statholderen Hr. Henrick Rantzov,

og e fornemmeste af Ridderskabet udi begge Hertugdømmene; Hvorudi de begierte, t det maatte opstaae med Lehnets Annammelse, indtil Hans Kongelige

Ridderskabet udi begge Hertugdømmerne begiere

16

at med Lehnets Annammelse maa opstaae, ind til Kongen selv blev myndig. Men deres Begiæring afslages.

16. Majestæt sine myndige Aar hafde naaet. Da dennem blef svaret af de Fire Regierings-Raad, at saadan deres Begiæring ikke vel kunde lade sig bevilge; og efter at samtlige Rigens Raad ikke vare tilstæde, saa fik det at beroe med fuldkommen Svar paa deres Bref, indtil neste Herre Dag, da alle igien kunde blive forsamlede, som med allerførste skulle skee. Dog ville de dennem og samtlige Stænder alle Tider være gestændig, at Lehnet efter bemeldte Odenseske Fordrag var blefven sagt udi rette Tide; saa at saadan Opsættelse ikke skulle være til nogen Hinder eller Forfang, enten for Kongen sely, hans Brødre eller Fættre. Da de hafde faaet dette Svar, yttrede sig strax, hvad de hafde i Sinde med denne Opsættelses-Begiæring:

Hvad Ridderskabet herved søgte.

Thi saasom Hertug Hans dend ældre dend lidet over Aar for den Sal. Konge var død, og begge Regierings-Herrerne saaledes saa got som udi et Aar vare affaldne, tænkte Ridderskabet udi begge Hertugdømmene paa, hvorledes de ikke skulle slippe denne Lejlighed, til at faae deres Friheder og Privilegier paa begge Sider længere udstrakte og forbedrede; Helst saasom Lejlighed sig dertil ikke hafde begivet, og muligen enten seendt eller snart aldrig sig skulle begive, i det baade det kongel. og det Fyrstelige paa en Tiid vare saa got som Hoved-Løse.

De beslutter een Ridder-Dag eller Land-Diætt.

Hvorfore de imellem sig self beslutter en Ridder-Dag eller Land-Diæta (*) at sætte udi Kiell udi September Maaned nest efter, hvilket de med tilbørlig Ærbødighed gave saavel Danmarkes Regierings-Raad, som og Enke-Hertuginde udi Gottorph, tilligemed Hendes Sønner Hertug Philip, Johan Adolph, og Johan Friderick tilkiende; At de ogsaa sig dertil kunde indfinde, om det dennem saaledes behagede.

Hvorled: det haver sig med Regieringen i Hertugdømmerne.

Efterdi denne er den første Ridder-Dag, som er holdt i denne vor unge Konges Regiering; saa vil det nu være fornøden, at her blifver noget fortælt, hvorledes det har sig med Regieringen og Staten udi disse tvende Hertugdømme Slesvig og Holsten, paa det Efterkommerne side desto bedre kand begribe og forstaae, hvad herefter om saadant bliver anført.

Ridderskabet ved den Oldenborgske Stammes Tiltrædelse til Regieringen vidste at tage deres Sager i agt.

Da Hertug Adolph dens 7de ved Døden afgik, faldt Holsten hans Systers ældste Søn Kong Christian til med rette; Men førend Ridderskabet ville hannem antage, matte hand forskrive sig til udi de Holsteenske Privilegier, dateret udi Riibe Onsdagen efter Søndagen Invocavit 1460. At det skulle stande dennem frit for, af hans Arfvinger at udvælge dend, som dennem best anstod. Derforuden hafde de og bragt det saa vit. at hand iligemaade maatte forskrive sig til at begge Hertugdømme Slesvig og Holsten herefter aldrig skulle skilles ad, men blive tilsammen. Ved dette bragte de Holsteenske Adel det Slesvigske Ridderskab paa de samme Grundfæste, som de hafde tilforn, og ihvorvel dette var et Lehn af Danmark,

(*) Ridder-Dage eller Land-Diæta kaldtes dend Holstenske Adels Forsamling, som i Fordums-Dage holdtes uden Kongens eller Hertugens af Holsteen, deres Forspørsel, naar de self fandt det for got. Til denne Forsamling blef de forskrevne af dem, som kaldtes Prælater, hvilke og udi Forsamlinger vare de Øverste og Fornemmeste.

17.

saa blefve de dog derudi ikke hindret af Danmark, saasom baade de Catholiske Bisper og Vældige Geistlige tillige med det Danske Adelskab selv samme Tiid arbejdede paa at forandre Riget, som fra første Tiid og Begyndelse hafde været et Arve-Rige, til et Val, eller som det kaltes et Kaare-Rige.

De toge Eksempel af de Danske, og derfor kunde de ej heller af dennem udi deres Forsæt hindres.

De eene tog Eksempel af den anden, for at fremme sin egen Magt og Vælde meere, end det algemeene Beste, og erfor kunde den eene ikke af den anden enten imodsiges, langt mindre forhindres; eftersom det var den eeneste Grundvold, som skulle lægges til den Høyhed, Rigdom og Myndighed, hvortil de paa begge Sider udi fremtiden voxte. Og som enhver paa sin Side heraf hafde største Nytte, saa hialp de meere til at stadfæste hinanden udi saadan Besiddelse, saa hialp de meere til at stadfæste hinanden udi saadan Besiddelse, end de søgte at hindre eller kaste det omkuld.

Hvorl. de Danske Rigens Raad styrker Ridderskabet udi deres anmassede Myndighed, da Christian den 4de blef Konge.

De forestiller de Holstener, hvem de vilde udvælge af Kong Friderich den Andens Sønner til deres Hertug.

E stor Forseelse.

Et merkeligt Kiende-Tegn gave Danmarks Riges Raad her paa til denne Land-Diæte, som blef holdt udi Kiel udi September Maaned; hvorhen blef paa den unge Konges Vegne henskikket 2de Fuldmægtige, nemlig Breide Rantzow Rigens Raad, og Henrick Rammel den unge Konges Hof-Mester, hvilke sig til den bestemte Tiid der indfunde, og efter at de hafde fremviist deres Fuldmagt, og i agt taget de ved saadanne Forsamlinger brugelige Skikke, foreslog og forestillede de for de forsamlede Prælater og Ridderskab de Kongl. Børn, og i Særdeleshed frem for alle deres unge Konge, til en Fyrste og Ober-Hoved, for de nu leedige værende Hertugdømme:

”Da de dertil iblant andet brugte disse besynderlige Ord. Paa det hand af dette ærbare (saaledes ver di i de Dage Maaden at tale med) Landskab kunde blive udvaldt og antaget til en regirendes Herre over disse Lande ved deres ordentlige Val, hvilken Ret til at vælge eller kaaare, naar Keyserdømmet og Kongeriger er blefve undtagne, meget saa og snart ingen Fyrstendømme udi det Romerske Rige kunde rose sig af at have med dennem tilfælles. Og var det ingenlunde deres Meening, at de med dennem tilfælles. Og var der ingenlunde deres Meening, at de med denne Forestillelse vilde indgribe dennem udi deres frie Val: Thi de stode ikke til at fortænkes at de saadan Friehed, som fra deres Forfædre til dennem var kommen, udi deres Forfædre til dennem var kommen, udi saa nøye Agt og høy Værdie holte, og at de gjorde deres Beste, samme Friehed paa deres Efterkommere uden Skaar og udi god Behold at forflytte.

Den Forsikring de gabe de Holstener at deres Privilegier dennem af K. Christian den 4de skulle blive holdne, naar hand blef myndig, var at dersom de ikke bleve holdte, maatte de opsige deres Huldskab. Forsikrendes derhos, at saa fremt deres unge Konge, naar hand kom til sine myndige Aar, skulle ville vegre sig udi at stadfæste saadan Stændernes Privilegier, skulle de være for deres Hyldnings-Eed og Pligt saaledes befriede, at de maatte være berettigede til at udvælge dennem en anden Herre, som de behagede og lystede.”

Forskrekkelig og u-forsvarlig Forseelse.

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Hert. Phillip forstod det anderledes.

Af den afdøde Hertug Adolphs Sønner kom ingen ti Land-Diæten, uden den ældste Hertug Philip, som forstod Sagen langt anderledes, og ikke ville indstille sig eller sine andre Brødre, til noget Kaar eller Val, men ved sin Candeller, som hand for sig fremsendte, uden nogen Omsvøf begierte Arfve Hyldingen, og at Stænderne skulle til hannem aflægge deres Pligt og Eed, som deres Arve-Fyrste; saavit enhver vedkom efter den Een-

18.

dragt og Fellig, som var sluttet imellem det Kongelige og det Gottorphiske; ved hvilken Prælaterne og Ridderskabet vare begge Huusene uden Forskiel underdanige og tilforbundne.

Men de Holstener tvinge hannem til at indgaa og tilstaae deres frie Val, ligesaa vel som de Danske.

Dette var Vand paa Ridderskabets Mølle, og tænkte de at fiske god Fangst i Vandet, men det var rørt. Thi paa det sidste spendte de Buen saa fremt hand ikke ville hos sig self satte denne Slutning paa samme Maade, som de Danske Gesandter, at være deres frie Val undergiven, som hans Far-Faders Fader Kong Christian tilforn hafde underkast sig, ville de udvælge den unge Konge til at være deres eeneste regjerende Fyrste og Hertug. Saa ifrig kom Hertug Philip end var udi sit Paastand, saa haarde ja langt ifrigere vare Ridderskabet udi deres; og hafde Hertug ikke, da det var paa det Yderste, udi en Hast lempet sig efter Tiden, hafde Ridderskabet faldet til det Yderste og alene hyldet dn unge Konge for deres eeneste regjeres Hertug, og gandske udelukt hannem fra Regjeringen. Hvorfor hans efter lang Striid omsider underkastede sig deres Frihed at vælge, saa at deres Val endeligen faldt baade paa den unge Konge og hannem. Men dermed vare alle Ting ikke endnu afgjorte. Thi da Ridderskabet nu hafde deres frie Val saavit udbragt, tænkte de endnu at ville bruge Tiden og Lejligheden desto høyere at opspænde deres Privilegier.

De Holstener begynde endnu at spende Buen højre, og begierte ny og større Privilegier, end de hafde Hvorfor de hafde til forn.

Hvorfor de begyndte at forebringe deres Besværinger, hvilke de paastode, nu at ville have forandrede og forberede; Og at deres Haab og Tanker ikke skulle slage feyl, men at de sikkerlig skulle gaee dennem an; nu at ikke hylde eller aflægge deres Eed, førend de hafde dette afgjort. Samme deres Begiæring eller Paastand bestode udi en og tiuge Poster, hvor iblandt de fornemmeste og vigtigste vare disse; At Tieneste paa Stifterne og Clostrerne og det adelige Gods maatte sættes paa en vissere og meere taalelig Fod; At Kiøbstæderne udi begge Hertugdømme ikke skulle være adskilte, som de hidindtil hafde været, men være udi Fellig og under begge Hertugdømmerne Hertugdømme og Lydighed; At Ridderskabet eller Adelen maatte have deres frie Jagt paa Stifternes, Doms-Herrernes, og Kiøbstædernes Gods saa u-behindret, som de i forrige Tider hafde haft; og at Ridderskabet maatte tage deres Lehne paa den gamle Maade med at gribe udi Hertugens Hatt, og dersom de det forlangende, skulle dennem skriftlige Lehn-Brefve derpaa gives; At Kirke- og Land-Rets-Ordningen maatte blive giennemseet, rettet og forbedret.

Hafde Danske Gesandter haft Fuldmagt til at indgaa deres Begiering, hafde de og faaet det.

Det øfvrige var ikke af saa stor Vigtighed, og derfor for Kortheds skyld forbigaaes. Dersom de Danske Gesandter samme Tiid hafde haft Fuldmagt til disse Poster med dennem at overveye og bevilje, hafde det ogsaa skeet, og Hertug Phillip hafde vel maatte sige ja til det meste. Men til lykke hafde de saadan Fuldmagt ikke, og Hertugen ville ikke samtykke dertil, førend hand hafde overlagt det med den Danske Regjerings-Raad; hvorfor Ridderskabet ikke ville fuldbyrde Hyldningen, men opsatte den

19.

til en anden Tid, som blev berammet førstkomende Mortens Dag at skulle holdes, hvilken formedelst et og andet som kom udi Vejen, ikke heller gik for sig.

Med Kong Christian den Fjerdes holdning udi Holsten blef intet af denne Gang.

Hvorfor med Hyldningen intet blev af udi dette Aar. Ikke desto mindre vandt Ridderskabet ved denne unge Konges U-myndighed saa stort et Mon, som de u-mueligen hafde erlanget, dersom hand hafde haft sin rette Alder og Myndighed; hvilket den brave Konge siden viiste dem, da hand kom til Regieringen, som herefter udi Historien skal fortælles.

Det siuntes nok at alle Ting vare oplagte med de Danske.

Det kand ogsaa af alle Ting skinbarligen sees, at Ridderskabet saadant tilforn med de Danske Rigens Rad hafde overlagt, og at de hinanden derudi vel forstode. Foruden dette kunde ingen beqvemmere Gesandt iblandt Rigens Raad hertil udvælges, end Breide Rantzov, saasom hand var Stadtholderen Hr. Henrick Rantzovs Søn.

Saml. til Ietzehoe med de Hamborger om den unge Konges Hyldning, Frugtløs.

Da denne Land-Dag var til ende, reysede de Danske Gesandter til Ietzehoe, for at handle med de Hamborger, som did vare bestæmte om den unge Konges Hyldning, eftersom det var sluttet og berammet, at den udi dette Aar skulle have været aflagt til den Sal. Konge; men formedelst hans hastige Døds-Fald blef hindret. Sammenkomsten skeede vel: Men de Hamborgers Udskikkede begyndte paa ny at den Stridghed derom endnu svævede og hængte u-afgiordt under den Kayserlig Cammer-Ret til Spier, hvorpaa ingen endelig Dom endnu var falden, med meere: Hvorfor der dermed ej heller kom til nogen Slutning denne Gang; men blef opsat til Kongens Tiltrædelse til Regieringen; helst efterdi hand ej endnu hafde af Ketseren faaet eller taget Lehn over Hertugdømmet Stormarn, paa hvis Græntzer Staden er beliggende.

De Wendiske Hanse Stæders Gesandter til Kongen.

Udi paafølgende eller Sæde-Maaned, kom herind fra de Sex Vendiske eller Hanse-Stæder Lybeck, Wismar, Rostock, Stralsund, Griptzvold og Dantzic, fem affærdigede og udskikkede: Nemlig Calixtus Shein, Antonius Bonn, Raads-Herre til Lybeck: Mag. Daniel Friise, Nicolaus Herman, og Mag. Peder Fur, som bleve alleneste hørte af Cancelleren (thi) de vare for ringe at blive opførte enten til Kongen eller nogen anden af det Kongelige Hiuus) efter at de hafde anmeldt sig udi Underdanighed hos de Fire Regierings-Raad. De forebragte for dennem hvis Besværinger, ssom de hafde over den Øresundske-Told, og den Hinder dem skeede i deres Handel her i Rigerne, besynderligen ved deres Contor udi Bergen: Men dem blefej andet svaret, end at de skulle efterleve de Forordninger, som vare baade om Tolden og andet udgangne; og om de ville have deres Privilegier stadfæstede, kune de søge det, naar Kongen kom til Regieringen. Anden Besked finge de ikke: Thi de skulle erindre sig, hvad Forseelse de beginge Aar 1583; da de klagede over Kongen for Ketseren formedelst Tolden i Øresund: Hvorfor den Sal. Konge hafde som deres Skibe hafde Læster inde, hvilket blef kaldet Last-Penge.

20.

Hertug Hans af Sønderborg begiærer Lehn.

Den unge Konges Far-Broder Hertug Hans af det Sønderburgiske Huus lod ogsaa begiære Lehn paa Slesvig og Femmeren. Men af Regierings-Raadene blef svaret, at det dermed fik at beroe indtil de andre Hertuger hans Fættre det annammede. Ellers blef hand af dennem forsikret, a naar de af Keyseren paa deres unge Konges Vegne finge Lehn over Fyrstendømmene Holsten, Stormarn og Ditmarsken, saa og Haabe-Bref paa Oldenborg og Delmenhorst, ville de ikke efterlade nogen Fliid, at hand jo og skulle faae det tilligemed, og ikke længere derfra udelukkes. Nogen Tid derefter blef ved Skrivelse begiært af Keyseren, at der maatte beskikkes vis Tiid og Stæd, naar det behagede

hannem at meddeele Lehnet over Holsten og de andre hosliggende Hertugdømme, saa ville Hans Kongelige Majestæt dertil udsende sin Gesandter. Dog blev det indstillet til Keyserens Villie, om det hermed skulle beroe indtil Kongen kom til sine myndige Aar eller ikke: Saa blev og begiært, at Hans Kongelige Majestæt maatte meddeles nogen Forsikring, at denne Anmodning om Lehnet udi rette Tiid var skeet. Hvorpaa fulgte Svar, at Anmodningen var betimeligen nok skeet; men naar Lehnet skulle gives, enten nu eller siden naar Kongen blev myndig, skulle der ventes Beskeed paa, naar Keyseren først derom med sine Raad og gode Mænd havde raadslaget.

Rig. Raad Axel Gyldenstjerne bliver beskikket il Statholder over Norge, og faaer dertil Befaling bestaaende i adskillige Poster.

Til Norge blev Rigens Raad Axel Gyldenstjerne opskikket at være Stadtholder og til den Ende blev hand forlehnet med Agers-Huus Lehn, at hand skulle boe udi Opsloe, som holdtes for Rigets Hoved-Stad, og ni kaldes Christiania. Hans Befaling og bestilling bestod udi efterfølgende: 1) At have Indseende med Lehns-Mændene og Fogederne, at de ej tvang Undersaatterne med u-tilbørlig Paalæg, og de derudi skyldige for Laug-Mændene at tiltale. 2) At afsætte de u-dygtige Laug-Mand, og igien indsætte andre Forskiel Ret efter Norges Lov; Og skulle hand engang om Aaret lade for sig indstefne hver Laug-Mands Domme, som Undersaatterne vare u-fornøiede med, og tillige med de andre Laug_Mænd og fleere vigtigere og kloge Mænd, naar Parterne paa begge Sider vare hørte, dennem enten ryse eller fælde. 3) At holde Kiøbstæderne udi Rolighed og Enighed, handthæve dennem ved deres Fireheder og Privilegier, holde Borgerne udi tilbørlig Lydighed imod Øvrigheden, saa at de havde den Myndighed som dem tilkom. 4) At see til med Tolderne og andre, som Norges Opbørsel og Rigets Indkomster vare betroede, at de ingen forurettede. 5) Skaffe hver Mand, Høy og Lav, Riig og Fattig Lov og Ret. 6) Holde god Enighed iblant de Gesitlige, og ej tilstæde at nogen Forargelse, enten udi Liv eller Lærdom begikkes. 7) Hand skulle befale Lehns-Mændene ved Søe-Kanten og Grentzerne, at see vel til med alle Ting, og saa fremt de fornemme noget, som kunde være Kongen eller Riget anliggende, da at give ham det strax tilkiende. 8) Lehns-Mændene skulle hver i sit Lehn mynstre alle

21.

Borgere og Bønder, over dennem giøre Ruller og Mandtal, og derudi særdeles optegne dem, som er ere gode Skytter. 9) Kom der noget Fiendtligt paa, enten til Lands eller Vands, skulle hand opbyde saa mange Lehns-Mænd med deres Folk, som Fornødenheden udkrævede, til at afværge det; og naar Nøden galt, skulle hand selv være hos.

Hand var en fornuftig og god Mand.

Hand kom der op udi Julii Maaned, og begyndte sin Bestilling med god Fornuft og Sindighed, saa at ahnd vandt strax Landets Kiærlighed, og saa snart Tiden det ville tillade, holdte hand et stort Rætter-Ting udi Opsloe; hvor alle Laug-Mænds Sager, end ogsaa fra det yderste udi Nord-Land og Find-Marken, som bleve paaklagede, for hannem indkom, og enhver skeede Ret efter Norges Lov. Ellers fandt hand Riget for sig udi god Rolighed og Enighed, og var er temmelig god Handel og Næring, saasom Skibs-Farten var udi en meget god Gang.

Et Spansk Orlogs-Skib, som flyede af Søe-Slaget med de Engelske, lander udi Norge,

Udi Begyndelsen af Høsten indkom udi Kar-Sumd udi Norge et mægtig stort Skib uden Flag og Vimpel, alligevel det havde en Stang paa For-Masten, hvilken førte Firesindstiuge Stykker, proppet fuldt med Kriigs-Folk og Gevehr. Herpaa var en stor Herre, som dog ej ville give sig tilkiende. Indbyggerne, som ikke vare forsikrede, enten hand var Frende eller Fiende, holdte det an indtil videre Beskeed kom fra de Fire Regierings-Herrer udi Danmark, som de derom tilskreve; hvilke siden

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

befoel, at det strax skulle frigives. Dette Skib var kommet fra det store Søe-Slag som nogle Dage tilforn var forefalden, imellem dend Engelske og Spanske Flode under de Britanniske Kyster, hvor dend Spanske Flode, som førend Slaget stod, kaldes u-overvindelig, gandske blef slaget og af GUDs Væjr og Vind spildt ad og hart ad blef ødelagt. Dette Skib tog siden sin Vej hiem Norden om Engeland.

De Engelske Seylatz Nord om Norge til Rusland og St. Archangel.

De som have læst Kong Friderich dens Andens Historie, har vel deraf fornummet, hvorledes de Engellænder Tid fra Tiid begyndte at seyle Norden om Norge forbi Vardøe Huus til Rusland; af Aarsag, fordi Kong Erik og Kong Johan af Sverrig efter hinanden meget foruroligede saa vel deres, som andre Folkes Seylatz paa Narva, hvorfra deres Vahre siden endeel til Lands, endeel til Vands paa Floderne bleve videre omkring førte til Muskov og anden steds udi Rutzland. Paaskuddet til denne U-rolighed gave de Svenske for at være, fordi de tilbragte begge deres Fiender Russerne og Pohlakerne, hvad de hafde fornøden til Krigen; da dog dend rette Aarsag var, at de under Haanden, og Tiid efter anden kunde svække Danmarks Told udi Øresund. Formedelst denne U-rolighed funde de Engelske paa denne Seylatz, hvilken de saaledes lidet efter lidet, og Aar efter Aar holdte ved, at dend blef paa det sidste saa gemeen, at Kongen ansaae dend med Misfornøjelse; endeel formedelst Øresundske Tolds Afgang endeel og fordi Kongerne som Konger udi Norge, ikke nogen Tiid hafde tilladt, eller ville tillade noget fremmed Folk

22.

nogen Handel eller Fiskerie paa de Nordiske og højeste kanter udi Norge, som ere Nord-Landene og Find-Marken, saa vel som og Island og Ferrøe; men ville have sig dem forbeholdne for sine egne Undersaatter udi Danmark og Norge. Derforuden var det ogsaa imod Engeland udi Embden Aar 1577. Hvorudover og kong Friderich Aar 1587 udsendte en Flode paa 8 Orlog-Skibe, med 5 lette Skibe og Pinker under Admiral Lauritz Kruse, og under Admiral Christen Munck, for at hindre samme Engelske Seylatz under Nord-Polen. Der Dronning Elisabeth af Engeland saae at saadant ville udfalde til en blodig Krig, søgte hun med det gode, atfaae det dæmpet; sendte og derfor sine Gesandter her ind udi Julio samme Aar, som tillige med nogle af Rigens Raad overlade saaledes denne U-lejlighed paa det Mode, som blef holdet udi Hadersleb,

Det bliver det Russ. Compagnie i London tilstæd.

at det blef omsider der udi London oprettede Russiske Compagnie tilladt alene at bruge samme Seylatz, dog uden nogen Fiskerie paa de Norske Kuster, og det imod 100 Rosenoblers aarlig Afgift til Told-Kisten udi Øresund til en Kiendelse. Denne Seylatz begyndte og de Nederlænder, da Kong Friderich endnu levede, at ville bruge sig til Nytte, og særdeles dette Aar, da hand døde.

Tvende Orlogs-Skibe udsendes for at krydse paa dennem, som det ikke var tilladt.

Hvorfor de 4re Regierings-Raad udi dette indeværende Aar udsendte en Capitain ved Navn Simon Salingen med 2de Skibe til Vardøe-Huus, med Befaling at give agt paa, om nogen handlede under de Kuster unde forlov, og da af dennem tage dens Told, som de ellers udi Sundet skulle betale; med alvorlig Advarsel, at saa fremt de kom nogen Tiid igien, skulle de have forbrudt Skib og Gods.

Capit. paa disse Orlogs-Skibe fornyer Venskabet med den Russiske Boyar til Malmis.

Iligemaade var hand ogsaa befalet at gaae til Malmis udi Find-Marken, (saaledes kaldes dette Stæd paa Norsk, som ellers udi det Russiske Sprog kaldes Kola,) og der begiære af den Russiske Boyar, at hand paa sin side ville holde god Naboeilag med de Finske og Lapper, efter de imelllem begge Herrer oprettede Forbund; og at intet blef begyndt eller foretaget, som kunde være Hans Kongl. Majest. til Fortræd og Skade; og at saa frem hand skulle formerke noget allerede at være skeet eller begyndt; da derimod sige, og Forbeholde Kongen sin retmæssige Tiltale derpaa udi rette tide.

Den Engelske Gesandt Daniel Rogersius sendes for at ynske Kongen til Lykke til Riget, og for at gjøre forslag til nær mere Forbund.

Dronningen af England, hafde og indsendt her udi Riget sin Gesandte Daniel Rogersius *), endeel for at tilkiendegive Kongen og Dronningen, dend Medlidenhed og Sorg, hun tiltog sig over hans Hr. Faders Død, saa og at ynske hannem til Lykke til sin Regiering.

Hans Forslag.

Eendeel og for at gjøre et og andet Forslag til nærmere Eenighed og Forbindelse imellem disse Riger indbyrdes. Nemligen at de Danske ikke skulle tage nogen Kriigs-Tieneste hos hendes Fiender; at de Engelske Skibe udi Sundet ikke maatte anholdes, foren eller andens Forseelse, som Skibene ikke vedkom; at Tolden udi Øresund ikke skulle betales, førend naar Skibene gik igiennem Sundet paa deres Hiem-Rejse; og at dend med Danske Penge, og ikke med Rosenobler maatte

Indsat fra Chat Gpt.

Daniel Rogersius er den latinske form af navnet Daniel Rogers (ca. 1538–1591), en engelsk humanist, diplomat og lærdomsmand fra dronning Elizabeth I's regeringstid.

Kort om ham

Nationalitet: Engelsk

Virke: Diplomat (gesandt), politisk udsending og lærdomsmand

Tidsperiode: Sen 1500-tallet

Arbejdsgiver: Dronning Elizabeth I af England

Roller:

Udsendt flere gange til Danmark-Norge, Nederlandene, Tyskland og andre protestantiske hoffer.

Arbejdede ofte med at styrke protestantiske alliancer i Europa under religionskampene.

Kendt for sine kontakter til europæiske humanister og sin store korrespondance.

I danske kilder optræder han især i forbindelse med diplomatiske missioner til Frederik II's og senere Christian IV's hof.

23.

betales; at Rederne i Skibene ikke maatte undgjelde og straffes for dend Told-Svig Skipperne dem u-afvidende begik; og at de Huder som deres Klæde blev ført og svøbt udi, maatte være fri for dend Told, som kaldes Last- Penge. Det første takkede Konge og Dronningen hver for sig selv Personligen. Paa det andet, nemlig Posterne, svarede de 4re Regierings-Raad skriftligen ned Forsikring, om dend Til-genegenhed disse tvende Nordiske Riger, hafde stedse til at vedligeholde det Venskab, Eenighed og Fortrolighed, som nu siden dend Oldenborgske Stammes Opkomst imellem Rigerne u-brødeligen hafde været; hvilket de med Mund og Haand lovede saa længe de forvaltede Regieringen helligen at skulle holdes. Men som de vare ikkun Formyndere for dend unge Konge, maatte de opsætte videre eller nærmere Handel indtil Hans Kongl. Majest. self kom til sine myndige Aar, og self antog Regieringen. Hvorfor de bade, at Hendes Majest. ikke ville optage denne Opsættelse udi nogen ond Meening, men forhaabede at forrige Venskab og Fortrolighed mellem disse Riger ikke desmindre maatte stadeligen af hende ved lige holdes.

En Gesandt fra Skotland, for at lykønske Kongen, og for at begiære Kongens Søster til Gemahl.

Fra Kong Jacob dend 6te udi Skotland blef og indsendt nær beslægtet, ikke alleneste for at bejamre dend Sal. Konges Død, og at lykønske den unge Konge, men endogsaa for at begiære, baade af Enke-Dronningen og dend unge Konge paa sin Konges og Herres Vegne Kongens anden Søster Frøiken

Anne til Dronning. Thi hand gik dend ældste Syster Frøiken Elisabeth forbi, som skulle have Hertug Henrick Julius af Brunsvig. Og som denne Gesandtes Begiæring befandtes at sigte til disse Rigers Gavn og Styrke, og det Kongl. Huuses Glæde og Fornøjelse, blev hun hannem tilsagt, og Ægteskabets Forbund blev sluttet; hvormed hand u-fortøvet hiemreiste for at give sin Konge det tilkiende.

Gesandtskab fra de ny Herrers-Stater udi de foreende Nederland.

Udi October Maaned indkom her et meget prægtigt Gesandtskab fra de Herrers-Stater udi de foreenede Nederlande, bestaaende af 4re Personer, nemlig Philip Greve af Hohenloe, Floris von Brederode, Nicasius Sylla, Syndicus til Amsterdam, og Lambert Conrad ikke alleneste for at aflægge deres Høflighed, saa vel med Sorg hos Enke-Dronningen, som med Lykynskning hos Kongen; men end ogsaa allermest for at fornye de gamle Forbund, og særdeles for at afværge Øresunds Tolds Forhøjelse: Hvilke igien med tilbørlig Høflighed, saa vit dennem kunde tilkomme, bleve umodtagne, med Tak besvarede, og omsider med dend tilkomme, bleve umodtagne, med Tak besvarede, og omsider med dend Beskeed affærdigede, at Forbundene ville Regierings-Raadene holde saa længe de Rigerne forestode. Men med deres Fornøjelse, saa vel som og Toldens Afsættelse fik det at beroe, indtil Kongen selv Regieringen antog.

Med Sverrig hafde baade Danmark og Norge dette Aar god Forstand og Rolighed, og forefaldt intet imellem dennem dette Aar, uden at samtlige Danmarks Rigers Raad ved Skrivelse gave

24.

Kong Johan dend 3die, end Sal, Konges dødelige Afgang tilkiende.

Kong Johan udi Sverrig ynsker Kongen til lykke ved et Bref.

Hvorpaa bemelte Kong Johan igien svarede, og meget høfligen tilkiendegaf, dend Sorg hand tog over dend Sal Herrers Død, og ynskede dend unge Herre Lykke til sin Regiering.

Kong Johans usædvanlige Titul.

Ellers kand ikke forbigaaes her at opregne end Titul, Kongen udi Sverrig brugte udi samme Bref, saasom han hafde ikke brugt dend tilforn; Nemligen: Johan dend 3die med GUDs Naade, Sverriges, Gothers og Vendes Konning, Store-Fyrste til Finland, Carelen, Vatski-Petin, og Ingermandland udi Rydsland, og over de Efter i Lifland Hertug.

K. Johans ældste Søn, Sigismund, udvælges til Konge af de Polakker.

Kongen af Sverrigs ældste Søn Sigismund blev af de Pohler udvaldt udi dette Aar til Konge udi dend afdøde Konning Stephans Bathors Stæd, i hvor meget det Østerrigske Huus end saadant imodstod: Hvorudover Erke-Hertugen Maximilianus, som og hafde Attraa til samme Crone, af et Partie af dend Pohlske Adel der til var udvaldt.

Det Østerrigske Huus vil hindre dette Val.

Men da hand siden af de Fleeste og Mægtigste, for hvilke Cancellern Samoski var Hoved, var bleven forskudt, tænkte hand at ville tage det med Magt, og derfor gjorde fra de Slesvigske Græntzer et Indfald med 6000 Mand udi Pohlen, hvor hand ikke alleeneste tvende Gange blev udi offentlig Feldt-Slag slaget og jaged paa Flugt, men endogsaa omsider efter udstanden Belejring fanget udi en Stad kaldet Wielum, hvor hand maatte frasige sig dend Tiltale hannem kunde siunes at have til Riget, formedelst de faa Stemmer, hand hafde faaet. Dog blev hand ikke førend Aaret derefter af sit Fængsel fie givet. Men Sigismund af Sverrig blev efter hand var kommen til Dantzic, strax paa Olive-Bierget udraabt for Konge, og siden til Crakov kronet, hvor hand og fandt sine Besværligheder.

De Pohlske foreskrive Sigismund Poster, som hand ikke vil indgaae.

Thi de Pohlske ville, at hand skulle afstaae Esthland, som hans Fader Kong Johan hafde indtaget, til Pohlen til, u-anseet hand kunde blive Konge over begge Rigerne. Hvilke Vilkaar hand ingenlunde

ville indgaae, saa at dersom de ikke herudi paa det sidste havde givet efter, hafde hand vendt strax om efter hans Hr. Faders Raad og Brevve tilbage til Sverrig igien; saasom hans Fader Kongen af Sverrig for dend Aarsag skyld alleneste saa længe udi Reval opbiede hans Cronning og Hyldning, paa det hand kunde strax tage hannem tilbage til Sverrig, dersom det hafde afgaaet anderledes, end de begge ville.

Saaledes endtes dette Aar, som foruden at det var u-lykkeligt formedelst den brave og fromme Konges Død, var dey ogsaa et meget vanskeligt Aar; eftersom det baade i Danmark og Holsten snart og uden Ophold regnede udi 24 Uger; hvorudover Sæden meget mislingede, og Høsten blef ikkun slet, og udi Novembri og Decembri vare saadanne Storme og Vinde, at ikke alleneste mange 'Huuse blef omkastede, og mange Skibe ginge til Grunde, men end ogsaa mange Taarne her og der bleve nedstyrtede, o Digerne udi Holsten bleve igiennembrudte; hvilket foraarsagede en u-bodelig Skade, saavel der udi Hertugdømmet, som udi Hamborg.

25

Aar 1589.

Haard og lang Vinter.

Ligesom det forrige Aar endte sig med ondt Veyrligt, saa begyndte og det paafølgende, med et stedsvarende Snee-Fald indtil imod Enden af Januario eller Glug-Maaned, da derpaa pludseligen indfaldt en meget haard streng og klar Frost, som varede snart ugen nogen Forandring indtil Begyndelsen af Aprillis, hvor udover her var en temmelig Trang, som dog ikke varede længere, end til Søen igien blef aaben, og Handelen fik sin Fremgang.

Herre-Dage forskrives at skal holdes til kommende Sommer i Kiøbenhafn.

Udi Begyndelsen af Aaret, blef af de 4te Regierings-Raad en offentlig Herre-Dag forskrevet at skulde holdes og begyndes udi Kiøbenhafn Hellig Trefoldigheds Mandag, da enhver som hafde nogen Sag imod anden sig for dem og samtlige Rigens Raad skulle indstille, og vederfares, hvad Log og Ret medførte.

Hertugerne af Slesvig forskrivesilgemaade til faste Herre-Dage, da der skal handles om Lehnets Annammelse.

Og som Hertug Philip af Slesvig Holsten og det Huus Gottorph forleden Aar hafe anmodet om Slesvigs og Femmerens Lehnnes Annammelse, efter det Odenseske Fordrag; Stænderne ogsaa udi Holsteen ved Stadtholderen Henrick Rantzow haft et begiært, at det med samme Lehnnes Annammelse maatte anstae til Kongens myndige Aar; saa lode Regierings-Raadene saavel Hertug Philip, desligeste Kongens Far-Broder Hertug Hans paa det Sønderburgske Huus, som og Stadtholderen viide, at denne Lehn-Sag til disse Here-Dage skulle foretages, og derom raadslages; dersom det dennem maatte behage nogen Fuldmægtige til sanne Tiid til Kiøbenhafn at indsende; hvilket og foraarsagede at udi Fyrstendommene blef først udi aaret holdt en Land-Dag, hvor Prælaterne og Ridderskabet forestillede nogle Besværinger over et og andet, sen de meente at være imod deres Privilegier og Friheder. Deriblant var det fornemste, at de ville et frit Val til Biskops-Dømmet Slesvig, saa og at de ville have frie Jagt udi de Skove og Forbede, som hørte Closterne til udi begge Hertugdømmene. Men som dennem ingen af Deelene blef bevilget, saa blef og Hyldningen denne Gang tilbage.

Hvad Herre-Gage vare i de Tider, og hvad der blef forhandlet.

Ven denne Leylighed, og eftersom det er den første Herre-Dag, som udi den unge Konges Tiid blef forskreven, maa det ikke forbigaaes noget at mælde, hvad disse Herre-Dage vare, og af hvem de holdtes, og havd da blef forhandlet, paa det Efterkommerne deraf kunde lære og kiende Forskiel paa dend Regiering, som var i de Tider, og paa dend som nu er, da Kongen er bleven en Enevolds Herre. Thi vare Herre-Dagene en aarlig Forsamling af Rigens Raad, som boede her og hisset udi Rigets Lande og Egne, hvilke vare ikke alle Tider alle sammen hos Kongen, den naar noget høymagtpaaliggende, eller Nøden det udkrævede da de bleve dertil

26. 1589

kaldede: Men enhver boede paa sit Gods, eller udi de Amter, som de vare forlehnede med, for udi agt at tage, hvad som forefaldt enten udi Stæderne eller paa Landet til Gavn eller Skade. Dog hafde de ingen Magt eller mynighed udi Landene hvor de boede, at holde nogen Sammenkomst. og deudi noget at slutte: men enhver tog ikkun vare paa det Amt, som hannem var betroet. Herre-Dagene kunde alleeneste paabydes af Kongen og ingen anden. De bleve og holdte paa det Sted hvor Kongen paabød, som dog oftest og allermeest er skeet udi Kiøbenhafn. Thi de ogsaa holdtes udi Odense, Nyborg, Anderskov, Horsens og andre Stæder. Undertiden, som og afte tildrog, reysede og Kongen self om i Landene i Danmark, og hafde nogle af sine fornemmeste Rigens Raad med sig, saasom de 4re første Rigens Mænd, og da blef Rigens Hof-Mester, og Stadtholderen gierne tilbage i Kiøbenhavn i Kongens stæd. Men Cancelleren, Marsken og Admiralen, og nogle af de Vittigste, som hand havde størst Fortrolighed til, tog hand med sig fra en Provintz til en anden, og holdte saa med de andre, som vare boende udi Landet, Herre-Dage for hver Lands Sager i sær; Saasom udi Viborg for Jylland, udi Odense for Fyen, og udi Maribo for Smaalandene, hvilket var meget got: Thi derved lærte og saae Kongen Landets Tarf med egen Øyene, og hørte Landets Klagemaal med egne Ørne. Naar lov og Ret nu var pleyer, bragte Rigens Raad for, hvad hos enhver udi sit Stift, Amt eller Egn var forefaldet, som enten skulle rettes, straffes eller forbedres; hvorpaa blef raadslage og sluttet, hvad heller det skulle skee ved sære Befalinger, eller ved offentlige Forordninger, som Kongen, naar hand det samtykte, lod udgaae.

For mange Love er et Riges Forderf.

Dog plejede hand at være meget sparsom med Forordning, og det klogeligen: Thi ingen Ting bringer meere og større Forvirring ind udi et Rige, end for stor Mængde af Love og Forordninger. Det er langt bedre at holde over en gammel Lov og Forordning, end at forandre dend tit og ofte: Hvorved Love kommer i Foragt, og Kongen eller Øvrigheden, som udgiver dem, Taber Underdanernes Lydighed

Naar det Nafn Herre-Dage først opkom.

Disse Herre Dage begyndte saaledes at blive kaldede efter Kong Christian dend Andens Tid; hvilke tilforn kaldtes Kongens Danne-Hof, som de tit udi de forrige gamle Danske Historier findes næfnte. Thi udi Kong Friderich dens Forstes Tiid begyndte først Rigens Raad at kaldes Herrer og udi Kong Christian dend Tredies og Friderich dens Andens Tiid, tog hver Adels-Mand sig dend Titel til af Herre-Mænd; hvilket Nafn, saavelsom og Herre-Dage, ere nu saaledes afskaffede og forkastede, at de ikke bruges eller fast næfnes meere.

Forskiel imellem Rigets Mode og Herre-Dage, og hvad til Moderne blef forhandlet.

Ellers maa der giøres Forskiel, paa det som i de Tider kaldtes Herre-Dage og Rigets Raad, og ald Adelen over det heele Rige, som undertiden kunde møde til tre eller fire Hundrede stærk, og vel derover; men end ogsaa alle Bisperne, og de andre Geistlige,

*) Chat GPT:

Christian den Tredje (Christian III) var konge af Danmark og Norge fra 1534 til 1559. Han er især kendt for at have indført Reformationen i Danmark i 1536, hvilket gjorde landet officielt luthersk og ændrede både kirke, politik og samfund fundamentalt.

Kort overblik

Født: 12. august 1503

Død: 1. januar 1559

Regeringstid: 1534–1559

Far: Frederik I

Hustru: Dorothea af Sachsen-Lauenburg

Betydning

Vandt Grevens Fejde (1534–1536), en borgerkrig der afgjorde, hvem der skulle være konge.

Indførte Reformationen:

Biskopperne blev afsat.

Kongen overtog kirkens jord og magt.

Den evangelisk-lutherske kirke blev statsreligion.

Styrkede den centrale kongemagt betydeligt.

27.

Caniker og Præster. Borgere og Bønder; hvilke fire sidste skikkede nogle for sig, som de af hver Stift og Capitul, By og Herred iblant sig self hafde udvaldt, og som de dertil holdte for at være de Skikkeligste og Vittigste. De bleve sammekaldede, naar de kongl. Printzer skule udvælges og holdes; da deres Forsamlinger skee paa visse Stæder udi Landene, som i Ringsted i Siælland, i Wiborg o Jylland, i Odense i Fyen, og udi Lund udi Skaane. Dernest bleve de sammenkalde, naar nogen usædvanlige Skat eller Paalæg skulle paabydes, enten til Landets Opkomst, eller naar Kriig skule begyndes eller afværges, saa og naar der skule skee stor Rotz-Tieneste *), eller og naar Soldater og Baads-Folk skule udskrives og udreedes. thi saadant kunde ikke paabydes, uden alle og meenige Mands Samtykke. Strædet hvor de skule samles, stod i Kongens enge Behag, men Rigers Raad og Adelen saae alle Tider til, at de ej bleve holdte i nogen Fæstning, af Frygt for at tvinges til noget, som de ikke ville, af de andre, som vare de fleeste og stærkeste. Gemeenligen bleven de holdte udi Odense udi Fyen; fordi det Land holdtes for det middelste, og derfor beqvemmeligst for de andre at rejse til. Dette er saa vidt herom; nu til Historien igjen.

De paabudne Herre-Dage, holtes Treefoldigheds Mandag.

De paabudne Here-Dage bleve holdte udi Kiøbenhafn paa dend bestemte Tiid, nemlig Hellig Trefoldigheds Mandag, til hvilken mødte paa Hertugens af Slesvig og Holten, af dend Gottorpske Linie, Hertug Philips og hans Brøders Hertug Johan Adolphs, og Johan Frederichs Vegne, Gesandter Ditløf Rantzov, og Casper Højer Staller udi Syderstæd. Paa Hertug Hanses af det Sønderborgske Huus, Kongens Fætters Far-Broders Vegne, var indsendt Amtmanden paa Sønderborg, og Peiter Gundelsinger. Hvilke antog Hertugdommet Slesvig og dend Insul Fremmeren til et Lehn, og Henrick Rantzov, Stadtholder udi Holsteen, tog Lehnet paa Kongens egne Vegne.

Hertugerne af Slesvig antog Hertug dommet Slesvig og Femmeren til Lehn.

Her spares dsend umag at fortælle dend Skik og Maneer, som derved brugtes, eftersom de var de samme, som skeede for 9 Aar tilforn, udi Odense, da Kong Frederich dend Anden udgaf Lehneth, hvilket udi hans Historie findes opskrefne.

Gesandter fra Kong Jacob udi Skotland, kommer for at negiære Kongens Søster Prinsesse Anna, og for at handle om Ægte Pagterne.

I de samme Dag, som Herre-Dagene vare begyndte, og da Forlehningen var overstaaet, kom atter et meget prægtigt Gesandtskab fra Kongen udi Skotland, Kong Jacob den 6te, bestaaende af 5 Herrer, nemlig, George Greve af Keutt, det Skotske Riges fød Marskalk, (hand skrev sig Comes & Regni Scottiæ Mareschallus Hæreditarius) Andreas Fire-Herre af Dagnaval Jacobus Stevingerus af Düdop. Johannes Scurus, og Georgius Juncius, hvilke efter at de hafde leberet deres Ereditiv til Enke-Drommingen, og til de 4re Rigens Raad, begyndte at handle om Egte-Pagterne imellem deres Konge og Frøiken eller Prinsesse Anna, Kongens Syster. Foruden at de begærte 250000 Rixdaler til Medgift, paastode de meget andet, saasom, at de Skotske skulle være fire for Told i Danmark

*) Chat GPT:

Rots tjeneste (ofte skrevet "rostjeneste" eller "rods tjeneste") er et gammelt dansk udtryk fra middelalderen og renæssancen. Det betyder:

En form for pligtarbejde, som bønder skulle udføre for kongen eller en herremand.

Det var typisk arbejde som:

at køre varer for kongen eller herremanden

at transportere våben, forsyninger eller breve

at stille heste og vogne til rådighed

generelt køre- og transporttjeneste ("ro" betyder at køre, ikke at ro i båd)

Rostjeneste var altså en del af de fæstebønders pligter sammen med hoveri og landgilde.

28.

at Kongen strax skulde skenke Kongen udi Skotland 3 Orlogs-Skibe med fulde Rustning, og at Ørkenoers Tilbagegivelse ej meere skulle paastaaes, med meget andet u-rimeligt; hvilket alt sammen Regierings-Raadene tillige med Henrick Rammel, dend unge Konges Hof-Mester, som paa Enke-Dronningens Vegne, denne Forhandling var overværende, afsloge; undtagen Medgiften, som efter den Sal. Kongens Anordning udi hans levende Live var sat at skulle være for hver hans Døtre 100000 Rinske Gylden eller 75000 Rixdaler. Men de Skotske vare meget stortalende, og ville sig dermed ikke lade nøje; saa at Radede paa det sidste matte give dem saadant et Svar. 1) At Frøiken eller Prinsesse, skulle have af Riget til Medgift de 100000 Gylden eller 75000 Rixdalen. Og som det var billigt og Maneer, at Brude-Skienken af Kongen i Skotland burde være dobbelt saa meget. saa formodede de at hende til Lif-Geding blef anviist saa meget som kunde opbyde til 150000 Rixdalers Indkomster aarligen; Desligeste at hende maatte aarligen tillægges 20000 Rixdaler til daglig Udgifter, og frie Haand derover at have. 2) Hende skulle tillades u-behindret hendes Religions-Frihed, og til dend Ende at kalde en igien udi hans stæd herfra Riget. 3) Prinsesen skulle det staa frit for, om hun Kongens Død overlevde, enten at forblive i Skotland, eller og at forlade der; men om hun udvalgte det sidste, da skulle Kongens Arfvinger og Efterkommerne udi Regiering u-vegerligen betale hende det, om hende er givet til Brude-Skienk, og 4. endeligen, dersom det skulle hende sig, som de bade GUD at afverge, at enten Kongen eller Prinsessen skulle ved Døden afgaar, skulle saavel Medgiften som Brude-Skienken og Lif Gedinget, aldeles være ophævet. Disse Poster overgave de dend 10 Julii eller Orme-Maaned med denne Slutning, at dette hafde de formedelst mange vigtige Aarsager sluttet,

og saa fremt dette skulle holdes, skulle de Kongel. Gesandter sig igien her indstille, forat afhendte den Kongl. Brud inden 14 Dage efter førstkommande Bartholomæi-Dag, med fuldkommen Fuldmagt, og Kongens Stadfæstelse derpaa: Enke-Dronningen, ej heller Rigerne være forbundet til noget af alt dette at holde. Med denne Besked reysde de til Scotland, og kom igien fire Uger efter udi Begyndelsen af Augustio eller Høst-Maaned til Kiøbenhavn, da de medbragte et egenhændigt Brev fra Kong Jacob til Enke-Dronningen, hvor udi hans meget høfligen gandske og aldeles underkaste sig hendes Villie, og bad at Giftermaalet maatte fuldbyrdes. Hvorpaa det blev sluttet, og bryluppet med stor Pomp og Herlighed blev høytidelig holdt paa Croneborg Slot, hvor Princessen blev paa dend Maade, som dend Tiid var brugeligt, viet ril Marskalken Gref Keyt

29.

udi Kong Jacobs stæd, og de begge bleve satte paa en Brude-Seng.

Dronning Anne reyser til Skotland, men af Storm og Mod-Vind blef drevet under Norge ved Opsloe.

Nogle Dage derefter blev Dronning Anna, Dronning af Skotland, efter kiærlig Afskeed tagen med hans Kongl. Majest. hendes Broder og Søstre, af Peder Munck Rigens Admiral, Hr. Steen Brahe, som var ordineret at være Hendes Majests. Hof-Mester, Breide Rantzov, alle 3 Rigens Raad, og Dr. Nicolas Knip, alle forordnede Gesandter til Skotland fra Danmark førte paa end Danske Flode, som laae uden for Cronborg Slot, bestaaende af 14 store Krigs-Skibe, foruden mange andre lette Skibe, som udi Følge af mange brave Danske Adels-Mænd, Fruer og Jomfruer littede Anker dend 1 September eller Fiske-Maaned, og satte Seigl op for at gaae lige til Skotland. Men de vare neppe komne ud af Kattegattet under de Norske Kuster, førend de finge saadan Modbør, at de ikke kunde komme videre; men omsider formedelst forfærdelig stærke Storm-Vinde maatte stræbe at søge Land under Norge, hvor de endeligen efter nogle Ugers ustandne Sø-Farer hafnede under Opsloe, hvor Dronningen og ald hendes Følge traadte i Land, og forblef der nogen Tid,

Kong Jacob sejler self til Norge, for at hente sin Brud hiem.

indtil de finge at vide, at Kong Jacob udi Scotland, af U-taalmodighed og Længsel efter sin Brud fattede MoDo og lyst til at hænte hende self, med sin egen Flode, 6 Skibe sterk, fra Norge. Hand kom og til Hendes Majest. den 19 Novembris, eller Slagte-Maaned udi Opsloe, hvor de begge omfavnede hinanden ned største Kiærlighed og Glæde.

Hand lader sig self vie til sin Dronning udi Opsloe, hvor hand nogen Tiid forblef.

Fire Dage derefter, nemlig den 24 Novembris, lod Kong Jacob af Skotland, sig self vie til sin Dronning af sin Hof-Prædikant Robert Brusius udi Opsloe: Hvor de forbleve indtil Begyndelsen af nestfølgende Aar. Og som denne Kong Jacobs Ankomst til Norge blef kundbar udi Danmark noget forud, blef Rigens Raad Corfitz Viffert Lehns-Mand paa Malmøe-Huus, og Jørgen Brahe Lehns-Mand paa Lands-Crone opsendt til Norge paa Kongens og Enke-Dronningens Vegne, at tage mod Hans Kongl. Majest. med Lykynskning og Velkom, saa og at gjøre de Anstalter, at begge Deres Kongl. Majest. kunde finde deres Fornøjelse, saa længe de sig det opholdte: Dejligste, dersom det var mueligt, at overtale denne at gjøre en Reyse need til Danmark, da at anstille alle Ting til Reysen igiennem Norge, Sverrig og Skaane, saa at der ingen Ting kunde være dennem i Vejen, og at der maatte findes, hvor de kom, den sømmelige Anstalt og Overflødighed, som til saadanne Høye Personer med deres Følge at herbergere og imodtage fornøden giordes.

Trende Gesandter komme til Danmark fra Hertugen af Pharma Stadtholder i de Spanske Nederlande.

Denne Sommer indkom, og fra Hertugen af Parma Kongen af Spaniens Stadtholder udi Nederlandene, trende Gesandter, Grefven f Berg, Ferdinand Lopes de Villa Nova og Georg Veltendorph; endeel for

at ynske Kongen til Lykke, men meest for at klage over, at tvende Nederlandske Skibe vare blefne opbragt og til Priis dømte, som

30.

de ville have frie gifne. Hvilke efter at de vare betakkede for deres Lykynskning finge Svar: At de tvende Skibe med ald Ret vare gode Priiser, efterdi de begge hafde krytztet, under Rigets Custer, med Dansk Flag, og det eene gaf sig ud for en Hamborger, saa at de rættre kunde ansees for Søe-Røvere, end for Venners Skibe.

Ikke desto mindre ville de dog for Hertugens indstændige Begiæring give den fri igien. Men hvad angik de la Baraskos Beretning, da var dend aldeles falsk og u-sandfærdig, og kunde de ikke noksom undre sig over hans Ondskab og U-taknemmelighed, da hand Aaret tilforn blef saa høfligen medhandlet udi Norge med hans Skib, hvor hen hand flyede fra Søe-Slaget med den Engelske.

Den Nedersaxiske Kredsens Anmodning at nogen paa Kongens vegne, maa sendes til Halberstad, for at udvælge een Kreds-Oberst, saa og at raadslage om Kredsens Beste i de farlige Tider.

Fra Administratoren til Magdeborg Hertug Jochum Friderich, og fra Hertug Julius til Brunsvig Lyneborg, kom tvende Brevve til Regieringen og Rigens Raad; det første var Lykynskning til Kongens Tiltrædelse til sine Riger: Det andet indholdte at saasom Hertug Ulrich af Meklenborg hafde undskyldt sig for længere at være dend Nedersachsiske Kredsens Oberst, de da ville sende nogen til Kreds-Dagen, som skulle holdes til Halberstad, for enten og at foreslaa en anden, som dertil kunde bære beqvem og dygtig; desligeste for at raadslaae, hvad i disse farlige Tider til Kredsens Frelse skulle foretages, eftersom de Lutherske eller Evangeliske nu allevegne meget bleve undertrykte.

Rigens Raads Svar.

For det første undskyldte Rigens Raad sig strax, saasom de vidste, at Hertug Ulrick ikke paatog sig udi hans høye Alderdom denne Byrde; og i det øvrige gave de tilkiende, at de paa Kongens Vegne hafde befuldmægtiget Doctor Vitum Wimtzhelm Kongelig Raad at skulle møde paa Kreds-Dagen. Men hand fik ingen Fuldmagt at slutte noget vist og fast udi disse Poster, førend hand først hafde givet Regierings-Raadene det tilkiende, og faaet derudi deres Befaling. Denne Kreds-Dag blef siden efter tvende Opsættelser ikke holdt, førend udi Høst-Maaned, da dend og blef forflyttet til Lyneborg; hvortil en Kongelig Holstenske Raad Jochum Reicke blef didsendt, hvis Befaling dog ikke var fuldkommen til at slutte noget uden videre Forspørsel.

Stadtholderen udi Holsteen fik Befaling at tage Underdannerne udi Ditmarsken udi Eed.

Fra disse Herre-Dage blef skreven til Hr. Henrick Rantzov Stadtholder udi Holsten og Bendix Ahlefeldt, at de paa Kongelig Majestæts Vegne skulle tage Kongens Underdanner udi Ditmarsken udi Eed, som ogsaa skeede. Thi dermed maatte det ikke længere opstaae, eftersom dette Hertugdømme var med Vaaben vundet, og derfor kunde ikke bruge de Undskyldninger, som de andre Lehne forleden Aar paa Land-Dagen til Kiel paastode; thi de hafde ingen Ret til nogen Land-Dag: see er dennem og gandske afskaaret ald saadan Høyhed og Frihed, som de andre Fyrstendømme sig hafde anmasset. Det Nafn og af Stænder er hos dennem gandske u-brugeligt, saasom de vilde at de ikke ma kaldes andet, end Underdanner.

31.

Stadtholderen Hr. Henrick Rantzov, og Jørgen Patzlick, bleve sendte til Brunsvig, for at fuldkomme det Giftermaal, som var tilforn sluttet imell. Hertug Julium og Kongens Søster Elisabeth, med andet.

Iligemaade blef Stadtholderen Rantzov, tillige med Jørgen Paaaelick, befalet at drage til Brunsvig paa Kongens og Enke-Dronningens Vegne, baade for at formelde Hertug Henrick Julio Biskop til

Halberstad, og Hertug til Brunsvig og Lyneborg, hvor nær de toge sig hans Faders Hertug Julii Død, saa og for at aflægge deres Lykynskning til hans Regierings Tiltrædelse, I det øfvrige hafde Paslick Befaling af giøre Slutning, paa det Giftermaal, som Hertug Julius hafde begyndt kort før den Sal. Konges Død, at handles om for Sønnen Hertug Henrick Julius, som da nyeligen var bleven Enke-Mand, og dend unge Konges ældste Søster Frøiken Elisabeth *)

Mynten forhøyes i disse tvende Nordiske Riger.

Efter fatte Slutning paa disse Herre-Dage, blef Mynten udi begge Rigerne forhøyet saaleedes; at alle Bye-Skatter, Jordskyld, Landgildes Penge, Leedings- og Føring-Penge, desligeste alle Sagefald, som i Kongens, Kirkernes, Capitulernes og andre algemeene Jorde-Bøger stode anslagne for 3 Mark, skulle herefter beregnes til 4 Mark. Hvorefter alle Enkende Daler eller Rixdaler, som her i Rigerne vare prægede med det Stempel af 3 Mark Danske, siden ginge for 4 Mark.

Forordning om Silde-Fangsten i Norge, kaldet Mod-Bog.

For Silde Fangsten udi Norge og særdeles ved Marstrand, udgik en Forordning, hvorledes de sig skulle forholde, baade ved Fiskeriet, saa og ellers udi deres Handel og Vandel; hvilket hensigtede til Fred at holde imellem Folkene, saa vel de Indlændske som Fremmede, og til at afverge I U-ret og Bedragerie baade med Vægt og Maal, udi Saltningen og Pakningen, Kiøb og Sal, paa det alle Ting dermed billigen og retfærdeligen kunde tilgaae: Desligste til at hindre ald Forprang og u-billig Skinderie og u-tilladelig Paalæg af Tolderne, blef desligeste forordnet at Tolderne udi Moldesund, Hermandsund og Beskevig skulle staae under Marstrands Tolders Befaling og Sigende. Denne Forordning blef kaldet Mod-Bog **), hvorefter alle stridige Sager, saavel og Fiskeriet self, som om Handelen og Toldens Erlæggelse skulle rettes og dømmes.

Forordning om Roers-Tolden i Norge.

Iligemaade udgik en Anordning om Roer-Toldens ***) Erlæggelse, hvorefter blef paa lagt, at alle Skibe som komme Østen eller Vesten fra, og igien ville løbe Vester paa fra Norge, skulle give til Roers Told for hver Skib 2 Rosenobler; og at de Vendiske Stæder, som løbe paa og af Silde-Fiskeriet, hvad heller de løbe Øster eller Vester paa med deres Gods, skulde give ligesaa meget. Men de andre Østerske Stæders Skibe, naar de læbe af Norge, og fore strax Øster paa tilbage igiennem Sundet eller Bletet, skulle give af hvert Skib paa 40 Læster, og derover een Rosenobler og ej mere; men vare de under 40 Læster, indtil 24 Læster, skulle de give 2 Goltgylden; end vare samme under 24 Læster, og de fore, som sagt e, igennem Sundet eller Beltet, da skule de ikkun betale een Goltgylden. Den Roers-Told skulle Tolderen udi Marstrand alene opbære, alligevel Silde-Fiskeriet blef af Skibene besøgt ud i de andre omliggende og tilforn omældte

*) *Chat Gpt.*

Hertug Heinrich Julius af Braunschweig-Wolfenbüttel

Født 1564

Enkemand i 1586

En af de største nordtyske fyrster

og

Frøken Elisabeth af Danmark-Norge

Christian IV's ældste søster

Født 1573

Dette er en af de ægteskabsforhandlinger, der faktisk blev ført om hende.

Heinrich Julius havde netop mistet sin første hustru, og et ægteskab med en dansk prinsesse kunne have styrket forbindelsen mellem Danmark-Norge og det magtfulde Braunschweig.

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Disse forhandlinger blev dog aldrig til noget.

Årsagerne menes at være:

Uenighed om medgiften

Danmark kunne ikke tilbyde en stor nok økonomisk pakke.

Politiske prioriteringer

Efter Frederik II's død havde Danmark ændret sin udenrigspolitik, og forbindelsen var ikke længere afgørende.

Hertugen giftede sig hurtigt igen

Heinrich Julius giftede sig i 1590 med Elisabeth af Danmark—men ikke den Elisabeth:

Han giftede sig med Christian IV's anden søster, prinsesse Elisabeth af Danmark (1573–1626)?

Nej — her opstår forvirring i historien:

Han giftede sig faktisk med Elisabeth af Danmark, datter af Frederik II?

Nej, det var Anna Maria af Brandenburg.

Kort sagt: forhandlingerne gled ud, og hertugen fandt en anden brud.

Hvad betyder dette for hendes livshistorie?

Dette er et af flere eksempler på, at:

der var forhandlinger om at gifte Elisabeth bort,

men de strandede typisk på politik eller økonomi, og derfor forblev hun ugift.

*Her får du en klar og komplet oversigt over **Christian IV's søskende** – både dem der overlevede barndommen og dem der døde tidligt.*

Christian IV (1577–1648) var søn af Kong Frederik II og Dronning Sophie af Mecklenburg-Güstrow.

Christian IV's søskende (i alt 7 børn – 5 overlevede)

1. Elisabeth (1573–1626)

Christian IV's ældste søster.

Ugift prinsesse. Levede et stille og religiøst præget liv, mest i Nordtyskland.

2. Anna (1574–1619)

Gift i 1589 med Kong James VI af Skotland (senere James I af England).

Blev dronning af Skotland, England og Irland.

Meget vigtig politisk søster.

3. Augusta (1575–1576)

Døde som spæd.

Ofte glemt i almindelige oversigter på grund af den tidlige død.

4. Hedvig (1577 – døde kort efter fødsel)

Tvilling til Christian IV.

Han overlevede – hun gjorde ikke.

5. Christian IV (1577–1648)

Den overlevende tvilling.

Efterfulgte sin far i 1596.

6. Ulrik (1578–1578)

Døde som spæd.

7. John/"Hans" (født og død 1579)

Også et spædbarnsdødsfald.

Opsummering

Overlevede til voksenalderen:

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Elisabeth

Anna

Christian

Døde som børn:

Augusta, Hedvig (tvilling), Ulrik, John/Hans

Stamtavle (kort)

Frederik II (1534–1588)

Sophie af Mecklenburg (1557–1631)

→ *Elisabeth*

→ *Anna (dronning af England)*

→ *Augusta (døde spæd)*

→ *Hedvig (døde spæd, tvilling)*

→ *Christian IV*

→ *Ulrik (døde spæd)*

→ *John (døde spæd)*

****)** *“Forordning om Silde-Fangsten i Norge, kaldet Mod-Bog” er et kendt historisk begreb i dansk-norsk forvaltnings- og fiskerihistorie. Her får du en klar forklaring:*

Hvad var “Mod-Bog”?

Mod-Bogen (også kaldet Modbog, Mådebog eller Modskuds-bog) var en officiel forordning og registreringsbog, som styrede og regulerede sildeskippernes handel og fiskeri i Norge i 1500–1600-tallet.

Det var altså både:

En lov/forordning, der fastsatte regler for sildfiskeriet.

En bog, hvori embedsmænd registrerede fiskernes fangster, afgifter og salg.

Baggrund

Sildefiskeriet var en af de vigtigste indtægtskilder i Norge i senmiddelalderen og renæssancen. For staten var det afgørende at kunne:

kontrollere handel og priser

forhindre snyd

sikre toldindtægter

regulere hvem der måtte fiske og købe sild

Det gjorde man gennem Mod-Bogen, som fungerede som en slags “kontrol- og regnskabsbog”.

Hvad indeholdt Mod-Bogen?

Typisk blev der ført poster om:

hvor mange sild en skipper bragte i land

hvor og hvornår fangsten var gjort

hvem han solgte til

hvor meget der blev betalt i told eller afgifter

om reglerne for fiskeriet blev overholdt

fremvisning af pas, tilladelser eller skipperbeviser

Det gjorde det muligt for kongemagten at overvåge hele sildeøkonomien i Norge.

Selve forordningen om sildefangsten

“Forordning om Silde-Fangsten” fastsatte typisk regler om:

hvor og hvornår sild måtte fanges

*hvilke redskaber der måtte bruges
hvor mange fartøjer fra udlandet måtte deltage
hvordan handelen skulle foregå
straf for ulovligt fiskeri eller toldunddragelse
Forordningen blev flere gange fornyet og udvidet, især under:
Kong Frederik II
Kong Christian IV*
Christian IV gjorde særlig meget for at regulere fiskeriet og øge indtægterne derfra.
Hvorfor kaldtes den “Mod-Bog”?
Ordet mod betyder her måde, dvs. “den måde ting gøres på”.
Mod-Bogen var altså bogen over måden, dvs. reglerne og registreringen af fiskeriet.

***)

“Roers Tolden” i Norge (også skrevet Rorstolden, Roretolden, Rorstold) var en gammel norsk afgift, der blev opkrævet af roere, dvs. de fiskere og søfolk som rodede småbåde i kyst- og fjordfart. Det er et begreb, der ofte optræder i 1500–1600-tals norske toldregnskaber og kongelige forordninger.

Hvad var Roers Tolden?

*Roers Tolden var en mindre afgift, som skulle betales af:
fiskere, småbådsfolk, færgemænd, og andre, der rodede både i erhvervsøjemed.
Det var en personbaseret told, ikke en vareafgift.*

Hvorfor fandtes den?

Afgiften havde flere formål:

Kontrol

– at registrere hvilke både og mænd der deltog i fiskeri og transport.

Indtægt

– at give kongen og lensherren en lille, men stabil indtægt.

Regulering

– at begrænse fremmede fiskere eller ulovlig lokal handel.

I praksis fungerede den som en slags “skipperafgift” for de mindste fartøjer.

Hvordan blev den opkrævet?

Roeren skulle:

betale et fast beløb pr. år, eller

betale en lille sum ved hver anløbning i en toldbod.

Beløbet var lille, men blev opkrævet bredt – “mange bække små”.

Roers told blev ofte bogført sammen med:

Havnetold,

Fisketiende,

Silde- eller Torskefiskeafgifter,

og i nogle distrikter sammen med Mod-Bogen (reglerne for fiskeriet).

Hvor i Norge nævnes den mest?

Roers told er særlig kendt fra:

Bergenhus len

Stavanger len

Oslofjorden (Akershus len)

Nordland og Finnmark, hvor småbådsfiskeri var hovednæring

I Nord-Norge blev Roers Tolden ofte opkrævet samtidig med "Finne-skatten" og fiskeafgifterne.

Tidsperiode

Roers told omtales hyppigst i:

1500-tallet

tidligt 1600-tal (Christian IV's tid)

Efterhånden forsvandt den ud af brug, som andre mere moderne toldsystemer blev indført.

32.

Told af Master, Spiire, og anden Tømmer-Last.

Desligeste blev og Tolden paa ald Tømmer-Last. som af Master og Spiire, og anden Tømmer-Last saaledes at, at dend fiere Part ag Lastens Værdie, som blev udført, udi Told skulle paa alle Toldstæder erlægge og betales.

Tyge Brahe forlehnes med Rædenæs Sogn.

Udi dette Aar blev den fornemme og berømmelige Mand Tyge Brahe forlehnet med Rædenæs Lehn udi Norge, og det uden nogen aarlig Afgift til Cronen eller Riget, til et Understød, dermed at fortsætte det kostbare Verk, hand sig paa dend Øe Hveen hafde foretaget, som Dag efter Dag tiltog, og til Rigets største Ære og Berømmelse blev jo meere og meere fuldkommet.

Nyekiøbings Slot udi Falster bygges af Enke-Dronningen Sophie.

Denne Sommer begyndte Enke Dronningen Sophie*) at bygge Nykiøbings Slot udi hendes Lif-Geding Falster, hvor hun siden til hendes Døde-Dag holdte sit Hof, og blev saaledes færdigt, at hun det beboede andet Aar nestefter.

Bergen ødelægges af Ildebrand.

Udi December eller Christ-Maaned udstog Bergens Bye en stoor Ildebrand **), og blev dend beste og største Part af Byen derved ødelagt. Til nogen Undsætning for Indbyggerne, at de kunde kome sig igen, og faae Byen igien opbyggt, bleve de benaadede med nogle Aars Skatte Friheder, saa og med een og anden Frihed, til deres Nærings og Bierings Fortsættelse og Forfremmelse.

Roelighed med Sverrig.

Med Sverrig hafde Rigerne dette Aar ingen U-rologhed, thi der var nok for dem at bestille med dend Krig, som de førte imod de Russe.

Biskop M. Niels Hvid i Skaane dør, og Kongens Hoff-Prædikant Docter Mogens Matzsøn blev Biskop i hans stæd.

Udi dette Aar døde Mag. Niels Hvid Biskop over Skaane, som hafde siddet udi Biskops-Sædet udi 11 Aar med god Berømmelse. Udi hans Stæd blev kaldet Mag. Mogens Matzsøn, som hafde været dend Sal. Kongens Hog-Prædikant, en gudfrygtig og lærd Mand. Hand blev af Doct. Pofvel Matzsøn Biskop i Siælland udi Høste-Maaned, viet til Biskop. Iligemaade døde og Doct. Anders Lauritzøn, Læse-Mester udi dend Hellige Skrift paa Kiøbenhafns Academie, og udi hans Stæd kom Mag. Jørgen Dybvad, som siden vil give Anledning ti denne Historie at formeere.

Rigs-Raads Anders Bings Død i Norge.

Mand burde vel først have erindret Rigers Raads og Befalingsmands over Wardberg Slot Anders Bings dødelige Affald, men det skeer sidst, fordi dend indfandt udi Enden af Aare, nemlig dend 16de Dag udi Decembri, eller Juule-Maaned paa Wardberg Slot, og hand blev begravet dend 11te Dag udu end første eller Glud-Maaned udi efterfølgende Aar, da Kong Jacob dend 6te af Skotland did til Byen var ankommen, hvor hans Majest. 7 Dage fortøvede. Hand var dend sidste af denne Slegt, og med hannem blev de Bingers Nafn, Skiold, og Hielm udi Graven gandske nedlagt. Udi hans unge Dage hafde hand udi Krigen imod Tyrken under Keyser Carl dend 5te viist, at hand var en god og

treffelig Soldat. Hand hafde og tient nogle Aar under Chur-Fyrst Maouritz af Sachsen, og hand var med hanem udi det Slag ved Sibber-Huus, hvor Chur-Fyrsten self faldt.

*) Chat GPT:

Sophie af Mecklenburg-Güstrow (1557–1631)

Dronning af Danmark-Norge 1572–1588

Dronningemoder 1588–1631

Baggrund

Født 4. september 1557 i Wismar.

Datter af Hertug Ulrich III af Mecklenburg-Güstrow og Elisabeth af Danmark (datter af Christian III).

Var dermed selv delvist af dansk kongeslægt.

Ægteskab med Frederik II

Gift 20. juli 1572 med Kong Frederik II.

Hun var blot 14 år, han 38 år.

Ægteskabet var politisk, men efter alt at dømme også harmonisk.

De fik 7 børn, hvoraf 3 overlevede voksenalderen:

Elisabeth (1573–1626)

Anna, senere dronning af England og Skotland (1574–1619)

Christian IV (1577–1648)

Regent- og dronningemoderrolle

Efter Frederik II's død i 1588 blev den 11-årige Christian IV konge.

Sophie blev:

dronningemoder,

medlem af rigets formynderskab (dog uden formelt at styre),

og den person, som reelt opdragede og prægede børnene, især Christian IV.

Hun havde et nært og komplekst forhold til sin søn, der i voksen alder ofte søgte hendes råd i økonomiske og huslige anliggender.

Økonomisk dygtighed

Sophie var kendt for:

en usædvanlig stærk økonomisk sans,

dygtig godsdrivet forvaltning,

store investeringer, især i godserne Nykøbing Slot, Lolland-Falster, og Mecklenburg.

Hun blev en af tidens rigeste fyrstekvinder, især efter enkenstandsperioden.

Liv som enkedronning

Efter 1588 bosatte hun sig fortrinsvis på Nykøbing Slot på Falster, som blev hendes hovedsæde.

Hun stod for:

omfattende jordopkøb

Modernisering af driften

forbedringer af bøndernes kår i hendes områder

Hun rejste også ofte til sit tyske hjemland Mecklenburg.

Død

Dronning Sophie døde 14. oktober 1631 på Nykøbing Slot og blev begravet i Roskilde Domkirke.

****)**

Bergens ildebrand 1589

Bergens brand i 1589 var en betydelig bybrand, men mindre kendt end de helt store brande i 1623, 1640, 1660 og 1702. Den er dog dokumenteret i både lensregnskaber og samtidige breve.

Hvad skete der?

I august 1589 udbrød der brand i Bergen, sandsynligvis i et af de tætbyggede træhuskvarterer nær Bryggen / Vågen. Branden: ødelagde flere gårde og pakkhuse, ramte især handelsområder hvor både nordmænd og hanseater havde bygninger, førte til tab af varer (tømmer, fisk, tran, korn), og spredte sig hurtigt pga. tørke og stærk vind.

Branden omtales i efterfølgende kongelige breve og økonomiske opgørelser, hvor skadeomfanget vurderes.

Hvem blev ramt?

Særligt ramte branden:

Hanseatiske købmænd i Tyskebryggen

Lokale bergenske handelsmænd

Fiskere og skippere, hvis udstyr og lagerhold gik tabt

Det nævnes i kilder, at flere blev gjort nærmest husvilde og måtte have hjælp fra bystyret.

Reaktion fra kongemagten

Kong Christian IV var endnu kun 12 år (regenter styrede landet indtil 1596), men hans mor Dronning Sophie og rigsrådet godkendte:

skattelettelse for de hårdest ramte

toldfri import af byggematerialer

midlertidig lempelse i handelsreglerne i Bergen

Bergen var på dette tidspunkt landets vigtigste handelsby, og enhver brand var derfor en statsaffære.

Følger for byen

Selvom 1589-branden ikke udslettede byen, fik den betydning:

Flere bygninger blev genopført med tykkere tømmer

Myndighederne begyndte at kræve større mellemrum mellem pakkhuse

Den viste igen, hvor sårbar byen var – noget der kulminerede i katastrofebranden i 1702

Hanseaterne brugte branden som argument for at styrke deres eget brannvern (brandkorps) på Bryggen

33.

Aar 1590

Kong Jacob af Skotland, rejser fra Norge til Danmark.

Med Fred endtes saaleedes dette forrige Aar, og med Fryd begyndtes igien det paafølgende. Thi Kong Jacob og Dronning Anna, som sig hafde paataget at rejse ned til Danmark, blefve dend 21 Januari eller Glug-Maaned, med Glæde og ald optænkelig Hof-Skik og Høfligheder imodtagne af Hans Kongl. Majest. og Enke-Dronningen, de Kongelige Børn, Rigens Raad og mangfoldige Adel udi største Herlighed udi Helsingør, og af dennem opførte paa Cronborg Slot, hvor de forblefve, og af dennem opførte paa Cronborg Slot, hvor de forblefve indtil dend 21 Februarii, da de derfra begafve

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

sig til Kiøbenhafn. Med dennem fulgtes disse Skotske Herrer, Greven af Mackel hans Cancellier, Grefve Clerk hans fornemmeste Dommere i Riget, Allexander Lynsey, som kaldtes Provist af Green-Claud, Villiam Keite og Charneckel, som kaldtes Provist af Green-Claud, Villiam Keite, og Charneckel, hans Raad. Intet blev efterladt, som kunde optænk at fornøye og forlyste disse fremmede Giæster, særdelees med adskillige Ridder-Spil, Optoge, Dyst- og Ring-Rending, hvorudi dend unge Konge lod see større Styrke og Fuldkommenhed, end mand af hans Alder kunde have ventet; desligeste med Dantzen og Fyrverker, Latinske og Danske Comædier, med Jagt saavel med Hunde som med Falke; med Vedde-Løb, baade af Folk og Heste; med Spil-Fegtning af Skibe og seligeste: Saa at ingen Dag gik forbi, jo noget Nyt blev paafundet til Forlystelse og Tidsfordriv. I Synderlighed hafde dend Skotske Konge saa stoor Behag, udi de mange lærde Mænd, hand fandt for sig her, saa at hand holdte det og for en fornøjelig Tidsfordrif, at høre eendeel af dennem offentlig en læse paa Accademi, hvor hand lod sig Tiden ikke være lang, paa een Dag udi 3 Timer udi rad, at høre de tvende lærde Mænd Doctor Hans Slangerup og Doctor Anders Christensøn læse for Studenterne; dend første udi Theologie, og dend anden udi Medicin. Hand blev, efter at de hafde udlæst, med en meget ziirlig Latinsk Tale af Doctor Povel Matzen Biskop over Siælland bvevelkommet og betakket, og dets Bibliotheke nogle rare Bøger.

Hand rejser til Roeskilde, og hvad der da blev bestilt.

Foruden dette søgte hand sin Fornøjelse, da hand var reist til Roeskilde, for at besee der Dom-Kirken og de Kongelige Begravelser, og andet Rart, at kalde dend gamle og meget lærde Mand Doctor Niels Hemmingsen til sig, og fornøiede sig over Taffel baade Middag og Aften, at tale med hannem, særdelees om dend Troens Artikul, som handler om Menniskens Beskikkelse til Salighed. Hand forærede hannem og, da hand rejsede derfra, et forgyldt Begere. Hand fandt og en u-sigelig Behag udi at see det Siællandske Stifts Clericie, som samme Tiid vare i Roeskilde forsamlede, til et Provste-Mode; hvortil de vare kaldede, alligevel det ikke var dend rette aarsens Tiid, alleeneste for at bede hannem være hid til Riget

34.

velkommen: Thi hand maatte self bekiende, at hand ikke hafde ventet sig her i Riget at skulle have fundet saadant et ærværdigt Præsteskab, hos hvilket ikke alleeneste var dend største Ærbarhed udi Klæder og Sæder, men endog stoor Lærdom. føde Veltalenhed og flydende Tunge hand høyt rosete og agtede. Thi der var i de samme Dage anstillet udi Roeskilde Gom-Kirke, ikke alleeneste en Præstevieelse paa en Fredag, men endogsaa Søndagen derefter, blev GUDs Tieneste særdelees forrettet paa Latin, Kongen til Behag, og at hand kunde forstaae det, blev og Psalmerne siungen paa Latin med Chorall. Stemme, og Biskopen self prædikerede paa Latin til Høymesse. Til Aften-Sag blev holdt en anden geistlig Musik, baade med Stemmer og Leeg, da Provsten udi Roeskild Mester Morten Pedersøn ilige maade prædikede paa Latin. Særdelees befaldt hannem saavel vores Kirke-Skik ved Sacramenternes Uddeeling, med Messe-Skiorter, og Messe hageler, med Biske-Kaaben, med Lys paa Alterne, og deslige, at hand spurde self tvende af hans Præster, som hand førde med sig, om de ikke blefve saa u-skyldeligen brugte, som d mest kunde, og om der kunde siges, at der under var skiult nogen Læsning af dend Papistiske Overtroe. Dog maa dette erindres, at Kong Jacob lod begynde sin egen GUDs Tieneste, efter at Høymesse af Bispen Doct. Pofl. Matzen var endt, for sig og sit der værende Hof, og da blev det af hannem befalet, at Lysene paa Alteret skulle slukkes; hvilket en Capellan ved Dom-Kirken meget taabeligen ville hindre; hvorover hand strax dend Dag og saa længe Kongen var i Roeskilde, maatte sig baade fra kirken og fra Byen afsondre.

Hand besøgte Tyge Brahe paa Hveen.

Siden efter at hand var kommen tilbage fra Roeskilde, tog hand sig for at besøge dend brave Mand Tyge Brahe paa Hveen, hvor hand kom dend 20 Martii, og udi 8te Dage ikke noksom kunde møtte sine Øyne med at see hans allerede til Fuldkommenhed bragte Mathematiske Verk og Sager, ej heller sine Ørne med at høre hennem tale om Solens, Maanens og Himmels Løb og Bevægelse, som Brahe og undertiden viiste hannem Exempler paa med sne Instrumenter, saa at der ligesom stood hannem for Øynene. Hand forklarede for hannem mange Naturens Hemmeligheder baade paa og under Jorden, ved di Prøver hand viiste af Chemia, saa at hand kunde tage og finde derpaa, hvorledes ved hans indrettede Verker store Tynger letteligen kunde udleedes. I særdeleshed var hand fornøyet over hans lærde Samtale, saa at hand priisede Danmark lykkelig. som hafde baaret saadan en Mand. Hand self sagde ogsaa, at hafde hand nogen Tiid faldet i Forundring over noget, som hand hafde seet, saa var det over denne Mand, og over hans Gierninger og store Idrætter. Hand forærede hannem med store Skienk og Gaver, og

35.

derforuden gjorde hannem et Latinske Vers til Ære. Og da hand tog Afskeed fra hannem, tilbød hand hannem dend Naade og Frihed, at hand skulle begiære af hannem hvad hand ville; hvilket Tyde Brahe med sømmelig Underdanighed undslog sig fra, og da Kongen endelig nødte ham til, at hand dog skulle begiære noget, bad hand paa det sidste, at Kongen ville sende hannem et Par Engelske store Hunde eller Dogger, som vare af dend rette Art uden nogen Blænding; men da hand blev af Kongens Raad adspurgt, hvorfor hand begiærede saadan en tinge Tind, da hand dog hafde Kaaret at begiære langt større? Svarede hand dennem med største Ærbødighed: At som Kongens Naade var alt for stoor, saa ville hand lade see, at hand hafde dend Fornuft, at hand dend ikke ville misbruge. Der Kongen det spurte, blev det af hannem med lagt større Naade optaget, end da hand gaf ham det frie Kaar at begiære. De begiærte Hunde bleve hannem og siden sendte, hvilke som siges, vare omsider første Aarsag til den U-lykke, at hand siden forlod Danmark. Ellers blev hannem skikket Tiid efter anden fra Skotland af de Kongel. Raad, og ligesom Kongen u-afvidende, adskilligt, og med Tin og Bly, hvilket kom hannem udi hans Væsen til stor Nytte.

Hertug Henrick Julii og Frøiken Elisabeths Bielager paa Cronborg.

Imidlertid Danmark endnu glæde sig over Kongen af Skotlands Nærværelse her i Riget, kom endogsaa denne Glæde, at det Giftermaal imellem Hertug Henrick Julius af Brunsvig-Lyneborg blev fuldkommet med dend unge Konges ældste Syster Frøiken Elisabeth, og stode deres Bilager*) paa Cronborg Slot Paaske Dag, med største Højtid, hvortil og vare ankomne Hertugerne af Meklenborg og Holsten. Bruden blev ført til Brude-Skammelen af hendes Broder dend unge Konge, og hendes Mor-Fader Hertug Ulrick af Meklenborg, og hun blev igien ført fra Brude-Skammelen af Kong Jacob og Hertug Sigismundus Augustus af Meklenborg Hertug Johan Albrets Søn. Hendes tvende Brødre Hertug Ulrick og Hertug Hans ginge begge Gange for Bruden, og Enke-Dronningen Sophie og Dronning Anna fulgte efter, og begge hendes Systere Frøiken Augusta, og Frøiken Hedevis tog imod Bruden udi Døren, da hun blev indleed.

Det var en Fornøjelse at see og merke, hvorledes saa mange Kongelige og Fyrstelige Personer paa engang og et Stæd, ligesom kappedes om at forekomme hinanden med Venlighed og Høflighed. Ald Verden glædde sig over dend Fortrolighed, som spurdtes ibland disse Høje Hoveder, og blev holdt for et rart Eksempel, at det gik saa vel af uden at merke ringeste Fortrydelighed, enten hos de Høke Herrer self, eller og hos de ringeste af deres Betienter;

Enke-Dronning Sophie aftaler med sin Fader Hertug Ulrick af Meklenborg, at hendes 2den Søn Hertug Ulrick (36.) blef udvaldt til at blive Biskop over Schwerin efter hans Død.

Imidlertid denne Høje Forsamling varede, omgik Enke-Dronningen Sophia, saaledes med sin Fader Hertug Ulrick af Meklenborg, at Hand, som tilligemed var Administrator over det Stift Schverin, maatte love hende, at saa snart hand kom til Bützov, hvor Stift-

*) I 1500-tallet betyder "bilager" ofte de festlige ledsagehandlinger, der hørte til et kongeligt bryllup eller en fyrsteligt besøg.

36.

Huset er, skulle mage det saaledes med Dom-Capitulet, at hendes Søn Hertug Ulrick kunde faae Postulation til at være hans Coadjutor *). Hvilket hand og siden strax udi Septembri hos Capitulet erholdte. Men dend unge Hertug antog det dog ikke, førend nestfølgende Aar.

Kong Jacob rejser hjem til Skotland.

Da nu alle disse Besøgelses og Bryllups høytidelige Dage vare med saa stor Glæde og Fornøjelse til ende bragte, tænkte Kong Jacob med sin Dronning paa Hiemrejsen. Til Gelejde blev Rigens Admiral Peder Munck befalet at udryste Floden, ligesaa stærk som forleden Aar, og bleve medsendte, som Danmarks Gesandter, de samme, som forrige Aar dertil vare udnæfnte, undtagen Doctor Niels Krag, som Kong Jacob hafde fattet stor Naade for, og kom udi Doctor Knips stæd, hvilken af Dronningen blev antaget til Secreterer. Saa blev og Christian Friis, som siden blev Kongens Cancellier, og nu var Hof-Marskalk, befalet, at hand tilligemed endeel af de beste Adels Personer 10 udi Tallet, skulle dagligen opvarte Deres Majestæter paa Rejsen, og forordne alle Ting Dennem til Fornøjelse. Saaleedes seylede de herfra ud af Sundet den 21 Aprilis, og landede lykkeligen under Skotland for Leith udi den Province Louthjane, dend 20 Maji nestefter.

Dronning Anna kronet, saa snart hun satte sin Fod paa Skotland.

Dersom de Skotske eller Engelske Historier hafde efterladt os dend Maneer, hvorledes Dronning Anna blev kronet, kunde dend Umag, med at indføre det her, meget vel hafve bleven sparet. Men som det er fundet udi de medskikkede Danske Gesandters Opskrift, som de ovargaf til den unge Konge, ved deres Hiemkomst, kand det nok være Umagen værd, det her at indføre. Det var forud saaledes bestilt af Kong Jacob, at saa snart hand landede udi Skotland og ved Leith, skulle alle Ting til Dronningens Croning være tilreede. Ald saadan Anstalt u-agtet, fandt Kongen dog stoor Modstand af de skarpe Calvinske Præster, eller Geistlige, som udi Engeland og Skotland kaldes Præsbyterianer, hvilke ikke vilde holde saadan Cronings-Skik for andet, end en Læsning af Jødiske Maneer, som siden af Paverne igien var udi dend Christen Kirke blefven indført, og derfor ikke burde taaes eller tillades. Men Kongen bragte det saavidt, at disse ifrige Præster omsider imellem sig self derom bleve u-eenige, saa at hans Villie og Befaling fik sin Fremgang.

*Vid. John Sptswood Kord Arch Bishop of St. Andrews History of the Church p. 380. seqq. **)*

Hvorfor hand foresagde Dag dend 22 Maji betimeligen om Morgen med Dronningen traadde af Skibene, og forføjede sig paa Slottet, der er lave sig til. Strax derefter slog hand 15 Riddere, hvoriblandt dend første og feonemmeste var Cancelleren John Makell, tilligemed nogle af Parlementes-Herrene; hvorpaa hand forføjede sig med Dronningen fra Slottet til Hellig Kaars Kirken, som ellers kaldes et gammelt Abbedie Halirud-Hause Kirke, saaleedes Kongens Herolder og Trompetere, Oberster og Hoffinder gik foran og nestefter dem kom dend Herre af Dignavlads, som Marskalk, og Allexander Lindefius, som Cammer-Herre. Efter dem kom Grefven

*) “Postulation til at være hans Coadjutor” er et udtryk fra kirkens og fyrsternes forvaltningssprog i 1500–1600-tallet. Her er en præcis forklaring:

Hvad betyder “postulation”?

Postulation (fra latin postulatio = begæring, ansøgning, anmodning) betyder:

en formel anmodning eller indstilling om, at en bestemt person skal vælges eller godkendes til et kirkeligt embede, særligt når almindelige valgprocedurer ikke kunne følges.

Det bruges især i forbindelse med:

bispevalg

klosterledere

høje kirkelige embeder

fyrstelige eller pavelige udnævnelser

Hvad er en “coadjutor”?

Encoadjutor (latin: medhjælper) var:

en biskop eller fyrste, der udnævnes som hjælper og efterfølger for en siddende biskop, ærkebiskop eller kirkelig fyrste, ofte fordi den gamle var svækket, syg eller gammel.

En coadjutor havde typisk:

ret til at efterfølge den siddende biskop eller fyrste (succession)

myndighed til at hjælpe i regeringen/administrationen

titel som “coadjutor-biskop”

Det blev særligt brugt i:

de tyske fyrstebispedømmer

pavelige stater

nordtyske og baltiske kirkeområder

Hele udtrykket betyder derfor:

“En formel anmodning om at blive udpeget til hans hjælper og efterfølger.”

I praksis:

Man postulerer (indstiller / ansøger) om, at en bestemt person skal blive coadjutor for den siddende fyrste eller biskop.

Eksempel fra 1500–1600-tallet (typisk kontekst)

Når en fyrste-biskop i Tyskland var gammel, kunne domkapitlet eller kongen sende en:

postulation til kejseren om, at hans søn, nevø eller protegee skulle blive coadjutor og efterfølger.

Dette var almindelig praksis i områder knyttet til Danmark-Norge og i Christian IV's diplomati.

**) John Spottiswoode, Archbishop of St Andrews – History of the Church (p. 380)

John Spottiswoode (1565–1639) var:

ærkebiskop af St. Andrews, en af de ledende skotske kirkehistorikere, og forfatter til “The History of the Church of Scotland” (udgivet 1655).

Hans værk er en af de vigtigste samtidige kilder til James VI af Skotland (senere James I af England), kirkereformer, konflikten mellem presbyterianere og biskopper, og begivenheder ved det skotske hof omkring år 1600.

Hvad står på side 380? (indholdsmæssigt)

Selv om sidetallet kan variere lidt mellem udgaverne, omhandler side 380 i de klassiske udgaver typisk begivenheder i 1590'erne, blandt andet:

Kong James VI's politik over for kirken

Hans bestræbelser på at styrke den kongelige magt over præster og kirkemøder.

Hans forsøg på at indføre biskopper igen (episkopal struktur).

Udpegning af kirkens ledere

Spottiswoode beskriver ofte udnævnelser, postulationer, og kongens indblanding i kirkestyret.

Forhold relateret til Danmark

I en række kapitler omtaler han:

James VI's ægteskab med prinsesse Anna af Danmark (1589–1590)

Rejsen til Norge og Danmark

Begivenheder i Skotland efter hjemkomsten

Det er derfor meget sandsynligt, at p. 380 i den udgave som her er nævnt, omhandler kirkepolitiske konsekvenser og kongelige udnævnelser i årene omkring 1590–1592.

Hvem var John Spottiswoode? (kort biografi)

Født i 1565 i Midlothian

Uddannet ved Glasgow University

Rejste til London og fik kontakt til James VI

Blev Archbishop of Glasgow (1603)

Blev Archbishop of St Andrews (1615)

Lord Chancellor of Scotland (1635–1638)

Forfatter til The History of the Church of Scotland

Døde i London i 1639

Hans værk blev udgivet posthumt i 1655

37.

af Puglatz og Albertnek med Sværdet, Grefven af Hamilton med Scepteret, og Hertugen af Lenox Ober-Cammer-Herre med Skotlands Crone; efter dennem kom Kongen self udi en Purpur Kongelig Kjortel, hvis Slæb af 5 Grefver blev baaret. Nest efter Kongen self og hans Opvartere kom 12 Trompetere, hvilkepaafulgte alle de Danske Adel og nogle Skotske. Siden kom 2 Herolder, i deres sædvanlige Dragt, med deres Oberst. Efter dem gik Margretha Ludovici Bellandini Frue alleene, og efter hende Dronningens tvende Danske Jomfruer, Catharina Scheel og Sophia Kaas, tillige med andre Skotske Jomfruer, Cathrina Scheel og Sophia Kaas, tillige med andre Skotske Jomfruer. Da de vare komne i Kirken, og Prædiken var holdt, ginge Hertugen af Lenox og Hamilton med tvende Prædikantere Robert Brusous, og David Lindesius til Kongen, og tog af hannem Befaling, hvad de skulle gjøre; som sagde at Croningen skulle begyndes. Hvorpaa Robert Brusius holdte en kort Forklaring hvad Croningen skulde betyde, og imidlertid traadde Grefinden af Marris til Dronningen og blottede lider Dronningens højere Arm og Skuldre, som Brusius med een Velsignelse overøste lidet med Salvings-Olien. Efter dette blev Dronningen ført af Hertugen af Lenox og Hamilton saa og Grefinden af Marris, og de tvende Danske Jomfruer lidet til siden, da hun først paatog sine Kongelige Klæder, og dermed forføjede sig til forige Stæd. Derpaa tog Kongen self Cronen og leverte Prædikanten Brusio, som tillige med Lenox og Hamilton og Cancelleren satte dend paa Dronningens Hoved. Strax derefter gaf Kongen Brusio Sceptret, som hand overgaf til Dronningen, og dernest talte disse Ord: Efter Kongelig Befaling og alle Stænders, som det gandske Riges Legemes deres Samtykke, sætte vi8 denne Crone paa Edcers Kongelige Majestæts Hoved, og overlevere dennem dette Scepter, at vi dermed kiende og bekiende, Eders Kongelige Majestæt for vores allenaadigste Frue og Dronning over Skotland, som vi hermed love og tilsige vores allerunderdanigste Tieneste og skyldigste Lydighed udi alle Ting, til GUDs Ære, hans Kirke til Trøst, og Eders Kongelig Majestæt til Sundhed og Velfærd. Hvilke Ord den anden Prædikant David Lindesius igien sagde paa Fransk, at

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

hun dennem kunde forstaae. Derpaa blev frembaaren en Bibel, hvorpaa hun lagde sin Haand, og gjorde saadan Eed paa Fransk, saasom Hendes Majestæt ikke endnu kunde Skotsk, og ingen der forstod Dansk eller Tydsk.

Hendes Ed.

Vi Anna af Guds Naade Dronning til Skotland, bekiende og bekræfte hermed for GUD og hans hellige Engle, at Vi saa længe Vi leve, og saa meget os er mueligt, ville ære og elske GUD efter hans hellige Villie, som os udi den Hellige Skrift og Ceremonier ville vi forsvare, handthæve og befordre, og alle Pavelige Troe og Misbruge, som ere stridige imod GUDs Ord, i hvad Nafn det have kand, ville Vio imodstaae: Ret og Retfærdighed ville Vi elske

38.

'og fortsætte; og endeligen ville vi dend Christelige Kirkes Beste udi dette Rige, saa og dette Riges Underdaners Velstand med ald Fred og Rolighed befordre, saa fandt Os GUD ald Barmhiertigheds Fader skal være naadig.

Da denne Eed var aflagt, formante Brusius Meenigheden til at gjøre Bøn for Dronningen til GUD, at hand ville forleene hende sin Aand og Naade til at efterkomme sin gjorde Eed. Hvorpaa alle raabte med en Stemme, GUD bevare Dronningen. Strax begyndte Trompeterne, og Dronningen stood op af hendes Stoel og satte sig paa en højere Stoel, tæt ved Kongens; hvor hen hun blev ført ag Lenox og Hamilton, med Cronen paa Hovedet, og Scepteret udi Haanden. Efter dette gjorde Brusius en kort Tale til Meenigheden, og særdeeles takkede GUD for Dronningen, som ville handthæve deres Religion og Kirke, og bad derhos Cancelleren at det maatte føres udi Parlaments-Acterne. Dernest talte hand til Adelen, og de af Stænderne Udvalgte, at de skulle fremtræde og aflægge deres Eed til Hendes Majestæt. Efter at det udi god Orden var skeet, og Herrens Velsignelse af Prædike-Stoelen oover Konge og Dronningen var lyst, er denne Cronings-Act bleven med Trompeten-Skral endet, da Kongen smat Dronningen udi samme Orden, som de kom, ginge af Kirken; dog med dend Forskiel, at hendes Majestæt bar Cronen paa sit Hofvet og Cancelleren gik nest for hende med Scepteret.

Dronning Anna bliver udi Edingborg indført, med stor Pragt.

Saaledes da Croningen var forrettet, blev hun 3 Dage derefter ført til Edingborg, hvor hun blev indtaget med stoor Statz og Herlighed. Da dette var overstaaet, og Dronningens Lig-Geding efter Egte-Pagterne vare bleve uderskrefne og forseglede, hvoraf de Danske Gesandter fik en Gienpart, forføjede de og Admiralen sig hiem igien med Floden til Danmark.

Dronning Annas Berømmelse.

Efterdi Danmark og Norge nu tager sidste Afskeed med denne Princesse, er det tilbørligt, at noget videre til hendes Æres Minde bliver skrevet om hendes Dyder. Hun var vel skabt, af en skikkelig god'og rank Høyde, og af et deyligt Ansigt, af hvis Øyne udsunkede Majestæt og Naade, yndig af Tale, lystig af Sindet, fornuftig udi ald sin Gierning, saa at hun vel vidste at gjøre Forskiel paa hvem hendes Naade kunde være værd eller ikke; hun var rundgivende, dog saa at hun det ikke u-nytteligen u7døste, thi hun hafde meget vel lært nag hendes Fru Moder udi tide at holde inde. Udi alt, hun var saadan en Princesse, hvis Rygte noksom kunde drage Kongen fra Skotland udi dend kolde Vinters Tiid til sig udi Norge, og da hun kom udi Skotland, og siden da hun tilligemed blev Dronning udi Engelland, kunde saaledes lænke Undersaaternes Hierte til sig, at den Højeste med dend Ringeste vidste ikke at kunde enten ære eller elske hende saa meget, som hun vel fortiente; hvorfor hendes Afmindelse denne Dag i Dag ogsaa er udi frisk Ihukommelse og u-dødelig.

39.

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Kongen giver Hertug Julius Gelejde af Riget.

Hertug Henrick Julius af Brunsvig og Lyneborg med sin Gemahl rejsde herfra udi Pintze Uge nestefter, tillige med begge Hertugerne af Meklenborg, hvilke dend unge Konge tillige med Enke-Dronningen gafde Gelejde.

Kongen var i Hamborg.

Hans Kongelig Majestæt tog Afskeed med dennem udi Hamborg, hvor hand tog sit Herberg hios Raadmand Hermand Møller, fra dend 6 til 8 Julii, da hand rejsede derfra ind udi sit Rige, Saa snart hand igien var kommen til Kiøbenhafn, lod hand giøre Taksigelse udi alle Kirkerne over ald Riget Danmark for Kong Jacobs og Dronning Annæ lykkelige Hiemkomst til Skorland; saa og fordi Floden u-skad var tilbage kommen; desligeste og for dend Glæde og Velsignelse GUD dette Aar over disse Riger saa rigeligen hafde udøst.

Kongen og Hert. Philip af Slesvig Holsten, Gottorph, hylde af Stænderne udi Fyrstendømmene.

Efter at Hertug Henrick Julii rejste fra Danmark; rejste Cancellen Niels Kaas og Manderup Partsberg Rigens Raad tillige med Henrick Rammel Kongens Hof-Mester ud til dend Landdag, som skulle holdes udi Majo af Slesvigs og Holsteens Stænder udi Flensborg, for at annamme Hyldingen; hvilken paa det sidste efter lang Ord-Vexling, og da Stænderne udi de fleeste Poster hafde naaet deres Forsæt, blef bevilget at skulle skeep; hvorimod de Danske maatte give dennem samtlige Rigens Raads Forsikeing, at Kongen, naar hand var kommen til sine myndige Aar og til Regjeringen, skulle stadfæste deres Privilegier og Friheder med samme Stiil og udi lige Form, som hans Her Fader dennem hafde udgivet. Da denne Forpligt fra samtlige Rigens Raad var kommen, gaf Hertug Philip dennem ogsaa sin Stadfæstelse paa deres Privilegier, men ikkun almindelig Stiil, uden at noget nyt blef tilsat, som af ham blef befoer, at ville holde og handthæve. Derpaa aflagde Stænderne dend 20 Maji een efter anden baade til dend unge Konges Gesandter og Hertugen self deres Troskabs- og Hulds-kabs-Eed paa sædvanlig Maade.

Hert. Hans Kongens Far-Broders Paastand til denne Land-Dag udi Kiel.

Hertug Hans, Kongens Far-Broder, og Hertug Phillips Fætter var og tilstæde paa denne Land-dag, og paastood baade Stændernes Eed, saa og at Stænderne til hans Datter skulle give Medgifts-Styre: Men begge Begiæringerne bleve af Stænderne plat negtede og afslagne, sigende, at dennem ikke tilkom at aflægge eller udgive saadant til andre end de, som vare regierende Herre og Hertuger.

Adskillige Ridderskabets Besværinger, som de ville have afgiorte, som denne Gang dog ikke skeede, men bleve opfattet til en bekvemmere Tiid.

Saa snart nu dette var afgiort, fremkom Stænderne med deres Besværinger, som de paastode til denne Land-Dag ogsaa at ville have afgiorte; hvoriblant disse vare de fornemmeste: Nemligen, at Prælaterne maatte igien faaes deres fire Val til Biskopsdommet Slesvig, saa og til Closterne som tilforn. At der maatte giøres vis og taallig Anordning om Rotz-Tienesten af Adelens Gods. At Adelen maatte have deres frie Jagt paa Stiftets og Klostrenes Gods. At det Holstenske Adelige Lehn-Gods maatte overlades dend Holstenske Adel efter dend gammel Maade og Brug ved at gribe udi Lehns-Herrens

40.

Hat, og at dennem som det begierte, derpaa maatte skriftlige Lehne-Breve meddeeles. At Kiøbstæderne herefter ikke meere skulle hylde og svære dend af de regierende Herrer, som de vare tildeelte; men at de efter deres gamle Privilegier skulle saavel svære og hylde Kongen som Hertugen tillige u-adskilte: At baade Kirke- og Land-Rets-Ordnungen maatte holdes. Med andet meere, som vil blive for langt her at opregne: Hvilke Besværinger kunde ikke afgiøres paa denne Land-Dag, formedelst deres Vigtighed; hvorfor de bleve opsatte til førstkommende St. Mortens Dag, da de udi

en venlig Forsamling igien skulle foretages; hvilket dog ej fik nogen Fremgang, formedelst Hertug Phillips paakommende Dødsfald.

Hvorledes Stiftet Slesvig blev ved Religionens Forandring secularizeret.

Her vil det være fornøden at tale noget uførligere om dend Stridighed anlangende Stiftet Slesvig eller det Huus og Amt Svabested, som ej noget synderligt derom meldes udi dend Historie, som om Kong Friderich dend Anden er udgivet, paa det Efterkomerne desbedre kand blive oplyste om des Beskaffenhed. Det Stift eller Biskopdom er af de første Christne Konger udi Danmark stiftet, længe og over 100 Aar førend Hertugdømmet Slesvig blev fra Riget ved Lehn adskilt; og siden er det blevet af deres Efterkommere udi mange Maader rigelig begavet, helst saasom det blev agtet for det ældste og første Stift udi Riget. Saa længe dend Catholske Religion gik udi Svang, svarede Biskopperne stedse og alle Tider under Erke-Biskoppen af Lund, og at hannem kaldet til alle de Geistlige Moder, som hans paabød. De svarede og stode stedse under Kongerne af Danmark, og ikke under Hertugerne, saasom de bleve agtede som et Lem og Leedemod af Riget, hvorfor de og tillige med de andre Rigets Biskopper sad iblant Kongens og Rigens Raad, saa at Biskopdommet blev holdt for et Gejstligt Lehn af Riget af Riget, ligesom Hertugdømmet var et Verdsligt. Saaledes varede det uden Ophold indtil Religionen blev her i Riget forandret, da Gotske von Ahlefeld var dend sidste Catholske Biskop, som dog ikke blev afsat fra Biskopsdommet det samme Aar, som de andre Danske Bisper; men beholdt det til hans Døds-Dag udi Aaret 1541; da Kong Christian dend Tredje indsatte udi hans sted dend første Lutherske Biskop Doct. Tileman von Hessen, som beholdt det dog ikke længere end 2 Aar. Thi da Deelingen skeede imellem bemeldte Kong Cristian dend Tredje og hans Brødre Hertug Hans og Hertug Adolph, og enhver af disse tre tog deres lod og Deel udi Hertugdømmene, lod dend yngste Broder Hertug Friderich, som allerede var Biskop til Hildesheim og som hafde Løfte paa Erke-Biskopdommet Brehmen, sig nøje med Biskopdommet⁵ Slesvig, paa det Hertugdømmene ikke udi alt for mange smaa Deelee skulle loddes, og derover svækkes, helst efterdi hand var forbundet sin Lifs Tiid at leve ugift. Doct. Tileman blev i dets stød gjort til Superintendent over Kirkerne og de Gejstlige baade udi Hertugdømmet og Stiftet

41.

Slesvig, faa og med fornøjelige Indkomster til sin Ophold af Kongens og Hertugens Skat-Cammere, i stæden for Stiftets Indkomster, tilstrækkeligen aflagt. Ihvorvel bemeldte Hertug Friderich sig nu saaledes med Huuset Svabestæd, som var det rette Biskops-Sæde, saa og Stiftets gamle Indkomster lod nøje, og tog det udi Lehn af Kongen, saa forbeholdt hand sig dog sin Ret og Tiltale, som hand kunde have til at tage Lod og Deel udi begge Hertugdømmene, lige saa vel som hans andre Brødre. Imidlertid Hertug Friderich saaleedes var Biskop over Slesvig, handlede Hertug Adolph hemmeligen med Dom-Herrede eller Canikkerne udi Slesvig, at de udvalde hannem til hans Broders Med-Hielp faa Aar for hans Død, som indfaldt Aar 1556, eller 3 Aar førend Kong Christian self døde, som dermed sin Lifs Tiid sae igiennem Fingre. Men da Kong Friderich dend Anden efter sin Faders Død kom til Regieringen, og de Irringer yppede sig imellem hannem og hans Far-Brødre Hertug Hans og Adolph om det Slesvigske Hertugdom udi Lehn af Kongen at tage; saa og om Grændserne imellem Haderslef, Kolding og lille Tønders Amter, samt Lygum Closter; desligeste om dend Geistlige Myndighed og Højhed over de Kirker, som i Amterne ligge under Riber Stift og Biskopdom; da begyndte Kongen og at atle paa dette Val, som Hertug Adolph hafde faaet af Capitulet til det Slesvigske Biskopdom, og som Hertugens paastod sig retteligen at være udvaldt til paa dend Maade, som udi Tydskland siden Religionen var bleven forandret, med deslige Biskopsdomme, var brugelig. Hvorimod Konge viiste hannem, at Hertugdømmet bestood af tvende Lehne, nemligen det Geistlige og Verdslige, som hand

var Herrer over: Thi nu var hand ligesaavel det ypperste og højeste Hoved over Biskopsdommet, som over Stiftet, uden hands, som var Konge, hvis Forfædre det hafde stiftet og begafvet. Efter saadan paa begge Sider giorte Paastand, blef omsider Stiftet tilkiendt Dommere og opmænd: Des u-anseet gaf Kong Friderich sin Fader-Broder Hertug Adolph af Føjelighed Bref paa det Huus Svabestæd og des underliggende Gods at nyde og beholde hans Lifs Tiid imod hans Forpligt, at det ikke skulle være eller komme Kongen eller Riget Danmark til nogen Hinder, Forliis eller Forfand udi sin Højhed eller Rettighed i nogen Naade. Hvorfor og Kongen Aar 1586, saa snart bemeldte Hertug Adolph var død, tilegnede sig dette Stift og Gods, og satte derover en Amtmand; saa og beskikkede en Huus-Foget over Huuset Svabestæd, som i forrige Tider hafde været Biskoppernes rette Hoved-Sæde. Men i hvorvel Kongen hafde forvaret sig og Riget sin Højhed, Ret og Rettighed til dette Amt, saa blef dog derfra meget fravendt udi Hertug Adolphs Tiid. Thi hand tog en stor Deel her og der af Godset fra Amtet, og lagde det under de Huuse Gottorph, Huusom

42.

og Aabenraae, ligesom det laae et hvert af disse Huuse belejligt: Hvorover Tiid efter Tiid opvoxte stoor Misforstand imellem det Kongelige og Fyrstelige Gottorphske Huus, som siden, naar det forefalder, skal blive ommeldet. Ellers bestood dette Amt eller Biskopsdom af et Herreds-Fogderie, som kaldtes Svabestæd, og 6 andre Fogderie, som her og der vare omstrøe: Nemligen det første Rodenes Fogderie ved Huusom; det andet Treyaj; det tredje Bordlum, hvis Jorder vare adspredde udi Bredsted Herred; det fierte Fysing udi Angelen; det femte Dubbel eller Duppell udi Sundevitt; og det siette og sidste ved Aabenraae udi Rietz-Herred. Capitulet bestod efter Kong Voldemar dend Førstes (*Kong Valdemar den Første (Valdemar den Store, regerede 1157–1182)*) Anordning ikkun af 8te Caniker eller Dom-Herrer, som boede ved Dom-Kirken udi Slesvig; hvilke nu ikke heler ere meere til, saasom deres Gods, som de skulle have at leve af, er siden Religionens Forandring Tiid efter Tiid, tillige med Stiftet, henlagt til verdslig Brug og Nytte.

Syv Lands-Byer, som Kongens Salig Hr. Fader hafde indtaget fra det Cutinske Biskopsdom, bleve tilbage leverede.

Iligemaade blef udi dette Aar dend 5 November Hertug Johan Adolph, som Biskop over Lybek, efter Danmarks Riges Raads Befaling af Stadtholderen Hr. Henrick Rantzov overleveret de 7 Lands-Byer, som den Sal. Kong Friderich den Anden hafde til sig taget for 3 Aar siden af det Biskopsdom Cutin, formedelst de Omkostninger hans Hr. Fader Kong Christian den Tredje hafde anvendt paa at indtage bemeldte Slot Cutin; dog bleve de med det For-Ord leveret tilbage, at Hans Kongl. Majest., hans Børn, Arfvinger og Efterkommere skulle alletider være forebeholden sin Tiltale frit og u-behindret udi fremtiden til til det Cutinske Biskopsdom for samme Omkostninger, naar de behagede. Hvorom et Notariel-Skrift og Act med hosværende Vidnesbyrd skriftligen blef oprettet.

Herre-Dage holdes udi Colding, hvor dend unge Konge self sad Retten.

Efter at Hans Kongel, Majest. var nu igien hiemkommet fra dend Gelejde, hand med eendeel af sine Raad hafde givet Hertug Henrick Julius til de yderste Grændser, blef Herre-Dagene begyndte udi Colding dend 4 Augusti, hvor dend unge Konge self sad Retten, alligevel hand var endnu ikke myndig, med de 4re Regierings- og samtlige Rigens-Raad.

En sær Sag imod Regierings- og Rigs-Raad Valkendorf.

Hvor iblant andre Sager Rigens Admiral Peder Munck søgte og tiltalte Rigens Raad og Rente -Mester Christopher Valkendorf, fordi Kongens Orlog-Skibe, da hand Aaret tilforn 1589. skulle føre Dronning Anna til Skotland, vare saa lække, da de komme udi Søen, at de med største Lifs-Fare maatte søge Hafn udi Norge; hvilket hand meente var4 Valkendorfs Forseelse, som af dend Sal. Konge Kong

Friderich dend Anden var sat og anbefalet til at have flittig Opsigt med alle Ting baade paa Skibs-Holmen og med Floden, og det kom hannem ikke ved, alligevel hand var Admiral. Men Rente-Mesteren kræfvede Under-Admiralen Erik Vogensen til Vidne, at baade Skippere og Tømmermænd, hafde faaet alt hvad til Floden at udryste giordes fornøden, saa og om Tømmermændene og Skibs-Folkene ikke hafde digtet Skibene tilgafns, var det ikke hans skyld, men deres og andres, som med

43.

deres Arbejd skule have opsig. Tilmed var det og mueligt at det kunde være skeet af Storm og U-vejr, som de udi Søen udstode. Sagen blef tagen over tvert, og de bleve undskyldte begge i alle Maader.

Nok en.

Derforuden var og bemeldte Regierings-Raad og Rente-Mester Christopher Valkendorf indstævnet til denne Herre-Dag af Hans Lindenov Lands-Dommer udi Jylland, fordi hand Aaret tilforn 1589. dend 8 Februarii, efter Dronningens af Engellands Klagemaal lod dømme og halshugge udi Kiøbenhafn en Søe-Capitain ved Nafn Mogens Heimesøn, ikke en Norsk, som adskillige Skribentere siges, men en indfød Færrøeske Mand, dog udi den Spanske Regenter over Nederländerne Hertugen afr Parmatz Tieneste, som en Søe-Røvere, hvilket han dog ikke var. Thi hand hafde Hertugens Befaling, at tage paa de Engelske Skibe, hvor hans kunde finde dennem udi Søen, formedelst dend Krig, som da var imellem Engelland og Spanien, og det Skib som hand hafde taget fra en Engellænder af London, hvorover Dronningen hafde klaget, var alt tilforn udi Ostende kiendt hannem til, som god Priis; hvilken hand siden hafde ført til Bergen udi Norge, og der hafde soldt baade Skib og Ladning. Hvilken Henrettelse bemeldte Valkendorf hafde tilstæd for hastig, uden Cancellar Niels Kaasis og Jørgen Rosenkrantz's Samtykke, som dend Tiid vare tilstæde. Dommen faldt saaledes, at hans Liig skulle igien opgraves og Chrisrteligen efter Kirke-Skik begravnes, og dend ergange Under-Rets Dom af Kiøbenhafns Raad-Stue Dom-Bog udslættes, og til intet giøres, og ej komme bemeldte Heinesøn til Æres Forkleinelse i hans Graf, ej heller hans Hustrue Frue Sophie Gyntelberg og deres fælles Børn til nogen Spot eller Rachdeel paa deres Ære og gode Nafn og Rygte i nogen Maade: Men Valkendorf maatte betale til Enken og Børnene en stor Sum Penge, saa og til Lindenov, som førte Sagen, en tilstrækkelig Omkostning for Sagen hand hafde ført. Efter hvilken Dom Liiget blef opgravet, og med stor Liig-Følge blef bragt af Kiøbenhavn paa et Skib, hvorfra det blef ført til Jylland, og begravet udi Wodins Kirke udi Wiborg Stift, hvor hans Graf-Skrift endnu sees dend Dag i Dag er. Rigens Raad og Rentemester Valkendorf betalte hans efterladte Enke ikke alleeneste de tildømte Penge, men gaf hende langt meere og snart dobbelt saa meget. Foruden dette afsonede hand denne Forseelse med store Almisser til de Fattige, og saa længe hand levede, var hand Enkens Forsvar og Børnenes Fader, saa at de levede vel og blev brave Mænd. Faderen hafde tient Kong Friderich dend Ande, og var en dygtig Søe-Mand; men formedelst Mangel maatte søge sit Brød, hvor hand kunde finde og fortjene.

Nyttige Forordninger.

Udi dette Aar udginge Forordninger, at ingen Dommer udi Norge, hvor det var kommen udi Misbrug, maatte lyse Fred over nogen Manddrabere, førend hans Fred lofligen var soren og hand var firedømt: Iligemaade at saafremt nogen tog meere til Rente af Penge, Korn eller andet end dend 20de Penge, da skulde det agtes for

44.

u-billig Aager, og dend Skyldige skulle miste Capitalen og Straffes som Kongens Forbuds Overtrædere. Saa blef og forrige Aars Forbud fornyet, at ingen uden Kongens Patz matte segle, handle eller fiske, Sonden eller Norden Vardøe-Huus.

Rosenobler bleve afsatte.

Rosenobler*) bleve i dette Aar afsatte til 24 Mark Danske, thi tilforn giældte de 26 Mark.

De Svenske begjære et Grændse-Mode, om nogle Irringer, men det blef negtet.

Imod Enden af dette Aar skreve Regierings-Raadene af Danmark til Rigens Raad udi Sverrig, og lod dennem viide, for at hindre videre U-leylighed, at der var krævet Told udi Øresund af Tvende Stokholmske Borgere, som med deres Skibe vare komne fra Spanien med Salt, fordi de hafde ingen Beviis paa, at Laddingen hørte dennem til efter det Stetinske Fordrag. Desforuden klagede de, at af de Danske og Norske fordredes paa Grændserne Told af det, som ud- og indførtes af Sverrig: Hvilke de bade, at maatte rettes og afskaffes. Hvorpaa de Svenskes Rigens Raad svarede, at Kongen af Sverrig var derom u-videndes, og derfor nu hafde anbefalet, at de Danske og Norske, aldeeles skulle være frie for Told af det som udi Sverrig var derom u-videndes, og derfor nu hafde anbefalet, at de Danske og Norske, aldeeles skulle være frie for Told af det som udi Sverrig indførtes, men dend udgaaende Told skulle de ligesaa vel betale, som de Svenske Undersattere self; hvilket dog var meget lideligt. Ellers begiærte de, at dend Seylatz, som skeede paa dend Norske Siide til St. Nicolas vare udi Fejde; eftersom Sverrig derved skeede stor Skade med Skot og Stokker, som dennem bleve tilførte. Paa det og baade dette og andet Højtmagtpaaliggende kunde afgiøres, begiærte de, at i denne Vinter eller imod Vaaren et Mode maatte holdes paa Grændserne imod Elfsborg ved Kongsbak, imellem nogle af Danmarks Rigens Raad og dennem. Derforuden bade de, at det Russiske Gesandtskab, som var udi vente til Danmark, ikke maatte høres, men afviises: Men de Danske Regierings-Raad slog strax det begiærte Mode eller Sammenkomst paa Grændserne af, med Undskyldning af mange vigtige Forhindringer. Det Russiske Gesandtskab var ikke endnu ankommen; men kom det, da kunde det ikke afviises, uden at bryde alle Folkes Ret og Skik imellem Herrer og Konger, som ikke i nogen Krig med hinanden vare begrebne. Anlangende Grændse-Tolden, da dersom de Svenske Indbyggere hafde bevilget at give nogen Told for det Udgaaende, da kunde derfor de Danske og Norske ikke bebyrdes dermed, tvert imod det Stetinske Fordrag; hvorefter det dennem var tilladt at handle frie udi Sverrig, som de af Arilds Tiid giordt hafde: Og var saadan Paalæg derforuden stridig mod dend sidste Afskeed, imellem Knærød og Ulfsbeck Anno 1580. Hvorfor de atter bade at det maatte afskaffes.

De Vediske Stæder befries for Last-Penge udi Øresund og Belt, som de nogle Aar tilforn maatte betale.

De Vendiske Stæder bleve udi dette Aar befriede for at betale dend paalag de Last-Penge udi Øresund og Belt efter lang Anholdning, og meget bevægelig Ydmyghed. samt stærke Forpligter, at de aldrig tiere skulle saaleedes forgribe sig imod Kongerne af Danmark og deres Højhed, som de gjorde Anno 1583.

**) Rosenobler (også skrevet rosenoble) var en guldmønt brugt i Nordeuropa i 1500-tallet, især i Danmark-Norge under kong Frederik II og Christian IV.*

Hvad er en rosenoble?

En rosenoble var en højværdig guldmønt, inspireret af den engelske noble.

Den bar ofte et motiv med en rose – deraf navnet.

Den blev brugt som betalingsmiddel i større handelstransaktioner og som værdimønt.

Rosenobler omkring 1590:

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

I perioden omkring 1590 blev der præget flere typer Rosenobler i Danmark.

Mønterne havde typisk:

Portræt eller våben for kongen

Vægten omkring 6–7 gram guld, afhængigt af udgave

En høj værdi i datidens økonomi (til sammenligning: en almindelig daglejer tjente ofte under 1 daler om dagen)

45.

Ellers besværede Borgemestere og Raad udi Stralsund sig at være for-urettet af Borgemestere og Raad i Kiøbenhafn paa nogle Pladser og Fiske-Stæder, som de formeente at være frataget dennem paa Dragøe, hvortil de paastode at have haft Ret af Arilds Tiid: Men da det blev ret efterseet og forfaret hvorledes dermed sammehængte, bleve de med deres Klagemaal afviiste.

Kong Christian dend 2dens yngste Datter Hertuginde Christina af Lotthringen dør.

Til Slutning paa dette Aars Historie skal adskillige store Folkes Døds-Fald fortælles, og dermed skal begyndes af et, som Danmarks og Norges Riger temmelig nær angik: Nemlig, Kong Christian dend Andens yngste Daatter, Hertuginde Christina eller Christiana af Lotthringen, som blev fød det samme Aar 1523, da hendes Fader udsejlede og forlod Rigerne. Hun tilligemed sin ældste Syster Dorothea opholdt sig hos sin Moder (dend dydigste Dronning, som Jorden kunde bære) Dronning Isabella, saa længe hun udi sin Udlændighed til sin Døds-Dag udi Braband levede. Efter hendes Død vare begge disse unge Prinsesser under det Burgundiske Statholderskab, saa og deres Mosters Dronning Mariæ af Ungern og Statholderindens udi Flandern Optugtelse, indtil de bleve udgiftede: Den første og ældste med Chur-Fyrst Friderich dend 2den af Pfaltz, og dend yngste Prinsesse Christina blev først giftet med Hertugen af Milan Frantz af Lotthringen, hvis Død hun længe overlevede. Ved denne sidste Hertug fødte hun en Søn, hvis Afkom endnu til denne Dag Hertugdømmet besidder. Begge disse Systres Mænd, og særdeles Chur-Fyrst Friderich gjorde sig megen U-mag og anvendte store Omkostninger forgiæves, for at tilvende sig Danmarks Rige. Denne Prinsesse, da hun sidste Gang blev Enke, maatte taale een og anden Fortræd af Frankrig, dog gjorde hun sig velfortient og berømmelig ved dend Cambraiske Fred, som hun Aar 1558 mellem Frankerig og Spanien mæglede. Hun døde nu i dette Aar 1558 mellem Frankerig og Soabien mæglede. Hun døde nu i dette Aar udi hendes Alders 67 Aar. Denne Hertuginde hafde ladet en Myndt med sit Billede paa, og med denne Omskrift "Christina D. G. Regina Daniæ D. L. & B. Men paa dend anden Side stood Danmarks Vaaben, med et Anker paa hver Side af Vaabenet, og med denne Omskrift: "Seder, æternumq; manebit 1587." Udi hvilket Aar hun med de Duisers Hielp tænkte at ville spille Danmark nogen Fortreed med sin Tiltale til Rigerne; Hvorom Dronningen Elisabeth af Engelland lod dend Sal. Konge, Kong Friderich den Anden, advare; som det med Standhaftighed afværgede.

Hertug Phillip ag Slesvig-Holsten – Gottorph dør.

Udu dette Aar dend 28 Octobris døde og Hertug Philippus af Slesvig, Holsten Gottorph udi hans Alders 21de Aar, hvor med Regieringen faldt paa hans ældste Broder Hertug Johan Adolph Biskop til Brehmen og Lybek, som siden videre skal omtales

46.

Doctor Pofvel Matzen Biskop i Siælland dør.

Biskoppen over Siøllands Stift Doct. Pofvel Matzøn døde iligemaade dend sidste Octobris udi hans Alders 63de Aar, som meget blev beklaget for sin Lærdom, Veltalenhed og Nidkierhed for GUDs og hans Kirkes Ære. Hand var først Professor paa Kiøbenhafns Academie udi nogle Aar. Siden blev hans

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Biskop udi Riibe Aar 1562, hvor hans var til Aar 1569. da hand derfra blef hidkaldet til at være Biskop udi Siælland.

Doctor Peder Vinstrup Biskop udi Aarhus kom udi hans Stæd til Siellands Stift.

Udi hans stæd blef indkaldet Doct. Peder Hansen Vinstrup, fra Aarhus, hvor hand hafde været Biskop udi 4 Aar. Og kom udi hans stæd til Aarhuus Biskopsdom Mag. Albret Matzøn som hafde tilforn været Præst til Nicolai Kirke i Kiøbenhafn, og siden Kongens Hof-Prædikant.

Elias Eysenberg dør.

Kongen og Riget mistede og dette Aar endnu en stor og nyttig Mand, som var Elias Eysenberg, som hafde været Kong Friderich dend Andens Secreterer ved de Udenlandske Sager, og af hannem var bleven brugt udi tvende vanskelige Gesandtskaber il dend Russiske Czar Johan Basilidem, foruden andre til Frankerige, Spanien, Lotthringen og de foreenede Nederlande. Hand var fød udi Halle i Saxen, men søgte sin Tilflugt i Danmark formedelst dend Smalkaldiske *) Krig og U-rolighed udi Religionen.

Dette Aar var et vanskeligt Aar.

Dette Aar var ellers et vanskeligt Aar for Grøden udi Danmark, formedelst dend store Tørke, som var udi 3 Sommer Maaneder, og snart udtørrede alle Aær og Bække. Elben blef saa lav at mand her og der kunde vade og kiøre over dend. Rhin-Strømmen fattedes ogsaa Vand udi nogle Uger til at føre lastdragende Skibe. Men siden udi Enden af Høst-Maaneden, indtil efter Mortens Dag indfalst udi Danmark og Holsten, saadan mild og blandet Luft, med Regn og maadelig Varme, at Qvæget gik ude og fandt overflødig Føde for sig paa Marken, og de som høstede sildig, bekom temmelig got og overflødigt Korn. Hvilken GUDs Gave og Velsinelse igien forsatte dend Frygt, landet bar for dyr Tiid og Qvægets Døds-Fald.

**) Smalkaldiske Krig (på tysk Schmalkaldischer Krieg) var en konflikt i 1546–1547 mellem den katolske kejser Karl V og den protestantiske Schmalkaldiske Forbund i Det Tysk-Romerske Rige.*

Her er en kort og klar oversigt:

Baggrund

Efter reformationen samlede en række tyske fyrster og byer sig i Schmalkaldiske Forbund (1531) for at forsvare den lutherske tro.

Kejser Karl V ønskede at bevare religiøs og politisk enhed i riget, dvs. katolicismen og kejserlig autoritet.

Striden voksede, da kejseren indgik aftaler med både Frankrig og paven for midlertidigt at sikre sig støtte mod de protestantiske fyrster.

Krigens forløb

1546: Krigen bryder ud. Protestanterne er dårligt koordinerede, og nogle allierede svigter.

Kejserlige styrker vinder flere slag og presser forbundet tilbage.

April 1547 — Slaget ved Mühlberg: Et afgørende nederlag for Schmalkaldiske Forbund. De protestantiske ledere, bl.a. Kurfyrst Johann Friedrich af Sachsen, bliver taget til fange.

Efterspil

Augsburger Interim (1548) bliver indført som en midlertidig religiøs ordning til fordel for katolicismen.

Men kejserens sejr bliver kortvarig: modstand fortsætter, og politisk pres tvinger ham i sidste ende tilbage.

Den varige løsning kommer først med Den Augsburgske Religionsfred (1555), der anerkender luthersk tro i riget og indfører princippet "cuius regio, eius religio".

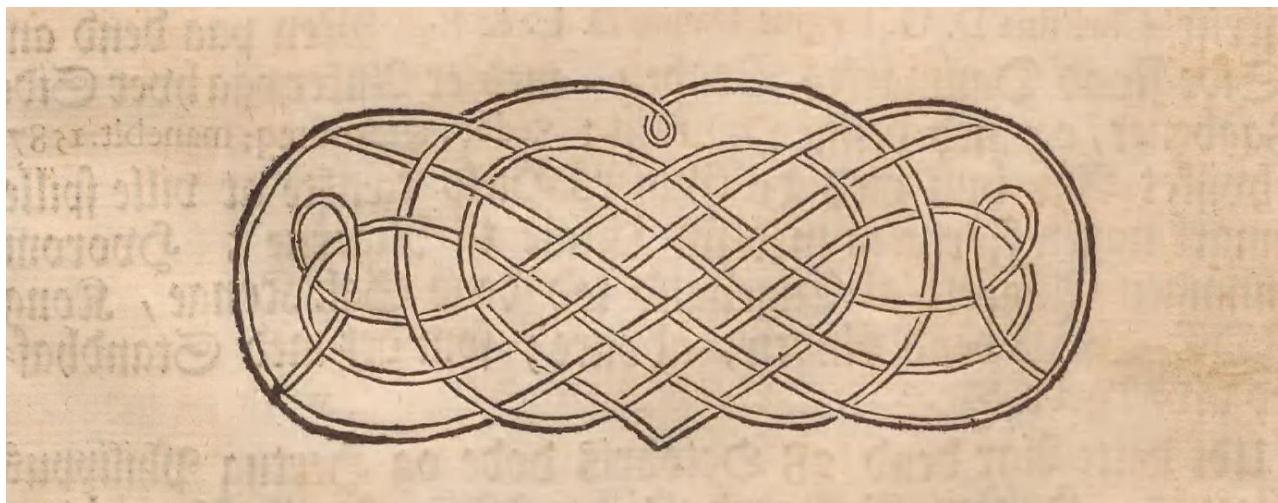

Betydning

Krigen markerer et vendepunkt i reformationens historie.

Kejserens forsøg på at gennemtvinge religiøs enhed mislykkes i det lange løb.

Tyske fyrster får stærkere selvbestemmelse i deres territorier.

47.

Aar 1591.

Hert. Joan Adolph tager Hertugdømmet Slesvig og Landet Femmern udi Eed af Kongen.

Udi Begyndelse af dette Aar indstillede sig Hertug Johan Adolph Biskop to Brehmen og Lybek, saa og Hertug til Slesvig Holsten Gottorph hans hid indsendte Gesandt og Fuldmægtig, Johan von der Visk til Olpenitz, for at tage Slesvig og Femmern udi Lehn af Kongen paa hans Herres Vegne efter hans Broders Hertug Philips Død; hvilket hand erholdte, og aflagde hand derpaa til Kongen sin Lehn-Eed, som paa Danske oversat, lyder saaledes:

Lehn-Eeden.

Jeg Johan von der Vist til Olpenitz, lover og sværer paa det Hellige Evangelium, som jeg hermed rører, paa den Høyværdigste Durchlenchtigste og Høybaarne Fyrstes og Herres, Hr. Johan Adolphs postulerter og udvalte Erke-Biskops over Stifterne, Brehmen og Lybek, Arfvings Brødre, mine naadigste og naadige Fyrster og Herrer, udi Kraft af det mig af hans Fyrstelige Naade i særdeleshed medgifne Fuldmagt og Gevalt, og udi deres Fyrstelige Naaders Siæle, at deres Fyrste. Naader, som Hertuger til Slesvig, og nu herefter fra denne Time skal være Hans Kongelige Majestæt og Riget Danmark, som Fyrstendømmets Slesvigs og Landet Femmerens Lehn-Herrer hulde og tro. Saa skal og vil deres Fyrstelige Naader, af deres beste Formue viide og befordre Hans Kongel. Majests. og Danmarks Nytte og Beste, dets Skade og Rachdeel hindre og afværge, og ellers giøre og efterkomme ald det, hvad sig belehnede Fyrster mod Hans Kongel. Majest. og Riget Danmarks egner og bør. troligen, uden Argelist og Fare, saa sandt deres Fyrstelige Naader GUD skal hielpe og hans Hellige Evangelium!

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Kongen reiser til Norge for der at hylde.

Da dette var overstaaet, blev det fundet for got, at dend unge Konge udi tilstundende Sommer, skulle gjøre en Rejse til Norge for at lade sig der af meenige Mand hylde og svære. Hvorfor Brevve udginge i Tord-Maaned, til alle Lehnsmænd, Biskopper og Geistlige, Laugmænd og Adel, Borgemestere og Raad udi Kiøbstæderne, Fogder og Sorenskrivere, samt Bønderne udi hvert Fogderi udi Norge, at de skulle indfinde sig enten self eller ved deres Fogederi udi Norge, at de skulle indfinde sig enten self eller ved deres Fuldmægtige udi Opsloe, dend første Dag udi Mid-Sommer eller Junio, der at opbie Hans Kongel. Majests Ankomst, og siden hannem at hylde og deres Troskabs og Underdanigheds Eed at aflægge. Hvorepaa Hans Kongel. Majest. seylede herfra udi Maji Maaned med sin Flode, ni Orlogs-Skibe stærk, som Rigens Admiral Peder Munck befalde, og kom til Opsloe dend 25 Maji nestefter. Men førend hand afsejlede vare disse 3de Rigens Raad Jørgen Rosenkrantz, Steen Brahe og Manderup Partzberg anbefalede at blive tilbage i Kiøbenhafn ved Regieringen; thi Kongen tog Cancelleren, Admiralen

48.

og Rente-Mesteren, saa og nogle af de andre Rigens Raad med sig.

Kongen bliver hyldet udi Opsloe dend's 8 Junii, som Konge.

Dend ottende Dag udi Mid-Sommer eller Junio blev dend unge Konge med de tilhøriges Skik og Maneer offentlig paa een dertil oprettet Skue-Plads paa Agershuus Slot hyldet og soret, først af alle Lehnsmænd, dernest af Bisperne, siden af Adelen, derpaa af Lehnsmændene og de Caniker som fra Capitulerne vare udsendte, saa og af hver Stæds Borgemester og Raad, paa Kiøbstædernes Vegne, derefter af Fogederne og Sorenskriverne, og endeligen af Bøndernes udsendte Fuldmægtige fra hver Fogderi; saa at alle Ting skeede med sømmeligste Underdanighed, Orden og Skikkelighed.

Rigens Ret eller Herre Dage holdes udi Norge.

Anden Dagen efter Hyldningen blev Rigens Ret (saa kaldte Norge det i de Dage, som siden næftes Herre-Dage) sat af dend unge Konge self, og nærværende Rigens Raad, hvoriblandt var Statholderen Axel Gyldenstierne; da dend Norske Adel indgaf nogle Artikler som de allerunderdanigst begiærede at maatte allernaadigst udi agt tages, og hvor det afgiøres fornøden, at rettes, forbedres og forandres. Hvilke end unge Konge self tog og overleverede til Cancellen Niels Kaas, med Løfte, at derpaa skulle gives Beskeed, sas nat Hans Kongel. Majest. var kommet hjem til Danmark, eftersom tiden ikke ville tilstæde der oppe hos dennem saa længe at fortøve. Dernest sad Kongen self nogle Dage for at forhøre Sagerne tllige med Rigens Raad, som dermed holdte ved indtil de rejsede; og da de bortdroge, blev Retten endt af Stadtholderen og de Laugmænd, og andre kloge Mænd, som hand til sig tog efter dend Maneer og Brug, som var sædvanlig, naar Kongen ej self var i Riget.

En Russiske Gesandt kom til Kongen i Norge.

Imidlertid Kongen nu var udi Norge, kom en Gesandt fra Stor-Fyrsten udi Muskov eller det Russiske Rige til Opsloe, hvis Ærinde var at ynske Kongen til Lykke til sine Rigers Tiltrædelse efter hans Hr. Faders Død; dernest et erindre om en deel Poster, som ikke endnu vare afgiorde om Grændserne imellem Norge og Rusland, og dend Told, som af Lapperne skal gives. Derforuden talte hand og meget om dend Krig, som de Svenske hafde oaaført hans Herre. Hand blev strax derpaa med fornøvelig Svar affærdiget, og rejsde dend samme Vej tilbage igiennem Norge, indtil han kom til Grændserne paa Findmarken i Lapland. Da hand var udi Marstrand, hvor hans ver før Kongen kom til Norge, blev hand meget oppasset af de Svenske udi Elfsborg, kom agtede at ville bringe ham op, dersom hand hafde fattet udi sinde, at gaae til Skibs fra bemeldte Marstrand til Danmark. Saaledes var Kongen der udi Opsloe nogle Uger, og rejsede hand omkring her og der Syndenfields, for at see

sig om. Hvor hand kom, fulgte hannem Naade og Mildhed, saa at ald Riget glædde sig over saa vaker en Konge, som udi hans unge Aar viiste Undersaatterne, hvad de kunde forlade sig til, naar hand self engang kom ved Roeret at sidde og Styre. Omsider rejsede hand og hans Raad med Floden fra Opsloe dend 16de Junii og kom lykkeligen i Sundet.

49.

Herredage holte i Kiøbenhafn, hvor Kongen sad self og ytrede sin Nidkiærhed for Ret og Retfærdighed med dend Viisdom som de ikke af saa unge en Herre ventede.

Strax efter hand var hiemkommen blef Herre-Dagene sat udi Kiøbenhafn dend 30 i samme Maaned, hhvor dend unge Herre sig indstillede og begyndte Retten. Da lod hand see et særdeles Kiendetegn, i hvor ung hand var, udi en Sag, som iblant andre forekom, hvorudi en Ung Adelsmand Peder Skram, om var Ifver Skrams Søn til Voldberg, klagede over trende Brødre som vare Palle Skrams Søn til Voldberg, klagede over trende Brødre som vare Palle Friises Sønner, nemlig Erik Friis til Vasker-Gaard, Niels Friis til Vrangstrup, og Henrick Friis, som allerede siden Gierningen var død, fordi de Aaret tilforn paa Wiborg Gade til Mouritz Messe udi September eller Fiske-Maaned, da hand kom ud af sit Herberg overfaldt hannem baade Værgesløs og Sagefløs, og afhuggede hans højre Haand; og saa denne Skade ikke var nok, holdte de endda siden ved Hug og Slag, saa at hans venstre Haand ogsaa blef skiendt og lemme-læstet: Hvilken Sag Hans Mejest. med saadan en Nidkærheds hørte, at da Parterne vare blefne udviiste, og Dom skulle afsiges, og hand mærkede at nogle af Rigens Raad ville gierne, at de Skyldige med nogen Mildhed, og ikke som de hafde fortient, paa det skarpeste skulle ansees; spurte hand alle Rigens Raad ad, om der ikke nogen stæds fandtes i Loven, hvor saadan Misgierning udtrykkeligen var næfnt og straffet, uden at drage dend til anden Forseelse, som dermed kunde have nogen Liighed? Da Cancellar Niels Kaas sagde: der fandtes vel et Stæd udi den Skaanske Lov, at om en Træll begge Hænder blef afhuggen, da skulle derfor gielde 3 Mark Bøder, og Skade-Gield til Hosbonden; og nogle af de andre Rigens Raad derpaa begyndte at sige, at det ver en Lov skrefen i de Tider, da der vare Trælle, saa og for Skaane alene og ikke for Indland; brast dend unge Konge ud med Nidkjærhed at spørge med disse Ord: Saa skal da en Trælle udi Skaane have større Ret end en Adelsmand udi Indland? Er dette, som disse Anklagte have giort, rette og oprigtige Adelsmænd anstændigt, som skulle have meere Fryd og Ære i Hiertet, end til at begaae slig en grof Misgierning? De skal derfor miste deres Ære, og bøde deres 3 Mark: Det dømme Vi, og saaledes skal de, som leve og staae for Vores Dom, straffes: Dend som død er, maa GUD dømme. Da Rigens Raad dette hørte, torde ikke nogen tale et Ord; men de alle bleve tause, af Under over sa ung en Herres store Frimodighed til rets og Retfærdigheds Handthævelse, saa og af Glæde at de merkede fra store Tegn til den Viisdom og Forstand, som siden skulle udkræfves hos en Konge over tvende Kongeriger og saa mange andre Lande; Eendeel taugde, fordi de ikke kunde faae deres Villie frem med at redde de Beskyldte. Til Slutning; Dommen blef forfattet og saaledes afsagt, som Kongen det befoel, og inge torde derimod knye. Dens Tiid var Kongen ikkun lider iver 14ten Aar.

De Norske Adel finge Svar paa hvis de overgave til Kongen, da hand var til Opsloe og blef hyldet.

De Poster og Puncter, som Stænderne udi Norge ved Hyldingen overgaf, bleve ogsaa foretagne, hvorpaa ingen i særdeleshed finge Svar uden Adelen; thi det som de Geistlige indgave, som var

50.

ikkun lidet, saa og hvad Kiøbstædmænd tillige med Bønderne hafde at fordrage, blef enten ved sær Kongelige Befalinger, eller og ved udgifne Forordninger rettet og forandret. Endeel af hvilke Forordninger herefter skal blive erindret, som kand synes at være af dend Vigtighed. (1) Det var om

Religionen efter GUDs Hellige Ord, med de Høyværdige Sacramenter efter Indstiftelserne i dend Hellige Skrift, og dend Augsburgiske Bekiendelse, ligesom dend i Danmark at fremfarne Høybaarne allernaadigste Konger var stadfæst og forsvaret, maatte iligemaade udi Norge ved Kongens Forsvar og Handthævelse, og ved gode og fiine Mænd ved magt holdes, uden nogen Spliid, U-enighed og u-nyttig Tvist og Striid. Derpaa blev svaret at som GUDs Frygt og dend sande Religion var en Begyndelse til alt got, og til Samdrægtighed baade iblant Lærd og Læg, saa var det og af Kongen og hans Raad besluttet, at Religionen skulle handthæves efter dend hellige Bibelske, Prophetiske og Apostoliske Skrift og dend Augsburgiske u-forandrede Bekiendelse uden ald Hinder, og skulle intet U-nyttigt føres paa Prædike-Stolene til Kif og Tvist, hvorved Meenigheden kunde forarges: Ej heller skulle nogen tillades, at understaae sig at gjøre nogen Forandring udi vedtagne Lærdom og Kirke-Skik. (2) Begiærede de, at de maatte holdes ved deres gamle Friheder og Privilegier dennem af fremfarne Konger gifne, og ingen ny Paalæg dennem maatte paalægges, uden efter beste Mænds, og deres Raad. I Særdeeles beklagede de sig, at deres gamle Privilegier vare dennem frakomne, formedelst at Norges Riges Cancellere, som een efter anden burde og skulle have dem udi Rigets forvaring med Rigets Seigl, dennem ikke igien tl troer Hænde, naar de omvexlede, fra sig leverede. Hvorfor de i særdeleshed bad, at en indfød Norsk Adelsmand, maatte sættes og bestilles til at være der Rigens Cancellor, som de kunde tro og have Tillid til, og at Rigets Seigl hannem til Forvaring maatte antvordes. Hvorpaa dem blev svaret, at naar Kongen annammede dend Kongelige Crone og Regimentet self, skulle de faae deres Privilegier bekræfter og stadfæster, og de, som de beklagede sig at være frakommet, ville Kongen lade hos saa mange af de Danske Adels Arvinger, hvis Forældre hafde været deres Cancellor, lade søge og befale, at de skulle levere dem tilbage igien; Og blev dennem givet Forlov nogle iblant sig self til Cancellor for Kongen sin Eed, skulle hannem iblant andet blive foreholdt baade deres Privilegier og Rigets Seigl udi god Opvagt og Forvaring af have. (#) Blef dem bevilget en Sorenskriver udi hvert Hoved-Sogn, som kunde stæfne Sagerne ind for sig og de 6 Laig-Rettes-Mænd efter deres forestillende Begiering skulle afviise de Sager, som dennem faldt for høye, til Laug-Mændene eller Rigens Cancellor, kunde ikke skee,

51.

paa det ej deraf skulle tages Aarsag omsider alle saa vel de tinge, som de høye Sager at afviise. (4) Blef dennem lovet, at de Norske Adel skulle herefter fremdrages, og udi meere Værdi holdes, og med Norges Croner og Rigets Lehne forsees og til det beste forhielpes, udi Henseende til dend Skade eendeel af dem hafde taget ved Krigs-Tiderne, da de lode see deres Troskab og Tieneste (5) Kongen ville bevilge, efterdi de self begiærte det, at Adelige Jomfruer og Døttre ikkun skulle arfve half Log imod Broder, der som de holder sig ærlig og gifter (*) frie Mand. (6) Blef dennem efter deres Begiæring bevilget, at dersom Adelsmand tager u-frie Qvinde til ægte, da maa hun ej arfve noget af hans Arfve-Gods, men det skal hiemfalde til andre hans næste Arfvinger og Slegt, af Adel, som fire og frelste ere, og Skiold og Hielm føre: Og maa de Børn, som med u-frie Qvinde ere aflede, ikke heller arfve Adelsmands Arfve Jorde-Gods, ej heller skal de agtes for Adelsmænd, men næste Arfving som er Adelsmand maa løse det for Penge efter Adels Kiendelse. Og (7) dersom frie Qvinde eller Møe tager sig u-frie Mand, da skal hverken hendes Børn holdes for Adel, eller arve frie Jorde-Gods, men det skal inden Aar og Dag selges til næste Arfving. (8) Adelen blef og efter deres Begiæring bevilget ikke at bindes eller fængsles for nogen Sag, førend Dom for hans tilbørlige Dommere var ganget. (9) Blef dennem lovet efter deres Begiæring, at Kongen ville have udi god agt, at Fæstningerne, saasom Aggershuus, Bergenhuus og Wardøehuus med flere bleve alle holdte udi god Beskiærmelse, paa det de dertil kunde have Tilflugt udi Fejde-Tiid med deres rørende Midler, Brefbe

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

og Formue. Og skulle Agershuus og Bahuus til dend Ende med det første blive nødvendig befæstet bebygget og forbedret. (10) Begiærte de at hvor Cronen, Kirker eller Stifter hafde Lod eller Part udi nogen af deres Gaarde, Gods og Skove da ikke maatte firhugges: Hvortil blev svaret, at enhver maatte bruge og nyde sinde Skove, ligesom hver sin Lod og Anpart udi Skoven kunde taale. (11) Blev bevilget at ingen skulle nyde frie Skytz-Færd, uden de hafde Kongens eget Patz. (12) Desligeste at ingen Adel eller Bonde skulle stæfnes uden for hans Hoved-Gaard, som hand beboer, saa og ved hans Broe-Fiell. (13) Saa og at Præsterne efter Kong Christian dend Tredies Ordinatz skulle kaldes af de beste Sognemænd. (14) Enhver blev og bevilget at maatte fiske for sin Grund efter Loven. (15) Den Besværing, at deres Bønder skal føre Kongens og Cronens Fisk til Bergen, blev saavit formidlet, at Bønderne skulle føre deres Land-Skyld og Leeding til de Stæder, som de af Arilds Tiid ført hafde,

*) Ved de som her frie Mænd, forstaaes Adel, og ved u-frie Mænd, forstaaes U-ædle; thi Adelen tilegnede sig alleeneste dette Nafn, at de kaldtes frie og frelste, hvilke Nafne siden ved Arfve-Regieringen ere blevne afskaffede, og nu holdes for ubrugelige og meget mishadelige.

52.

og ikke videre besværes. Disse Svar og Afskeeder bleve udgifne udi Cronborg dend 31 Julii 1591. Her kunde forefalde meget over disse Puncter og Poster at merke, saasom dend Maneer, de Danske Adel, som var satte til Rigens Cancellar, hafde brugt til at bortkomme de Norskes gamle Privilegier og Friheds-Brefve, som de hafde udi Forvaring, og blev beskyldt at være brugt, paa det de kunde snarere og desto meere gjøre de Norske Adel Danmark og Danmarks Rigens Raad underdanige, thi derved forsøgte de, da Kong Friderich dend Første kom til Regieringen, hvad Modstand de fandt af bemeldte Norske Adel, som ikke vilde stæmme i med dend Danske Adel, med at kiende hannem for Konge, eller og hylde hannem, saa længe Kong Christian dend Anden, som de tilforn hafde hyldet og soret, levede; førend længe om længe, og kort for bemeldte Kong Friedrichs Død, hvilket de fandt paa saaleedes at hæfne: Dernest hvorledes de ogsaa hafde brugt Magten for at hindre dem fra de Norske Lehne, som de alle Tider hafde søgt til sig at drage, og ved dette Paafund tænkte saaleedes at klippe deres Vinger, at de med Tiden ikke skulle flye højt. Da disse Besværinger bleve indgifne, vare ikke 3 Norske Adel med noget Lehn udi Norge forlehnet.

De ord frie og u-frie Mand indføres først i Norge, som tilforn var u-brugelig og ubekjendt.

Desligeste er og at merke, hvorledes dend Norske Adel ved u-lige Giftermaal var bleven svækket og formindsket og deres Arfve- og Adels-Gods dennem var frakommet: Saa og hvorledes de have taget Eksempel af de Danske Adel, at indføre de Ord og Nafne frie og u-frie Mand og Qvinde, som aldrig tilforn over ald Norge, hverken udi deres Lov, ikke heller udi gamle Privilegier vare hørte eller seet, men aldeles fremmede og u-bekiendte. Mand maa ellers højt beklage, hvorledes de rette gamle Norske Adel nu udi disse Tider ere blefne gandske u-bekiendte, og saaleedes forsvundne, at ikke alleeneste deres Nafne, men endog deres Skiolde og Vaaben snart ikke mere kiendes eller viides: Saa at det er ligesom de aldrig haver været til; da dog de forrige og gamle Historier ikke noksom have vidst at rose deres Dyd, Fornuft og Tapperhed.

En Norsk Adelsmand blev Rigens Cancellar.

Strax derefter blev af Kongen og Regierings-Raadene beskikket en Norsk Adelsmand til at være Norges Riges Cancellar, som kaldte Hans Pedersøn til Semb. Hand var af de Bassers Stamme, som kaldtes de Norske Bassers, og som føre tvende røde Wæder-Horne udi et Sølf Skiold; da de Danske Basser i dend stæd førte et sort Wild-Svins Hoved udi et Sølf Skiold. Det blev og strax beskikket og

forordnet udi hvad Tilfælde hand skulle bruge Rigets Seigl, som Stadtholderen tillige med hannem skulle bruge udi sine Forretninger.

Handel med de Svenske om et Grændse-Mode og andet meere.

Med de Svenske forefaldt dette Aar meget at bestille. De Danske Regierings Raad skreve de Svenske til paa deres Begiæring forleden Aar, om et Mode paa Grændserne at samtykke, hvilket de da ikke ville samtykke, men omsider efter de Svenskes iidelig Anmodning lode sig overtale til at de det vel ville bevilge, dog ikke førend dennem maatte tilkiendegives, hvad de der agtede at foredrage, og

53.

holdte de da Vardberg for et beqvemmere Stæd dertil, end Kongsbak, som af dennem dertil var foreslaget. Hvorpaa de Svenske strax svarte, at de Sager som de hafde at foreslaae, vare af saadan Vigtighed, at de ikke kunde taale saa lang Ophold; begiærte ellers at Tiden maatte berammes til dend 17 Junii, og dersom der faldt u-belejligh at mødes sammen udi Kongsbak, da at det maatte skee ved Grændse-Stædet Yxevaldt, imellem Bahuus og Elfsborg. Desligeste undskyldte de sig for at meddeele det forud, som skulle foretages, efterdi meget andet kunde forefalde, naar de samledes. Saa lode de dennem og viide, at Kongen af Sverrig var formaaet til at lade det beroe med dend Told som fordredes i Sverrig af de Danske og Norske, som derudi Riget handlede, indtil dette forestaaende Grændse-Møde var kommen til Ende. De begiærte ellers at vide hvad det Russiske Gesandtskab udi Danmark hafde foredraget. Hvorpaa de Danske dennem igien lode forstændige, at Mødet u-muleligen kunde holdes dend 17 Junii, saasom de da skue med deres Konge udi Norge, og derfor bade at det maatte optages til at give de andre hiemme værende Rigens Raad Part deraf, førend det kunde samtykkes, eller giøres til ende. De gave dem ogsaa tilkiende, at dend Russiske Gesandtskab ej bragte andet nogle Irringer som vare u-afgiorte udi hans Sal, Hr. Faders Tiid, at de paa Grændserne imellem Norge og Rusland matte afgiøres. Herforuden beklagede de sig over et Rygte, at udi Nyløse skulle af de Svenske udrustets nogle Orlogs-Skibe, som paa de Danske Strømme skulle for-uroelige de Søfarende. Og ihvorvel de saadant ikke kunde troe, saa ville de dog forestille dennem hvad deraf kunne og ville paafølge, og at det kunde blive optaget ligesom Kongen af Danmark self ikke var sine egne Strømme mægtig; Dersom saadant var udi Giærde, bade de at det maatte indstilles og afskaffes. Faa Dage derefter kom atter et Klagemaal fra de Svenske Raad, at Befalingsmanden udi Nørreboten hafde klaget at de Danske Fogeder i Norge ved Ofoten, Lofoten og Tiutis eller Titis-Fiorde hafde forbudet Lapperne t give Sverrige dend sædvanlige Skat. Hvorpaa de Danek Raad stax svarede at det dennem var u-bevidst, men med første ville de forfare dessen Lejlighed.

Grændse-Mødet holdes ved Kongsbak, eller Flakkebek.

Herved forblef det, indtil Modet ved Kongsbak skulle holdes, som var dend 10 Augusti; da dertil paa de Danskes Side forføjede sig Cancelleren Niels Kaas, Jørgen Rosenkrantz, og Manderup Partzberg alle Rigens Raad, og paa de Svenskes Side kom Hr. Christian Bagrielsøn Fru-Herre til Stettinge. Hr. Bent Ribbing til Frenie Sverrigs Riges Raad, og Jørgen Eriksøn til Øyerød, Stadtholder over Elfsborg og Guldborg Fæstninger. Hvor efter at paa begge Sider deres Fuldmagter vare blefne omvexlede, de Svenske indgave dend 12 nestefter deres første Besværinger bestaaende udi 5 Poster, nemlig:

54.

I. Om Seylatsen Norden om Norge, til St. Nicolas eller Archangel.

(1) At saasom det Stetinske tilholder der eene Rige at søge det andets Gavn og Beste, som sit eget, Danmark, da saa længe Krigen varer imellem Sverrig og Russerne, ikke ville tilstæde andre Folk at segle Norden om Norge til St. Niclas udi Rusland, hvorved Sverriges Fiende bliver bestyrket og

forstærket baade med Værge, Krud, Log og anden mærkelig Undsætning og Tilførsel, saa at mand derover neppe til nogen Fred skulde bevæges. Og paa det saadant retteligen kunde med Magt hindres, begierte de, at de Skibe, som Kongen af Sverrig agtede at lade bruge paa de Far-Vande uden om Norge til saadan Tilførsels Forhindring, maatte have frie Hafne og Tilsøgning under Norge, dersom de kunde trænge, og der faae for billig Betaling hvad de behøve; efterdi det ikke vegres de Engelske, Franske og andre, som ikke ere i saadanne gamle og ofte fornyede Forbund, som disse Nordiske Riger. Foruden dette blef det og i sidste Afhandling paa Grændsen ved Knærød Anno 1580 forbeholdet, at hver maatte over dend andens Fare-Vand skikke sine Orlogs-Skibe, naar dermed forholdtes, som sædvanligt haver været, og dend Freds-Forlig, som er imellem Rigerne, blef uforkrænket.

Om de 3 Croner.

(2) At saasom paa det Stettinske Fordrag efter begge Kongers Samtykke paa nogle Aar blef opskudt og opsat dend Trætte om de 3 Croner, som de Danske have taget sig til at føre udi deres Vaaben, og nu mange Aar siden ere forløbne; saa saae Kongen af Sverrig der gierne, at dette blef foretaget og kom til Afhandling, at det ikke skulle komme udi nogen Forglemmelse.

3. Om de Russiske Gesandters Ærinde i Danmark.

(3) At de Danske ville give dennem tilkiende hvad dend nyligen udi Norge værende Russiske Gesandtskabs Ærende har været, særdeeles om hand haver haft noget Værs, som Sverrig kunde vedkomme, hvilket desto større Fortrolighed imellem Rigerne kunne foraarsage.

4. Om Vaaben-Tienesten, som de Danske burde holde af det Gods de ejede udi Sverrig.

(4) Saasom adskillige Danske Adel, som hafde Jorde-Gods og Ejendomme udi Sverrig ikke, udi denne Krig imod Russerne, hafde deraf holdet nogen Vaaben-Tieneste, som alle bør, der ville nyde og beholde deres Gods frit og frelst: De ikke heller hafde gjort nogen Ansøgning hos Kongen af Sverrig om Forskaansel derfor; saa ville de dennem hermed have advaret, at hvis de ikke forliige sig hos Kongen om samme Vaaben-Tieneste, da foraarsages Hans Majest. at forfare med Godset efter Sverriges Riges Lov.

5. Om fuldkommen Qvittantz, for det som var Kong Friderich dend Anden betalt for Elfsborgs Indløsning.

(5) At Kongen af Sverrig maatte gives nøyagtig og fuldkommen Qvittantze for det som er leveret og fornøyet efter det Stetinske Fordrag for Elfsborgs Indløsning, efterdi alle Ting derfor for længst er klargjort, og intet staaer tilbage.

De Danskes Svar paa dend første Post.

Hvortil de Svenske strax blef svaret, og til det første, at de ikke kunde indbilde sig at de Svenske ville eller kunde hentyde det Stetinske Fordrag derhen, at dend eene Part skulle holde alle dennem for deres Fiender, som ere udi Krig og Feyde med dens anden

55.

Part. Dernest er Danmark ogsaa udi Forbund med mange fleere andre Herrer Potentater, som sejle omkring Norge paa Rusland, saasom Engelland, Frankerig, Holland og fleere; hvilke Forbund ikke kan brydes, og allermindst nu udi Kongens u-myndige Aar, uden de skulle i Dag eller i Morgen liide og udstaae Tiltale derfor, naar Kongen kom til Myndighed og Regiering. Skulle og saadan Sejlatz disse mangfoldige fremmede Folk forbydes, saa skulle det skee ved en velberustet og stor Flode, eftersom bemeldte fremmede Folk fare stedse med udrustede Skibe foormedelst dend Krig de med andre ere udi begrebne; og hvad Omkostning som hører til saadan Flode at udruste, understaaer de sig ikke uden vigtigere Aarsager deres unge Konge at bringe udi. Dersom de ogsaa skulle hindre

saadan Sejlantz, maatte de vente sig en offentlig Indfald og Krig paa Halsen udi Norge, baade af dem, som sejle paa de Fare-Vande, saa og af Russerne; med hvilke sidste de derforuden have nogle stridige og fra dend Sal. Konges Tiid endnu u-afgiorte Sager, hvilke ogsaa dend Russiske Gesandt, som sidst var udi Norge hos Kongen, erindrede at maatte afgjøres. Thi dersom dette skulle bevilges, kunde Hans Kongel. Majest. ikke regnes for andet end Freds- og Forbunds-Brydere; helst hand ikke var udi nogen offentlig Krig og Fejde med Russerne. Skulle og Kongen af Danmark tilstræbe Kongen af Sverrige at sende sine Orlogs-Skibe at angribe de Sejlende Norden om Norge, eller imod dennem nogen fiendtlig Handel at øfve, paa hans egne Strømme, da var det ligesom Hand vilde tilstæde andre det, som hand ikke self vilde giøre; det kunde og hende sig, at Kongens Strømme herefter af andre skulle blive agtede for Stor-Fyrstens Strømme, fordi de Svenske der hafde angrebet deres Skibe, som derfra paa hans Lande sejlede. Ja Stor-Fyrsten self efter dend Dag kunde tilholde sig Rettigheden til samme Strømme, og enten self bruge eller og tillade andre at give dennem Pas paa at bruge Skibe og Fri-Byttere derpaa. Af dend Afhandling paa Grændserne ved Knærød Anno 1580 som siger: At hver af disse Nordiske Konger maa sende sine Orlogs-Skibe paa dend andens Fare-Vand, kand det ikke udtydes eller henstrækkes derhen, at dend eene derfor paa dend andens Strømme maa bruge og øfve noget Fiendtligt imod tredje Mand. Thi Slutningen af samme Afhandling siger, at dermed skal forholdes som sædvaanligt haver været, det Stetinske Fordrag u-forkrænket: Nu kand det ikke beviises, at have været Sædvane, at det eene Riges Øfvtyghed udi Freds-Tiid har angrebet dend andens Venner og Til forbundne paa hans Strømme. Hvorfore de hermed forklare sig, at de ikke kunde eller ville samtykke, at noget paa deres Konges Strømme maa blive foretaget, som deres Herre og Konge siden skulle komme til nogen Forvid, Spot og Foragt; hvoraf og kunde foraarsages videre U-rolighed med andre Kongens Naboer, med hvilke hand ikke haver nogen Aarsag til enten de gamle eller de ny oprettede Forbunde at bryde.

2. Paa den anden Post.

Til det andet om de 3 Croner

56.

henstille de til Kongen af Sverriges eget Val, hvad heller hand vilde at om denne Stridighed, som nogle Aar hafde været til videre Forhandling optaget, skal forhandles paa dend Maade, som det Stetiske Fordrags Formelding*) tilholder, eller og det længere dermed skal opstaae, og naar den Svenske Konges Erklæring derom indkommer, som hidindtil i saa lang Tiid har været indholdt, skal det ikke mangle paa de Danskes Side, at det jo skal komme til ende.

3. Paa dend tredie Post.

Om det tredje have de Danske allerede længe tilforn givet de Svenske Rigens Raad ved Skrivelse fornøvelig Forklaring.

4. Paa dend fierde Post.

Anlangende det fierde, da tilstaae de, at de Danske Adel so have Gods udi Sverrig, ikke har gjort ret, at de saaleedes indeholde deres Vaaben-Tieneste. Men det kand ogsaa være, at de ikke ere derom vitterlige giorte ved særdeles Befalinger. Bade derfor at deres Nafne matte tilkiendegives, som dermed staae tilbage, saa skulle de derom blive paamindte.

5. Paa dend sidste Post,

Men hvad det sidste angik, da ere de overbødige at forskaffe for Elfsborg, en endelig Hoved-Qvittantz, naar d adskillige tilforne Qvittantzer derimod udvexles.

De Danske Besværinges.

Da de Danske dette Svar overleverede, indgave de tilligemed deres Besværinger imod de Svenske, som bestode udi efterfølgende Poster:

1. *Ud- og indgaaende Told fordres af de Danske Danskes Vahre*

(1) At de Danske imod det Stetinske Fordrag bleve besværdede med Told af hvis Vahre de baade ind- og udførte af Sverrig, hvilket de af gammel Tiid stedse hafde været forskaaet for, ligesaa vel som de Svenske hafde været endnu vare for hvis de enten ind eller ud af Danmark førte.

2. *At dend Russiske Gesandt blef af de Svenske Skier-Baade oppasset paa Kongens Strømme under Norge.*

(2) Hvorledes dend Russiske Gesandte, som nu i Sommer kom til Kongen udi Norge, blef paa Rejsen, og da hand kom til Marstrand af nogle Svenske Skier-Baade oppasset paa Kongens Strømme for at opbringe hannem, der som det hafde været mueligt.

3. *Lappe-Finner, ihjelslaget af de Svenske.*

(3) At nogle Lappe-Finner, som vare Kongens Undersaatter, ere vlefve ihjelslagne af de Svenske Krigs-Folk, som da indfaldt udi Rusland.

4. *De Danske hindres at handle paa de Svenske Markeder.*

(4) Hvorledes de Danske Undersaatter, som søge andre Stæder ilde med handles, og forhindres at selge deres Vahre, deres Broder tillukkes og slages Laas for, indtil Markederne ere overstandne. ja de endogsaa aldeles afviises mere at komme til deres Markeder. Da dog de Svenske have Frihed uformeent at handle og selge paa Markederne udi Danmark og Norge, hvor de ville.

5. *De danske kand ikke faae deres tilstaaende Gield i Sverrig.*

(5) De Danske som have nogen Gield af fordre udi Sverrig, baade hos Kongen self og eendeel af hans Undersaatter, bleve deres Betaling baade opholdt og forholdt.

6. *De Danske Skibe tvinges til at føre Svenske Krigs-Folk og andet til Lifland.*

(6) De Danske Skibe, som komme til Sverrig, tvinges til at føre Fætallie og Krigs-Folk til Lifland og til Narva, og endog dennem loves god Fragt, bleve de dog dermed opholdte, og eendeel finge slet intet.

*) *det Stetiske Fordrags Formelding*” er næsten sikkert en gammeldansk stavemåde for:

“*det Stettinske Fordrags Formelding*”

= *meddelelsen/bekræftelsen af Stettin-fordraget (dvs. Freden i Stettin 1570).*

Her er hvorfor:

Hvad er “*det Stettinske Fordrag*”?

“*Fordrag*” = *gammeldansk for forlig / traktat / overenskomst.*

“*Stetisk / Stettisk / Stettinsk*” = *noget der vedrører Stettin (i dag Szczecin i Polen).*

I 1500-tallet bruges “*det Stettinske Fordrag*” som betegnelse for *Freden i Stettin 1570, som afsluttede Den Nordiske Syvårskrig mellem Danmark-Norge og Sverige.*

Hvad betyder “*Formelding*”?

“*Formelding*” = *tilkendegivelse, varsling, anmeldelse eller officiel meddelelse.*

Så “*det Stettinske Fordrags Formelding*” betyder:

Den meddelelse/underretning, der følger af Stettin-traktaten,

altså de regler, procedurer eller forpligtelser som aftalen krævede i tilfælde af uenighed mellem Danmark og Sverige.

Tekststykke siger — i moderne dansk:

... om denne stridighed, som i nogle år havde været genstand for videre forhandling, skal behandles på den måde, som meddelelsen af Stettin-traktaten foreskriver, eller om sagen skal stå længere hen ... og når den svenske konges erklæring herom indkommer ...

Altså: Parterne henholder sig til, at det skal afgøres efter reglerne i Stettin-fredens bestemmelser, medmindre Sverige udsætter det yderligere.

Konklusion

“Det Stetiske Fordrags Formelding” = “det Stettinske Fordrags Formelding” = henvisning til meddelelsen/forpligtelserne under Freden i Stettin (1570).

57.

*7. Om Johan Thaubes Arfve-Gods udi Lifland. *)*

Skal Kongen af Sverrig forholde Johan Thaube, Kongens Undersaat, hans Arfve-Gods udi Lifland, som er beliggende udi dend Lands Ort, som fra Russerne er indtaget; alligevel de andre Liflændske Adel nyde deres Gods u-behindret samestæds. For hannem gjorde de Forbøn med Erbydelse, at hand deraf skal svare til Rotz-Tienesten og anden Besværing, ligesom de andre svare af deres.

*8. Om Frue Giørvel Gyldenstiernes Arf udi Sverrig. **)*

(8) Klager Lauritz Grubbe, at hans Hustrues Arf udi Sverrig efter Fru Giørsel Gyldenstiern hannem opholdes, og beder derfor at hand dertil uden videre Forhandling maa forhielpes-

De Svenskes Svar paa det første.

Ti det første svarede de Svenske strax, at saasom de Svenske besværes med Told baade af Silde-Fiskeriet udi Marstrand, og af Heste og Øxen, og andet som udføres af Danmark, saa faaer og de Danske at betale dend udgaende Told, af hvis, som føres fra Sverrig.

2. Paa det andet.

(2) Anlangende dend Russiske Gesandt, som skulle af Svenske Skier-Baade være oppasset paa de Danske Strømme ved Marstrand, da er saadant u-retteligen bleven berettet.

(3) Kongen af Sverrig og hans Raad er gandske u-vitterlig, at nogle Lap-Finner skulle af Krigs-Folket paa Grændserne af Rusland være ihjelslagne.

4. Paa det fjerde.

(4) Iligemaade er dennem og u-vitterlig dend Forfang de Danske giøres paa Markederne: Naar det skeer og de klage, skal dennem slee Ret efter Sverriges Lov.

5. Paa det femte.

(5) De Danske Skibe, som føre Fæallie og Folk til Lifland og Narva, bleve venligen dertil fragtede, og een Part faaer strax deres Fragt og Skibs-Kost. Og hvor de indtage deres Ladding, der er Proviant-Mesterne befalet at fornøje dem. Naar maa viides hvo, hvor meget, og hvorfor dennem rester noget, skal strax dend Besværing afskaffes.

6: Paa det syvende, thi paa det dette svared de intet.

(6) Naar Johan Thaube gjør Ansøgning til Kongen om sit Arve-Gods i Lifland, skeer hand vel dend samme Naade som de andre; ellers lovede de med deres Paamindelse at hielpe hannem dertil.

7. Paa det ottende.

(7) Lauritz Grubbes Hustrues Arf hænger under Retter-Gang mod Med-Arfvingerne, og faaer hand at vente Tiden, naar samme Retter-Gang kand faae ende; da hand vel efter Loven nyder sin Ret.

De Svenske finde paa ny Paastand.

Da de Svenske indgafve dette Svar, overleverede de atter ny Paastand; nemligen, at de Fogder forbyde Lapperne, at give Kongen af Sverrig dend sædvanlige Skat; at de Engelske tillades at fiske under Lapland, hvorover Lapperne udarmes; at ville til Nyløse med deres Gods, maa udi Sundet betale i

Daler af hev Læst; men nar de ville gaae til Marstrand eller nden steds i Norge, saa ere de frie; og at de Tydske og Fremmede laane de Danskes Nafne, og derunder handle frit uden Told udi Sverrig, men videre. Paa saadan

*)Johan Taube (1520–1582), livlandsk adelsmand og diplomat, hvis arvegods i Livland efter 1570 blev genstand for juridiske og politiske tvister mellem Danmark, Sverige og Polen.

Nudansk oversættelse

“Skal Sveriges konge tilbagegive Johan Taube, kongens undersåt, hans arvegods i Livland, som ligger i den del af landet, der er erobret fra russerne; eftersom de andre livlandske adelige uforhindret nyder deres gods samme sted?

For ham blev der gjort forbøn, med tilbud om, at han skal svare (dvs. betale) til “Rottjenesten” og anden pålagt byrde, ligesom de andre betaler af deres.”

Forklaring af indholdet (punkt for punkt)

1. “Skal Kongen af Sverrig forholde... hans Arfve-Gods udi Lifland”

Danmark spørger i forhandlingerne, om Sveriges konge vil tilbagegive Johan Taube hans arvegods i det svenske område af Livland.

2. “...som er beliggende udi dend Lands Ort, som fra Russerne er indtaget”

Dette handler om Livland østpå, som svenskerne havde erobret fra Rusland under Den Livlandske Krig.

Det viser præcist, at godset lå i den svenske del af området (f.eks. i Estland eller nordlige Livland).

3. “...alligevel de andre Liflændske Adel nyde deres Gods u-behindret samestæds.”

Argumentet er:

De andre livlandske adelsslægter har jo fået lov at beholde deres godser – hvorfor ikke Taube?

Altså: Taube bliver usagligt holdt udenfor.

4. “...For hannem gjorde de Forbøn...”

Nogle mægtige personer (sandsynligvis danske eller livlandske udsendinge) har gået i forbøn for Johan Taube.

5. “...med Erbydelse, at hand deraf skal svare til Rotz-Tienesten og anden Besværing”

Dette betyder:

Han tilbyder at betale de almindelige skatter/forpligtelser, som ejere af livlandske godser skylder:

– “Rottjenesten” (skatte-/naturalydelser)

– og anden “besværing” (ydelser, afgifter, militærtjeneste eller naturalier)

6. “...ligesom de andre svare af deres.”

Altså: Taube vil stille de samme ydelser, som alle andre adelige gør.

Historisk kontekst (kort)

Dette afsnit passer meget præcist ind i de dansk-svenske forhandlinger efter Freden i Stettin 1570, hvor Livland stadig var stridsemne. Den svenske konge havde i flere tilfælde tilbageholdt visse adelsslægters arvegods, især hos dem der tidligere havde forhandlet med Danmark eller Polen. Johan Taube var netop én af disse.

**)

“Om Fru Gjörvel Gyldenstiernes arv i Sverige.

(8) Laurids Grubbe klager over, at hans hustrus arv i Sverige efter Fru Gjørvel Gyldenstjerne bliver tilbageholdt for ham, og han beder derfor, at han må få den uden yderligere forhandling.”

Forklaring af indholdet

1. Hvad sagen handler om

Dette er en arvesag, hvor en dansk adelsmand mener, at hans hustrus arv i Sverige uretmæssigt bliver tilbageholdt.

2. Personer i sagen

Fru Gjørvel Gyldenstjerne (ca. 1519–1605)

En af de mest kendte og rige adelskvinder i Norges og Danmarks historie.

Hun arvede store godser i:

Norge (bl.a. Jemtland og Helgeland), Sverige, Danmark

Hun døde i 1605 og efterlod arv til flere slægtninge.

Laurids Grubbe (Lauritz Grubbe)

Et medlem af den danske højadel (slægten Grubbe).

Han klager på vegne af sin hustru – altså hans hustru er en arving efter Gjørvel Gyldenstjerne.

3. “Hustrues Arfudi Sverrig...”

Det betyder, at noget af hustruens arvegods lå i Sverige, og de svenske myndigheder eller svenske arvinger har opholdt (= tilbageholdt, hindret) udleveringen.

4. “uden videre Forhandling maa forhielpes”

Grubbe ønsker, at Kongen (eller Rigets Råd) skal sørge for, at han og hans hustru:

får arven udleveret straks, uden at sagen skal trækkes i langdrag mellem Danmark og Sverige.

Konteksten: Dansk-svenske arvestridigheder

I sen 1500-tal og tidligt 1600-tal var der mange konflikter om adelsarv på tværs af grænsen, især fordi: svenske kronen efterstræbte at inddrage eller beslaglægge adelsslægters jord, danske adelige havde arverettigheder i områder der skiftede herre, krige og forhandlinger (Stettin 1570, Kalmarkrigen 1611–13) skabte uvished om ejendomsrettigheder. Så det er helt normalt, at en dansk adelsmand måtte bede kongen om hjælp for at få svensk arv udleveret.

58.

Maade blef Besværingerne hver Gang de kom tilsammen, saavel paa vores, som de Svenskes Side formeerede, og paa det sidste kom hver Undersaat paa begge Sider udi Mængde frem med deres Klagemaal, som Sende-Buddene sig antog

De Danske søge at undgaae slig Vitløftighed.

De Danske faae at dersom denne Forsamling længere skulle vare, ville det falde ud til en u-endelig Vitløftighed og Seendragtighed, Hvorfore de omsider mundtlig lode sig forstaae for de Svenske, at saafremt de ikke med dennem ville træde til nogen Slutning, om hvis som allerede paa begge Sider var indgivet, saa var det ikke tienligt at forblive det længe; hvorpaa Forening bestod udi efterfølgende Poster:

*Om Sejlatzen paa Archangell Norden om Norge. *)*

I Eftersom de Danske Gesandter sig ikke anderledes paa deres Kongens vegne har fundet forklare om de fremedes Sejlatz Norden om St. Nicolas udi Rusland; saa og om dend Svenske Konges Begiering, at sende Skibe did paa det Fare-Vand samme Sejlatz at hindre, end de udi de tilforn omvexlede Skrifter hafde gjort; saa forbliver det da derved: Saa er dog Kongen udi Danmark udi alt

andet, som kand være mueligt og med lempe kand forsvares, tilegnet Konge af Sverrig og hans Undersaatters Gavn og Beste at fordre og forfremme.

De Danske erbyde sig, at være Mæglere imellem de Svenske og Russerne.

Der foruden havde de erbødet sig paa deres Herres og Kongens Vegne, dersom det kand være Kongen af Sverrig behageligt, med største Fliid at lade sig være anliggende om Fred og Stilstand at lade handle imellem Sverrig og Storfyrsten; hvilket de Svenske ville ved deres Hiemkomst give deres Konge tilkiende, og hans Villie derom forvente, som de viile give de Danske tilkiende. Derefter vil Kongen af Danmark enten ved Skrivelse eller ved en Gesandt lade Store-Fyrsten derom besøge, og lade alleting saa befordre, som Kongen af Sverrig af en tro og oprigtig Ven og Naboe tør og maa have at forvente.

2. Om de 3 Croner.

(2) Anlangende dend Tvist og Iring om de 3 Croner, som Danmark holder for et Unions-Vaaben, og Sverrig for sit rette Riges Vaaben, hvorom udi det Stetinske Fordrag er sluttet, hvorledes dermed skal gaaes i rette: Saa siunes de Danske got at være, at dend Sag endnu paa 5 eller 6 Aar bliver opsat; siden kunde begge Kongerne med bedre Lejlighed lade derom gjøre viidere Anordning. Hvilket de Svenske antog til Anmelding for deres Konge og derpaa lovede med første at ville skaffe Beskeed.

3. Om hoved-Qvittantzen for Elsborg.

(3) Den endelige Hoved-Qvittantze paa de Penge, som af Sverrig er betalt for Elfsborgs Afssaaelse, skal strax til Fornøjelse forskaffes; naar de særdeles Qvittantzer, som tilforn ere udgifne paa samme Penge, blive hensikkede, hor Kongen af Danmark golder Hoff, at der derimod kand udvexles.

4. Om Lappe eller Finne-Skatten i Norge.

(4) Angaaende dend sædvanlige Skat, som Lappe-Fiommerne udi Ofiten og Tiutes Fiorde er forbuddet af de Norske Fogder, at give til Kongen af Sverrig; da som de Danske nu først paa

**) "Sejlatz Norden om Skt. Nicolas udi Rusland" henviser næsten sikkert til det gamle russiske handelssted Sankt Nikolaj / St. Nicholas (Solenik?), i området omkring Nordlige Dvina-floden ved Det Hvide Hav, og "Sejlatz Norden om" betyder sejladsen nord for dette sted – altså søvejen mod det Østersøfjerne nordlige Rusland, typisk Arkhangelsk-området.*

Det er sejladsen nordpå forbi Skt. Nikolaj-klosteret ved Dvina-floden – den gamle adgangsvej til Arkhangelsk og det Hvide Hav.

Hvorfor er dette det mest sandsynlige sted?

1. St. Nicolas i russisk middelaldergeografi

I 1500–1600-tallet brugte danske og hansiske kilder næsten altid navnet:

"Sancte Nicolai"

"St. Niclas"

"S. Nikolai i Rusland"

om det store Nikolaj-kloster (Николо-Корельский монастырь)

— kendt på dansk som Sankt Nikolai-klosteret ved Korela / ved Dvina,

i dag i Arkhangelsk oblast.

Dette kloster var udskibnings- og anløbspunkt for handel mod Rusland før Arkhangelsk by blev grundlagt i 1584.

Det lå ved:

Udgangen af Nordlige Dvina-floden

Tæt ved Det Hvide Hav

Fremtidens Arkhangelsk havn

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Rusland, altså handelen/søvejen til Det Hvide Hav.

Derfor omtales området i vestlige kilder som *St. Nicholas in Russia*.

2. "Sejlatz Norden om"

Gammeldansk "Sejlads norden om" betyder:

sejladsen nordover forbi / udenom St. Nicholas-stedet.

Det refererer typisk til ruten fra Østersøen via Nordkap og Kolahalvøen til Det Hvide Hav.

Denne rute blev brugt af:

danske skibe

hansiske købmænd

engelske skibe (Muscovy Company)

hollandske skibe

— i forbindelse med handel med Rusland før adgang via Østersøen blev domineret af Sverige.

3. Historisk brug i danske kilder

I danske rådsprotokoller og traktater fra 1500-tallet bruges ofte formuleringer som:

"handelen udi S. Nicolas i Rusland"

"sejladsen nord om Sct. Nicolai"

"Skibe, som fare nord om St. Niclas til Russland"

Alle refererer til Arkhangelsk-ruten. Konklusion

"Sejlatz Norden om St. Nicolas udi Rusland" = Sejladsen nordover rundt om Sankt Nikolai-havnen ved Dvina (Arkhangelsk-området) i

59.

dette Grændse-Mode herom er kommen udi Erfaring, og Geert Rantzov, som var Lehnsmand paa de Stæder, da dette Forbud skal være giort udi samme Lehn, nu er udi Holsten, hvorfor derom ikke saa snart kand forfares Lejligheden; saa love de med allerførste derom at udspørge bis Beskeed, og dersom befindes noget u-sædvanligt dermed at være foretaget, da skal det aldeles blive afskaffet.

5. Om de Engelskes Fiskeri Norden om Norge.

(5) Om det Fiskerie som bruges af de Engelske under Nord-Kanten af Norge, Lapperne til Forhindring udi deres Næring, skal flitteligen blive udspurt og forfaret, og siden tilbørlig Anordning skee, hvorledes dermed skal forholdes.

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

6. *Om de Danskes Gield udi Sverrig.*

(6) Hvad Gield de Danske Undersaatter kand tilstaae at have at fordre hos Kongen udi Sverrig og andre, love de Svenske Gesandter og tilsige, at de ville gjøre deres yderste Flid og befordre at de med det første skal blive betalte og tilfreds stillede for hvis de have med rette at fordre. Iligemaade love de Danske at befordre de Svenske Undersaatter til hvis de have at fordre udi Danmark med rette.

Bi-Afsked.

Udi en Bi-Afskeed af samme Dag blev dette indgaaet:

1. Om told, som de Danske Sejlende og Handlende aftvinges i Sverrig, saa og om dend Told de Svenske maa betale i Danmark.

(1) Angaaende dend Told, som de Danske klagede over, af dennem saavel for Indgaaende som Udgaende bliver fordret og taget udi Sverrig; saa og dend u-sædvanlige Told, som de Svenske klage over at blive besværet med udi Danmark og Norge; da efter at alle Omstændigheder paa begge Sider vel ere blefne betragtede og overvejede, er det blevet bevilget og samtykket; at Undersaatterne paa begge Sider fter denne Dag baade til Lands og Vands skulle aldeles blive forskaaede for Told at give for hvis Gods dennem self tilhører, ligesom de Danske Undersaatter, enten de føre ind udi Sverrig, eller der ud af Riget; eller og de Svenske Undersaatter føre ind udi Danmark og Norge igiennem Sundet, eller der ud af Rigerne; saa at ingen af Siderne skal besværes med Told udi nogen Maade af hvad Gods dennem self tilhører: Men tager nogen fremmedes Gods ind, og det ikke aabenbarer, men under det Skin som det var hans eget vil det for Told befrie; da straffes derfor, og have forbrudt havd hans haver med at føre. Og skulle de som løbe igennem Sundet føre nødagtig Beskeed eller Certificatz paa hvad Gods de have inde, at det hører dennem self til. Dersom de have fremmed Gods inde, da skal deraf gives tilbørlig og sædvanlig Told og Rettighed. Dog er det forafkeediget, at dersom nogen Kongens Undersaatter føre fremmed Drik ind udi dend andens Rige, og det der selger, da skal der af gives tilbørligen Accise, som det Rigs Undersaatte give. Desligeste er det paa begge Sider bevilget og samtykt, for videre Vitløftighed at forekomme, at hvis Klage og Tiltale som nogen af Rigerne Undersaatter her til Dags kunde have iver Told og Accise, de have udgivet, skulle efterblive, og imod hver andre falde og opgives.

60.

2. Hvorledes med Tolden ved Bahuus og Elfsborg skal forholdes.

(2) Eftersom der er Irring om de Skibe, som med Gods løbe ud eller ind frem for Bahuus og Elfsborg, saa de maa gaee ind til begge Huusene, og der viise Beskeed fra sig, ikke uden ringe Hinder og til Besværing saa vel for dend eene, som for dend anden; da er derom paa begge Sider Saaledes foreenet, at herefter skal holdes, som af gammel Tiid sædvanligt haver været, og at hvem som med Skib og Gods kommer ud af Sverrig fra gamle Lødesøe; de skulle løbe til Bahuus og give der Beskeed fra sig. Iligemaade skulle de som løbe med Skib og Gods fra Sverrige ad gamle Lødesøe, og frem for Lødesøe, og det Stræg omkring Elfsborg, eller og komme af Søen omkring Elfsborg det Stræg ad ny Lødesøe, og siden op til gamle Lødesøe; skulle løbe til Elfsborg, og der give Beskeed fra sig: Og skal ikke paa enten Siderne nogen med viidre Beskeed at give her efter Besværes.

3. De Danskes frie Handel paa Svenske Markeder.

(3) Anlangende den Hinder, som skeer de Danske Undersaatter, som rejse til frie Markeder udi Sverrige udi Smaalandene eller Vester Gottland, i det deres Boder tillukkes og slages Laas for, indtil største Part af Markederne ere overstaaet, endog de Svenske lige med de Danske bruge friit deres Kiøb og Sall til almindelige Markeder udi Danmark og Norge; da er derom bevilget og samtykket, at efterdi de Svenske Undersaatter friit og u-behindret søge til almindelige Markeder udi Danmark, og

der bruge deres Handel og Næring lige ved de Danske; saa skal det og de Danske og Norske stande frit og u-behindret for, at søge til almindelige frie Markeder udi Sverrig, og der bruge deres Handel og Næring med Kiøb Sall (Sverriges Lov og Stændernes Privilegier u-forkrænket) udi alle Maade lige ved de Svenske Undersaatter. Og hvis Hinder og Forfang hidindtil derpaa skeet er, aldeles skal blive afskaffet, og paa begge Sider liideligen og tilbørligen der med forholdes.

(4.) Til Beslutning skal det ævigvarende Stetinske Fordrag u-ryggeligen blive holdet og efterkommet, eftersom det udi alle Maade udviiser og indeholder. Sluttet Flakebeck dend 17 Augusti Aar 1591.

Saaledes blev de til dend Tiid værende stridige Irringer bilagte og forligte, hvoraf sees, havd de Svenske mest sigtede til; nemligen, at hindre fremmede Folk at sejle paa Rusland; hvilken Hinder de hafde i sinde self med deres udrustede Skibe at ville gjøre, dersom Danmark det ikke hindrede. Herudi viiste de Danske en meget sindigt Standhaftighed, saadant at ikke ville tilstæde; Og det paa saa god en Maneer, at de ikke engang lode sig merke, Magt imod Magten at ville eller burde bruge, som de vel kunde have haft Anledning til; men med saa god Venlighed og Lemfældighed afvendte ald U-lejlighed, som sig deraf kunde have yppet, saa vel imellem begge Cronerne self indbyrdes, som og med andre Potentater og Lande. Hvorfor de af Efterkommerne billigen maa roses:

61.

særdeeles at dette Mode eller Sammenkomst gik saa vel og ynkeligen af, som gemeenligen ikke plejer at endes med Fredsommelighed, men gjerne yppe ny Trætte og Misforstand.

Hanse-Stædernes Mode til Lybek.

Førend dette Aars Historie forlades, maa her fortælles, hvorleedes udi Lybek blev holdt et stort Mode oh Sammenkomst af alle Hanse-Stæderne udi 3 samfulde Maaneder, fra Maji Maanedes Udgang indtil Septembers Anfang for at beraadslaae, hvorledes de kunde forsvare og handthæve deres Privilegier, som de hafde paa deres Cantorer her og der udi adskillige Riger, helst saasom dennem derudi her og hisset skeede stor Forfang og Indpas. Thi Dronningen af Engelland lod opbringe deres Skibe som ginge med Korn til Portugal; Hollænderne og Zeelænderne besværede deres Gods, som de didførte, med store Tolde og Laster, frem for tilforn; udi Bergen udi Norge bleve dennem betagne een og anden stor Frihed, som de hemmeligen hafde listet sig til Tiid efter anden, uden derpaa at have nogen Bevilling; men tilholdte sig dem under det Nafn af Hæfd og Brug. Ellers var Christopher Valkendorf, da hand var Lehnsmand over Bergenuus Lehn og Stift Aar 1556 og siden stedse indtil hand blev Rogens Raad, dend første som viste at kaste og kratte op med dem udi deres Privilegier. Thi for hans Tiid vare desmeere Herrer for Bergens Bye, end de af Kongen satte Øfrigheder. Herudi efterfulgte siden de andre Lehns mænd, som efter hannem kom, hans Eksempel, saa at de Contorske bleve meere indknedne end tilforn, da de hverken agtede Lehns mænd, ej heller Bisp, langt mindre Borgemester og Raad eller Kongens Foget i nogen Maade. Men da de nu saaledes, som sagt er, vare forsamlede udi Lybek for at raadslaae, hvorledes de kunde igien indhændte udi Lybek for at raadslaae, hvorleedes de kunde igien indhændte det de hafde mister, have de efter 3 Maaneders Forløb omsider meget betænkeligen sig befunder og besluttet, at de herefter skulle holde sig inden deres Grændser, og ikke fremfare med saadan U-fornuftighed som deres Formænd og Forfædre hafde gjort, men lade sig bertæmme.

Dend æld gamle Biskop i Opsloe M. Frantz Berrig døer.

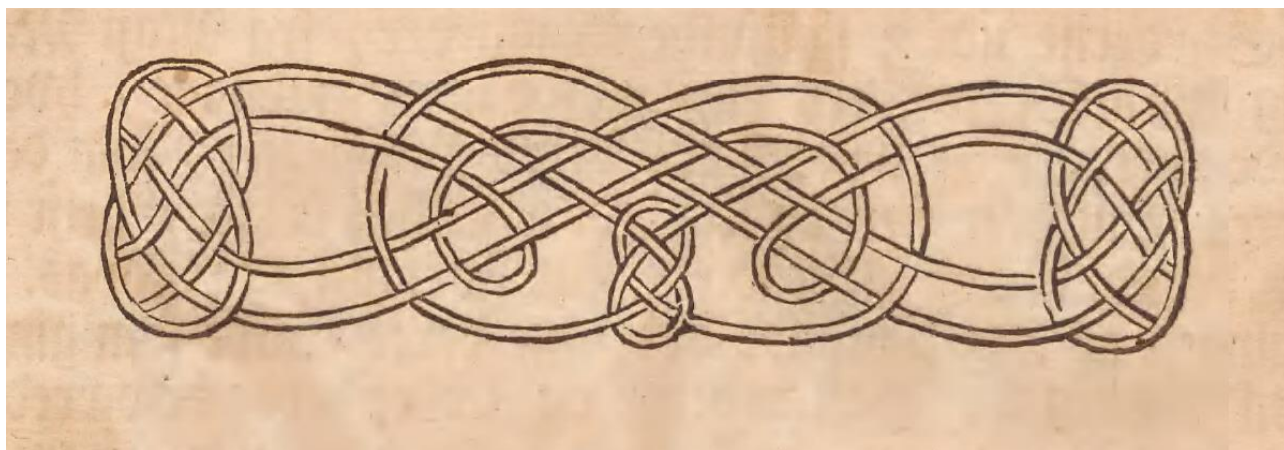
Udi dette Aar døde Mag. Frantz Berrig, fød Adel, dend anden Lutherske Biskop udi Opslo, som nu kaldes Christiania, udi hans Alders 99de Aar, og hans Biskops Sædes 45de. Dend som kom efter hannem var Mag. Jens Nielsøn som havde været hans Medhielpere udi hans højeste Alderdom de

sidste 15 Aar. Hand var vel en rørig Mand til hans Døde-Dag, men hans Hukommelse paa det sidste slog hannem feyl. Hand hafde udi hans unge ar været een Munk udi St. Knuds Closter udi Odense, men saa snart hand spurte at Doct. Morten Luther havde imodsagt Pavens Aflads-Brefve. sneeg hand sig udaf Closteret og rejsde til Wittenberg for at erfare des Beskaffenhed om de Aflads-Breve, som dend af

62.

Paven hid ind udi Riget indskikkede Aflads-Kræmmere Angelus Arcemboldus *) soldte: Hand blev nogen Tiid hos Luther, i nogle Aar, og var hans Discipel. Hand var tilforn Læse-Mester udi dend Hellige Skrift udi bemeldte Odense, førend hand blev Biskop udi Opsloe.

Aar 1592.

Bede-Dage udi Denmark.

Dette Aar begyndte udi Danmark med GUDs Paakaldelse om sin Naade, og at hand ikke ville straffe Landet med nogen stor Lande-Plage, eller nogen u-formodentlig U-Lykke. Thi de Liflændske Stæder udi Øster-Søen vare af GUD hiemsøgte med en forfærdelig Pest, hvilken Fædrene-Landet mest frygtede for at skulle her hid blive forflyttet ved dend idelige Handel og Skibsfart, som derpaa drefves. Derforuden var og her udi Siælland Børne-Kopperne saa meget gængse oog slemme, som snart ikke kunde mindes slemmere.

Kongen plages af Børne-Kopper; saa hart, at hand var udi Lifs-Fare.

Af hvilke dend unge Konge ogsaa tilligemed alle hans Brødre meget hart bleve angrebne, saa at der end og vares Tvifl, at Kongen skulle komme derfra med Livet. Hvorfor trende store Bede- og Faste-Dage bleve holdte udi Glug eller Januarii Maaned med største Andagt, samt inderlig Paakaldelse til GUD, at hand ikke ville bortrykke fra Riget deres Konge, som allerede hafde givet saa store Prøver fra sig af dend Naade og Retfærdighed, som hannem siden ville følge. GUD bønhoerte og Landets Suk og Raad.

Kongen besøger Tyge Brahe paa Hveen.

Thi Kongen blev efter 9 Ugers udstandene haarde Sygdom saa frisk, at hand omsider udi Maji Maaneed nogle Dage med en temmelig Hof-Følge besøgte Tyge Brahe paa Hveen, forat forlyste og fornøye sig udi de mange og konstige Mathematiske Stykker, som der var med største Kunst, Arbejd

og Bekostning indrettede. I særdeelshed hafde dend unge Herre allerstørste Behag at tale med hannem om dend Videnskab at befæste Byer og Stæder, hvorudi hand allerede hafde lagt temmeligen god Grundvold: Desligeste om Maaden paa at udmaale og tvinge Vande, saa og hvorleedes Tyngsler med en læt Maade kunne ophæves, og i særdeelshed om Skibs-Bygninger. Ved hans Afskeed aftalte Kongen med hannem, at hand ville sende hannem nogle unge Mennsker, som skulle gaae i Skole hos hannem

*) Angelus Arcemboldus (ofte skrevet Angelo eller Arcimboldus/Arcimboldi) var pavelig legat og højtstående kirkemand, der blev berygtet i Danmark og Sverige i begyndelsen af 1500-tallet for sin aggressive og lukrative handel med aflad.

Hvem var han?

Angelus Arcemboldus (d. 1555) var en italiensk kirkeleder fra Milano-slægten Arcimboldi.

Paven udnævnte ham til pavelig legat i Norden, med særligt mandat til at indsamle penge gennem afladshandel – en praksis der allerede var stærkt kritiseret og senere blev en af hovedårsagerne til Reformationen.

Hvorfor blev han kaldt “afladskræmmer”?

I perioden 1514–1518 rejste Arcemboldus i Danmark, Sverige og Norge som pavens udsending.

Han solgte afladsbreve i enestående stor skala og indførte en række ekstra afgifts- og betalingsordninger.

Hans virksomhed blev stærkt kritiseret af både gejstlige og verdslige myndigheder, og han blev næsten et symbol på kirkens økonomiske misbrug i tiden.

Kendte episoder

I Danmark kolliderede hans aktivitet med både kongemagt og bisper, fordi hans indtægter gik uden om den danske kirke og direkte til Rom.

I Sverige mødte han modstand fra Sten Sture og senere Gustav Vasa; den svenske adel beskrev ham som grådig og uforholdsmæssigt indgribende.

Han forsøgte også at opkræve betaling for begravelser, kirkelige handlinger og endda for synder, som man endnu ikke havde begået.

Historisk betydning

Arcemboldus' afladshandel blev en af de faktorer, der i Norden nærede modstanden mod Rom og banede vej for reformationens indførelse i både Danmark og Sverige få årtier senere.

**) Pesten i Danmark i 1592

I Danmark fandt der i slutningen af 1500-tallet flere tilbagevendende pestepidemier sted. Årene 1590–1593 var en af de perioder, hvor sygdommen igen brød ud i dele af landet.

Hvad ved man om udbruddet i 1592?

Pesten kom bølgevis til Danmark i 1500-tallet, og omkring 1592 blev flere danske egne ramt, bl.a. Sjælland og dele af Jylland.

Mange sognepræster noterede dengang usædvanligt høje dødstal i 1592-1593 i kirkebøgerne.

Epidemien var sandsynligvis en del af den større nordeuropæiske pestbølge, der hærgede samme år i bl.a. England, Nederlandene og det nordlige Tyskland.

Som ved de fleste pestudbrud blev byer hårdest ramt, fordi folk boede tæt, og sygdommen spredte sig hurtigt.

Symptomer og dødelighed

Det var den klassiske bubonepest (byldepest), kendetegnet ved feber, smerter og store hævede bylder.

Dødeligheden var ekstremt høj — ofte 30–60 % i ramte områder.

Hvordan reagerede man?

Der blev indført primitive former for karantæne, bl.a. isolering af syge huse og forbud mod markeder.

Mange byer oprettede pesthuse uden for byen.

Rejsende kunne blive nægtet adgang til købstæder.

63.

for at faae fast Grund og Videnskab derudi; hvilke hand vilde siden bruge, naar hand self kom til Regieringen, baade udi Krigs- og Freds-Tider, og særdeles ved sin Flode, for at faae dend udi god Stand.

Hand sendte og strax derpaa hurtige og artige unge Karle, som udi Boglige Kunster allerede vare vel vittige, hvoraf enhver bleve tillagde til aarlig Underholdning 120 Rixdaler, og Tyde Brahe blef dertil aflagt, foruden hvis hand tilforn hafde 400 Rixdaler, som hannem af Kiøbenhafns Slots Indkomster aarligen hver Voldborg Dag skulle betales. Derforuden hængte Kongen om hans Hals, da hand tog Afseed med hannem, et kostelig Guld-Kiæde med sit Billede udi. hvilken er dend Kiæde, som Tyge Brahe alle Stæder findes afmalet med, og hænger inden for den Kiæde, som Elephant-Ordenen hænger udi, hvor med hand af Kong Friderich dend Anden var benaadet. Og saasom Tyge Brahe faae dend store Behag og Fornøjelse Kongen hafde, særdeles udi en Messing og forgyldt Globo, som hans hafde giort, hvorudi var et Hiul-Verk, som saaledes dref Soel og Maane, som derpaa var sat, at de begge som af sig self ginge runden omkring, og enhver viiste sit Løb igjennem Himmelens Tegn Aaret igien, og Solen efter Aarsens Timer og Minuter, uden at hindre Maanen, at dend jo og paa sine bestemte Tider viiste sin Gang og Forandring med til og Aftagelse, samt formørkelser; saa bad hans Kongen om, at Hans Majestæt ville tage dend med sig, og unde dend Platz blant andre Sager udi hans op- og antog, og forlystede sig siden ofte ned at see derpaa.

Kongen rejser fra Hveen til Skaane, og der opholder sig nogen Tiid, formedelst Pest var over alt i Siælland.

Derfra rejsde dend unge Herre med sin Hof-Stat til Skaane hvor hand sig mestendeel dette Aar opholdte, formedelst dend store Pest, som sig strax, efter Paaske udi Kiøbenhafn og Siælland hasteligen indsneeg, hvor dend siden og mest udi Høst-Maaned skrekkelig tog overhaand. Hendes Majestæt Enke-Dronningen med sit Hoff hafde alt tilforn forføjet sig til sit nybygte Slot og Lif-Geding Nykiøbings udi Falster.

Hertuginde Christina af Slesvig Holsten, rejser igjennem Danmark med sin Datter, for at fuldbyrde hendes med Hertug Carl i Sverrig Giftermaal.

U-anset denne smitsom Sygdom saaledes her udi Riget hafde sin Gænge, rejsde dog Hertuginde Christine af Slesvig Hosten Gottorff Hertug Adolphs Enke-Gemahl med sin Daatter af samme Nafn og andre sine Børn her igjennem Danmark til Sverrig, paa hvilken sin Rejse fra dend eene Grændse

til dend anden hun med ald sin Følge blev friholdt. Hendes Ærinde udi Sverrig var at fuldbyrde det Egteskab, som var sluttet imellem bemelte hendes Datter og Hertug Carl, som var sluttet imellem bemeldte hendes Daatter og Hertug Carl, Sverrigs Riges Arf-Fyrste, Hertug til Sudermanland, Rærke og Værmeland, og stood deres Bielager dend 27 udi Høst-Maaned i Nyekiøbing udi Sverrig. Hvilket var hans andet Giftermaal, saasom hans første Giftermaal var med Pfaltz-Grefinde Marie, som døde Aar 1589.

64.

Gesandter sendes til Skotland, for at ønske Kongen og Dronningen til lykke, over det de saa lykkeligen vare slupne fra Forræderes Anslag med Mord og Brand.

Udi dette Aar blev Rigens Raad Henrik Belov og Doct. Niels Krag Gesandtviiis sendte til Skotland for at tilkiendegive Kongens og Enke-Dronningens Glæde over det de hafde spurt, hvorleedes Kongen og Dronningens Glæde over det de hafde spurt, hvorledes Kongen og Dronningen saa lykkeligen vare bevarede fra dend store Fare og U-lykke, udi hvilken de hafde været bestæd: i det Robert Botthwel som var beskyldt for een af Kongens Faders Mordere, med nogle løse Skielmere baade Skotter og Englænder hafde med Magt om Natten bestormet Kongens Slot udi Edenborg, udi Tanke at bemægtige sig Kongens Person, og at opbrænde Slottet, som dog blev lykkeligen afværget, i det Borgerne udi Edenborg hasteligen kom over hannem og jog hannem derfra. Nogle af hans Medfølgere bleve grebne og ophængte. Dend store Hammer, med hvilken hand vilde opslage Døren for Dronningens Sove-Gemal, efterlod hand sig paa Stedet, hvilken siden til stedsvarende Admindelse blev ophængt og nagler paa samme Gemachs Dør. Hvorledes der hermed siden afløb, og hvad videre Uroligheder herpaa fulgte, og hvorleedes de endtes, er at finde hos de Skotske Skribenter, som bedre herom have været viidende. Til hvilke de henvises, som ere begiærlige meere herom at viide, thi vi ville ikkun forfølge vore Danske Historier.

De Svenske søge at oprippe det, som forleden Aar var sluttet paa Grændse-Mødet.

Det er tilforn bleven fortælt, hvorledes det afløb med det Svenske ved Kongsbak eller Flastebek. Med de Svenske begyndte strax igien paa ny at ville oprippe, hhvad son dend Tiid blev handlet. Thi i Begyndelsen af dette Aar skreffe 4 af de Svenske Rigens Raad, nemlig, Nicolaus Gyldenstjerne, Erik Abrahamson, Gustaf Gabrielson, og Gustaf Biørnsøn til de Danske Regierings Raad et viitløftig Bref; hvis Indhold, saavelsom de Danskes Svar, bar dette. Først begiærte de, at en Kongelig Befaling og alvorlig Formaning tilligemed et Forbud fra Kongen af Danmark maatte udgaae til alle omliggende Lande og Folk, at de indeholde med deres Sejlatz omkring Norge til Rusland, paa det hans Fiende Stor-Fyrsten ej derved skulle saa nogen Tilførsel af Krigs-Rustning Krud og Gevehr: og saa fremt det ikke skeede, maatte Kongen af Sverrig ikke fortænkes, at hand for sin og sit eget Riges Velfærdt med højeste Alvor saadant forhindrede, saa meget hand kunde. Hvorpaa de Danske svarede, at Kongen af Sverrig ikke stod til at fortænke at giøre sin Fiende ald den Afbræk hand formaatte, saa frfemt det ikke skeede paa deres Kongens Strømme og Fare-Vande, deres Konge ikkun til liden Ære, og Rigerne til Forfang paa deres Friheder og Rettigheder. Hvilket noksom paa det sidste holdte Grændse-Møde, blev baade skriftligen og mundtligen forklaret, hvortil de sig henskiøde: Bade dennem derfor, at de sig denne Sag ville saaleedes lade være angelegen, at deres Konge udi sine u-myndige Aar ikke blev foruroliget, eller og at der ikke skulle gives nogen Aarsag til nogen Vitløftighed, saa at disse Riger kunde blive udi stedsvarende naboelig Fred og Venskab. Dernest forklarede de Svenske, at deres Konge var tilfreds med hvos som paa

52.

Grænse-Mødet blev sluttet om 3 Croner. Hvilket de Danske lovede og at skulle saa forblive. Derefter forebragte de Svenske, at saasom af de Danske paa Grændse. Modet blev lovet enten ved Skrivelse til Store-Fyrsten, eller paa anden Maade at lade sig være angelegen at Fred mellem Rusland kunde blive sluttet; derfor ville de fornemme hvorledes og ved hvad Middel Kongen af Danmark samme Fred ville mægle; saa at Sverrig tilbørligen og til fyllist kunde blive fornøjet og betalt for dend paa denne langvarende Krig anvendte store Omkostning; og naar dette maatte vides, skulle ingen liidelig eller taalelig Freds-Middel udslaaes. Hvorpaa de Danske svarede, at det kunde ikke være en Freds-Mæglere anstændig, at foreslage eller foregive de krigende Parthier nogen Middel til Fred; men Parterne self bør deres Anliggende at forebringe og Meglerne paa alle Veje og Maader at lempe det imellem dem til Forlig og Eenighed, det beste mueligt kunde være. Naar Kongen af Sverrig vil forklare sig at være til saadan Freds-Forhandling genegen, og hand vil næfne Stædet, som hand syntes, hlvor det skulle handles, og som kunde være begge Parter belejligt, saa lovede Kongen der udinden ved sine Sende. Bud deres Forslag paa begge Sider at lade høre, og alle Thing saaledes at lade befordre, som Kongen af Sverrig fik af en tro og oprigtig Ven og Naboe burde og kunde forvente. Endnu paastode de Svenske dend Hoved-Qvittantze for Elfsborgs Tilbagegivelse, hvortil de sendte et Udkast saaleedes, som Kongen af Sverrig dend forlangede; men de Danske henskiød sig til hvis, som paa Mødet blev sluttet, at naar de tilforn særdeles udgivne Qvittantzer vorde hidforsendte, hvor Kongen sit Hof holder, skal Hoved-Qvittantzen være færdig og tilstæde, saa ta derudi skal paa deres Side ingen Forsømmelse eller Ophold blive giort.

Herforuden trængde de og paa dend tilforn paa Modet paaklagte Lappe Skat; hvorpå dem blev svaret at Stadtholderen i Norge var anbefalet uden Forsømmelse at lade sig underrætte om des Sammenhæng; hvorom kunde faae nogen rigtig og tilforladelig Beskeed fra Stadtholderen, skulle det de Svenske uden Forsømmelse tilkiendegives.

Endeligen blev dem svaret anlangende de Danske Undersaatters Kraf udi Sverrig saavel til Kongen self som til andre, at med det første skulle deres Reigninger med vedbørlige Underviisninger og Forklaringer blive dennem opsendt, udi Formodning, at enhver derefter uden Forhaling blev til sin Betaling forhiulpet. Dette var dend gandske Indhold baade af de Svenskes Bref, som var skrefvet den 23 Januarii, og af de Danskes Svar dend 3die udi Tord-Maaned.

Kong Johan den 3die udi Sverrig dør.

Herpaa bleve de Svenske saavit stille. Men dend 17 udi Slagte-Maaned eller Novembri, afgik ved Døden deres Konge Johan dend 3die, udi hans Alders 55 Aar; de Svenske bekiende self, at hand døde af Sorg over sin Søn Kong Sigismundus, fordi hand

66.

var bleven skilt ved hannem, og at hand var bleven Konge i Pohlen; men allermeest fordi hand fik ingen Hielp af Pohlen imod Rusland hans Fiender, hvilke hand var skrekkelig hadsk, og derfor fortrød hand meget at hand tillod Sønnen at antage dend Pohlske Crone; hvilket hand vel ikke hafde giort, hafde hand forud kundet viide, at dens derved ventede Undsætning hannem skulle have seylet. Ellers kand mand vel giette til, at det har vaaret dend Sal. Konge for, at hans Afkom ved dette Pohlske Vall, skulle blive gandske bortstødt fra sit Arfve Rige og Fæderne Crone. Thi mand af Erfarenhed kand ikke negte, at det jo bliver et Menniske tit forevaaret dend U-lykke og Modgang, mend endnu ikke seer eller kand tænke.

De Svenske Herre som sadde fangne blive frigifne af Hertug Carl.

Kort og nogle Dage efter hans Død gaf Hertug Carl hans Border de Rigens Raad Gustav Banner, Erik Sparre, Steen Sparre og Thure Bielke, imod en stærk og stræng Forpligt, frie fra deres Fængsel som

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

de vare satte udi af Kong Johan, og satte dem igien udi deres forrige Ære-Sæder, hvor om videre udi de Svenske Historier kan søges.

Store Personers Døds-Fald i dette Aar.

Dette Aar var meget mærkværdig af mange store Herrers Død. Thi foruden Kongen af Sverrig, bortdøde Hertug Hans af Meklenborg; saa og Hertug Christopher iligemaade af Meklenborg, som hafde været Biskop udi 39 Aar til Ratzeborg; derforuden Hertug Ernst, saa og Hertug Wilhelm til Brunsvig og Lyneborg, som hafde Kong Christian dend Tredies Datter Dorothea, Moder til 7 Sønner og 7 Døttre. Iligemaade og Land-Greve Vilhelm udi Hessen. Ludvig af Pommeren Hertug Philippi Søn. Døden ramte og Pave Innocentz den 9de som sad ikkun udi Pave-Dømmet udi 2 Maaneder. Her udi Danmark fafntes ikke, GUDskee Lof, i hvor stærk Pesten end greb om sig, nogen som Kongen eller Fædrene-Landet nødig ville miste. Dog døde Christopher Rosengaard, som derfor alleeneste opføres, fordi hans Stamme med hannem uddøde, og det Vaaben og Skiold blef nedlagt.

Vejrligets Vanskeligheder udi dette Aar.

Foruden dend svage Tiid var her i Riget det gandske Aar igiennem et meget u-timeligt Vejrligt, saasom de 3 første Maaneder vare strenge med Frost og Snee; Maji Maaned saa kold at Blomsterne frøse af Træerne; Midsommer med stadig Regn-Vær, vaad og ond, saa at St. Hans Dag var snart saa kold og vindig, som der kunde have været en streng For-Aars-Dag. Hvilke Vinde og Regn holdte ved til Jacobi Dag: (*Jacobi Dag er den danske betegnelse for Sankt Jakobs dag, som altid falder på: 25. juli Dagen er knyttet til apostlen Jakob den Ældre (Jakob den Store) og var tidligere en vigtig mærkedag i både kirkeåret og bondens kalender.*) da Luften blef dog saa mild, at Korn-Grøden fik sin Vext og fulde Moenhed, og der blef vel bragt udi Laderne; hvorover ingen dyr Tiid paakom. Men saa snart Høsten hafde ende, begyndte igien stærk Frost og Kuld, som varede til Aarets Udgang.

67.

Aar 1593.

Kongen tager sine Hertugdømmer udi Lehn af Keyseren, og bliver af hannem giort self myndig til at regiere dennem.

Det fornemmeste som dette Aar forefaldt, var at Keyser Rudolph dend 2den hafde saa stor Agt og Ære for Kongen, at hand meddeelte hannem ikke alleeneste Lehnnet paa Fyrstendømmene Holsten, Stormarn og Ditmarsken, saa og Haabe-Bref paa Grefdommene Oldenborg og Delmenhorst, som ligge udi det Rommerske Rige; men hand gaf hannem og derforuden frie Magt og Forlov, self at tiltræde bemelte sine Lehnes og Hertugdømmes Regiering, alligevel hand ikkun neppe hafde begyndt til 17de Aar. Der findes udi fremmede Historier det Rygte om denne Konges Ungdom, at Keyseren skulle have sagt, at hand allerede hafde spurt saa meget om dend Forstand og de mangfoldige Kongelige Dyder, som dend unge Herre udi hver hans Fod-Trin fuldte, at hand ikke vidste, hvo med god Skiel og Føye kunde sættes til at regiere de Hertugdømme, som hand nu toge udi Lehn, med bedre Viisdom, Naade og Retfærdighed, end hand self. Af det Lehn-Bref, som Kongen fir af Keyseren, gaf hand strax de Holsteenske Stænder efter deres allerunderdanigste Ansøgning en Udskrift, som hand self med sin egen Haand bevidnede, og siden derefter stadfæstede hand deres Privilegier.

Keyseren maa og her med største Berømmelse ommældes, fordi hand hafde dend unge Konge udi saa stor Agt og Ære, at hand ikke ville sætte nogen fremmed Fyrste til at regiere disse Hertugdømme udi

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

hans stæd, saa længe hans u-myndige Aar varede; men lod dennem stedse blive under de samme Regierings Raads Opsium og Forvaltning, som vare over begge Rigerne.

Kongen sætter Henrick Rammel til at forestaa det Tydske Cancellie.

Og som hans nu self antog disse sine Hertugdømme at regiere, saa for at viise de Danske Rigens Raad, at de ey skulle sig derudi bemænge, gjorde hand sin Hof-mester Henrick Rammel til sin Geheime-Raad, og satte hannem til at forestaae det Tydske Cancellie. Thi endnu vidstes ikke af Tydske Cancellier at sige, som siden opkom.

Told-Rullen udi Norge forandres.

Udi Norge blev Told-Rullen forandret saaledes, at Skibene efter deres Storlighed og Drægtighed skulle give en vis Skins-Told eller Roers-Told af Læster. Saa blev og sat e vis Told, hvad der skulle betales af alle slags Tømmer-Last efter deres Storlighed og Længde. Derforuden og hvad der skulle betales af andre Norske Vahre, saasom Foder-Værk, Skind, Huder, Tiære og deslige. Denne Told blev alleene sat for Fremmede, som noget ville ind- eller udføre.

Island klager over de Tydske Kiøbmænds Handel.

Fra Island blev meget klaget over de Tydske Kiøbmænd, som kom med Kongens Patz at segle paa deres Hafne, fordi de forurettede dennem storligen med ringe og u-nyttige Vahres Tilførsel, hvilke de oversatte saaleedes udi Priisen, at de maatte betale de snart tredobbelt. Desligeste, tiltoge de sig dend Myndighed at de under deres

68.

Patz ville forbyde andre at seyle og handle paa andre Hafne, som laae langt fra dem udi Landet, og som de ikke kunde beseyle, hvilket foraarsagede at Landet fattedes sin Nødtørft. Hvorpaa dennem blev loftet med første at skulle skee fornøjelig Forandring, og at dennem særdeeles skulle blive tilsendte en Lehnsmænd og andre Embedsmænd, som dennem for saadan og anden U-ret skulle hanthæve og forsvare.

Anordning hvorledes der med Laug-Mændenes Domme skulle forholdes, naar nogen var foraarsaget dennem at paatale.

Herforuden udgik og en anden Anordning, hvorledes med Islands Laugmændenes Domme der paa Landet skulle forholdes naar nogen samme Domme paa-ankede; ved hvilken blev befaleet, at alle saadanne Laugmænds Domme skulle i stæden for at de skulle indstæfnes for Kongen self efter Islandske Lov, skulle de herefter stevnes for Embedsmanden paa Landet, som skulle tage 24 Mand af de beste og vigtigste til sig; hvilket blev givet Fuldmagt paa Kongens Vegne samme Domme at fælde eller reyse, ligesom de kunde være retfærdige eller u-retfærdige til, og de det efter Islands Lov fortiente. Men skulle nogen skade paa saadan Lehnsmændens og de 24 Mænds Dom, da skulle de stæfne ind for Kongen self.

Stor U-rolighed og Forandring udi Sverrig ved Regieringen, efter Kong Johans Død.

Udi Sverrig saa det ud til dend store U-rolighed, som siden begyndte, og mange Aar vedholdte; thi først kunde Kong Sigismundus ikke komme saa saasnart, som hand ville, til sit Fæderne og Arfve Rige for at tage Cronen efter sin Faders Død, formedelst en stor Rigs-Dag, som dend Tiid var paabuden udi Pohlen, hvor iblandt andet igien oprippedes det samme, som Polakkerne paastode, da de antog hannem til Konning, nemlig, at Lif- og Estland skulle høre Pohlen og ikke Sverrig til. Iligemaade æskede de hans Eed, at hand skulle igien komme til Pohlen, naar Cronninge i Sverrig var overstandet, og der stedse leve og blive. Og hafde Cancelleren Zamoski ikke været, hafde Polakkerne ikke sluppet ham; thi hand maatte forsikre dend Pohlske Adel, at Kongen ikke alleeneste skulle holde sin ved Cronens Antagelse aflagde Eed, stedse at ville blive hos dennem og ikke forlade dennem, men

end og at hand i det længste skulle komme igien efter Aar og Dags Forløb. Over samme Ophold blef hand foraarsaget at befuldmægtige sin Fader-Broder Hertug Carl til at forestaae Regieringen i sin Fraværelse og indtil hand self kunde komme, hvilket opstod snart 11 Maaneder. Imidlertid tog bemeldte Hertug Carl sin Tiid saa vel i agt, baade med at tilvende sig Partier, saa og med at tiltvinge sig dend gemeene Mands Gemytter, som frygtede at naar Sigismundus kom til Cronen, vilde hand tvert imod Kong Gustaf eller Gøstes Testamente og oprettede Arfve-Pagt, samt Rigets Love og Beslutter, igien indfør dend Papistiske Religion

69.

og forandre Kirke-Skikkerne. Denne Frygt hos de Svenske, saavel Høje som Gemeene blef meget styrket af det Rygte, som gik om hans Forhold med Riga samme Aar, som hand tog tvende imod Øfrighedens og meenige Almues Villie og indstændige Forbøn, saa og dend Foreening som imellem dend forrige Pohlske Konge, Kong Stephan, og Byen om Religionens Frihed var giort; hvorover en stor Tumult og Allarm sig reysede. Iligemaade var og dend Maneer, hand brugte paa Rejsen i Pohlen til Sverrig, denne kommet for Ørne, hvorleedes udi Polsk-Preussen paa dend Land-Dag, hand til Dantzig holdte, de fornemmeste Kirker udi Thorn, Elbingen og Mariæburg bleve dømte strax at skulle indrømmes de Papistiske. Særdeeles gjorde dend Handel, som forefalder imidlertid Hand var til Dantzig, hannem hos ds de Svenske Undersaatter meget forhadet, i det Biskoppen Uladislav med største u-besindig Vredladendehed og grum Stolthed af Raadet fordrede vor Frue Kirke, og med ald Vold og Magt ville der inde holde Messe for Kongen dend Søndag, da det Evangelium indfalder om Hesu Graad over Jerusalem; hvorover Staden nær hafde bleven oprørsk: Og hvis ikke en og anden og særdeles de Svenske Raad, som vare hos Kongen, hafde overtalt hannem til at lade saadant efterblive, med Advarsel at det ville formindske Sverriges Hierte-lag imod hannem, hafde det virkelig skeet. Hvorfore hand efter deres Raad lod det dermed forblive udi forrige Stand, og henviiste Sagen imellem Staden og Biskoppen, om noget hafde noget at klage, til Rigs-Dagen naar dend i Pohlen blef holdt.

Kong Sigismund) seylar fra Dantzig til Stokholm.*

Da Kong Sigismund nu en lang Tiid hafde opholdt sig udi Dantzig, seylede hand omsider der fra til Stokholm, hvor hand efter at hand engang var af Storm tilbgedrefvet, kom med dend Flode, som hannem fra Hertug Carl var tilsendt, anden Dagen efter St. Mickels Fæst. Ved Ankomsten til Stokholm sloge hannem hans Tanker feyl, som hand hafde udi agt med at lade sig straks Crone og svære. Thi først faldt der Tvistlighed imellem Erke-Bispen af Upsaal Magister Abraham Andreæ, og Pavens Legat Franciscus Malaspina, som Konge førte med sig fra Pohlen, om hvem af disse tvende skulle crone og salve hannem, som varede nogle Maaneder; hvorudi ingen, hverken hans Far-Broder Hertug Carl, ikke heller de hannem velmeendende Svenske Raad, hvoraf eendeel ogsaa hemmeligen til dend Pavelige Religion vare tilegne, kunde overtale Kong Sigismund til at lade det skee af dend Lutherske Erke-Biskop. Men en Mekkelborgske Adelsmand, Levin Bylov, som var udi hans Hof-Tieneste, med en meget sindig og fornuftig Tale overtale hannem dertil, hvorfor hans Nafn og med Berømmelse bør næfnes. Dernest ville Stænderne ikke heller hylde eller svære hannem, førend hand maatte svære dennem, at hand ville holde dennem ved dend udi Riget satte og stadfæstede Lutherske Religion, uden at paabyde eller paatvinge dem nogen anden, enten udi Kirkerne eller Skolerne, hem-

**)ChatGPT sagde:*

Kong Sigismund i 1592 refererer til Sigismund III Vasa (1566–1632), som i 1592 blev konge af Sverige efter sin fars død (Johan III). Han var allerede konge af Polen og storfyrste af Litauen siden 1587.

Kort overblik:

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Fuld titel: Sigismund III Vasa

Født: 20. juni 1566

Død: 30. april 1632

Konge af Polen/Litauen: 1587–1632

Konge af Sverige: 1592–1599

Dynasti: Vasa-slægten

Hvorfor er han vigtig?

Sigismund er kendt for at have forsøgt at forene Polen/Litauen og Sverige under én krone. Det mislykkedes, bl.a. på grund af religiøse konflikter (han var katolik i et overvejende protestantisk Sverige) og politiske stridigheder. Han blev afsat som svensk konge i 1599, hvilket førte til Kalmarkrigen og den langvarige konflikt mellem Sverige og Polen.

70.

meligen eller aabenbare at læres eller forfremmes. I det øfrige maatte hand love og svære at hand ville holde og handthæve Riget ved sine Love, og enhver af Stæderne ved deres særdeles Privilegier og Friheder.

Kong Sigismund crones udi Upsal.

Da dette var giort, blev hand omsider cronet, foret og hyldet dend 19de Dag udi Bliid- eller Februarii Maaned nestfølgende Aar. Meere herom vedkommer ikke den Historie for denne Gang; og at dend saa længe har hængt udi disse Svenske Sager, er skeet for at give desto bedre Oplysning om det som siden Aar efter Aar skal følge om Hertug Carls og de Svenskes Tanker til at indtrænge Skylden paa de Danske, for Medhold udi Kong Sigismundi Forhold og de hændelser, som der af siden paakom.

Aar 1594.

Dend brave og berømmelige Cancellers Niels Kaases) Svaghed og paafuldte Død. Hans velfortiente Berømmelse.*

Vare de nestforegaaende tvende Aar saa lýkkelige, at ingen døde, som Kongen og Fæderne-Landet kunde safne, saa kand dette Aar regnes desto meere u-lykkelig, formedelst dend brave Cancellers Niels Kaases Død, som indfaldt dend 19 Junii eller Midsommer Dag, udi hans Alders 60de Aar. Denne brave Mand og Rigets Pille har vel foprtient at noget om hannem og hans berømmelige Forhold udi denne Kongens Historie bliver skrevet; hvorved dend intet mindre taber af sin Fuldkommenhed, end dend opstaaende Soel taber af sit Skin, fordi dend klare Morgen-Stjerne førend dend oprinder. Thi det er en Konge og hans Rige en stor Berømmelse, at hand haver haft brave, kloge og retfærdige Mænd til sie Raadgivere og Betienter, hvortil hand sig kunde forlade. Det har der for og ikke været forgieves, at de gamle Viise forudum haver æret saadanne Mænd med den Titul og det Nafn, at udi stæden for de skulde have kaldet dennem deres Herres Tiene, da have de kaldet dennem deres Venner. Hvilket Nafn denne Sal. Cancellers i Sandhed meget ved haver forskyldt, saa vel af denne Konge, som og af hans Hr. Fader. Det skal forbigaaes at tale noget om hans Hr. Fader. Det skal forbigaaes at tale om hans tynde Barndoms Skæbne, i det hand af hans Moder Fru Anna Biørn blev fød Aar 1534 nogle Uger efter sin Faders Niels Kaases til Staarupgaard hans Død, saa og om hans Optugtelse under sin Far-Broder, Mester Mogens

71.

Kaas Canike udi Wiborg, desligeste om hans Lære først udi Wiborg Skole, og siden paa Kiøbenhafns Academie under Doct. Niels Hemmingsøn. Men her skal ikkun tales om dend Tieneste hand gjorde sin Konge og sit Fæderne-Land, som hand begyndte Aar 1560 udi Cancelliet som Secreterer. Aar 1569 fuldtes hand med dend berømmelige gamle Cancellier Johan Friis og andre Rigenes Raad til det Grændse-Møde ved Ulfbek med de Svenske om Freden imellem begge Rigerne, som da ingen Fremgang fik. Hand var og Aaret derefter, som Secreterer ved det Stetinske Freds-Fordrag tillige med Peder Bilde, Henrick Rantzov Stadtholder udi Holsten, Jørgen Rosenkrantz, Doct. Hinke Erke-Degn til Brehmen, og Elia Eysenberg Tydske Cancellie Forvandte, overværendes Keyserlige, Kongelig, Franske og Pohlske, samt Chur-Sachsiske og andre Fyrstelige Gesandter, som Mæglere. Og da de Svenske siden viiste nogen Vanskelighed i at fuldbyrde samme Fordrag, blev hand Aar 1572 tillige med Peder Bilde og Jørgen Rosenkrantz sendt til Bremse-Broe for at afgjøre dend Sag, som dog ikke blev fuldbragt, førend strax efter Rostok. Hand blev Aar 1583 udi Maji-Maaned, da Herre-Dagene bleve holdte udi Randers, gjort til Cancellier af Kongen, og samme Bestilling efter dend forrige Cancellers Johan Friises Død hafde standet leedig udi 3 Aar. Hand var Formand iblant de 12 Danske Raad, som Aar 1575 med de 12 af de Fyrstelige Slesvigske Raad udi Kolding afgjorde dend Tvistlighed imellem Kongen og Hertug Hans dend gamle af Slesvig Gottorph om Grændserne imellem Koldings, Riberhuuses, Haderslebens, Lille Tønders og Liugum Closters Amter, hvorudi Chur-Fyrst August af Sachsen var Opmand. Paa det Møde Aar 1570 udi Odensee underhandlede og afgjorde hand tillige med Jørgen Rosenkrantz og Casper Paslick Tydske Cancellie-Forvandte med Hertugernes Gesandter af Slesvig Holsten, dend Irring anlangende Hertugdømmet Slesvig at tage udi Lehn af Danmark. Strax derpaa og same Aar var hans med til Flensborg at bringe de Hamborger til Afsoning hos Kongen, hvilke formedelst Sachsiske Chur-Fyrst Augusti og Hertug Ulriks af Meklenborg Forbønner maatte med 100000 Rixdaler afsone dend Formastelse de hafde brugt med de Danske Skibe paa Elben, hvorfor de udi 6 Aar fra ald Handel med Rigerne ganske vare udelukte. Saa snart dette var gjort, reiste hand med bemeldte Rosenkrantz og Paslick til Stetin; hver det Forlig blev sluttet imellem Kongerne af Danmark og Pohlen om nogle Pladser udi Estland og Lifland. Hand var tillige med Rentemester Christopher Valkendorf og Mandrup Partzberg begge Rigenes Raad, Aar 1580, paa Grændse-Mødet imellem Ulfbeck og Knærød, hvor besynderligen blev handlet med de Svenske om dend frie Fart paa Narva, som de Svenske maatte tilstaae ikke alleeneste til de Danske, men end ogsaa til ale Folk, som derpaa ville sejle. Hans, Jørgen Rosenkrantz og Casper Paslick vare med Aaret nest efter til Flensborg at deel Arfen imellem Kongen og Hertug Adolph

72.

efter Hertug Johan eller Hans dend ældre. Og siden 1582 gjorde hand Deelingen imellem Kongen og hans Broder Hertug Hans dend unge, saa og forhandlede det Vederlag, som Kongen da gaf sin Border. Udi dend Haderslebenske Sammenkomst med de indsendte Engelske Gesandter Aar 1587 (hvilken Resen udi Kong Friderich dend Andens Historie u-retteligen siger skeede Aar 1583) var hand og Rosenkrantz med fleere at slutte dend Forening om deres Sejlatz Norden om Norge til Rusland; hvorfor skulle aarligen, saa længe Dronning Elisabeth i Engelland levede, betales i Øresunds Told-Kiste 100 Rosenobler til en Kiendelse for samme Frihed, og for dend Afgang Kongen tog ved samme Sejlatz udi sin Øresundske Told. Det er og optegnet tilforn, hvad hand tillige med Jørgen Rosenkrantz og Mandrup Partzberg forrettede Aar 1591 paa det Grændse-Møde ved Ulfbeck med de Svenske. Af alt hvilket letteligen dennemkand sluttet hvor fornøden og tienlig denne brave Sal. Mand ogsaa haver været udi de Indlandske Sager, nu med at forfremme Ret og Retfærdighed; nu med at foredrage de

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Fortrængtes Nød og Klage for sin Konge, og forskaffe dennem naadig Svar og Besked. Hans Øyne var som Kongens Øyemed at have Indseende, at saavel hver Geistlig som Verdslig Bestillingsmand forrettede deres Embede med dend Flid og Troskab Bestillingsmand forrettede deres Embede med dend Flid og Troskab, som de burde, og deres Pligt udfordrede. Hand var Geistlighedens og lærde Mænds Tilflugt, Forfremmere og Forsvar; thi hand self var og en meget lærd Herre. Hand var for alle Øfrigheds og Embeds-Mænd et reent Mynster, som de kunde see efter; thi hand gik dennem for med et Eksempel, som var u-straffeligt. Hand levede ald sin Tiid u-gift. Hand stræbte ikke efter Middel eller Formue, men hans eeneste Øyemærke sigtede derhen, at hans kunde tiene GUD, sit Fæderne-Land og sin Næste, og efterlade sig et got og berømmeligt Nafn: Dette slog hannem ikke heller feyl; thi hans Nafn er endnu denne Dag Indenlands u-dødeligt, og mange Udenlandske Historier taale om hannem med største Berømmelse og Æres-Minde, som om een Mand, der i de Dage blef holdt for een af de Fornemmeste udi 11 Aar, og siden Cancellor udi 22 Aar. Til slutning kand om hannem siges det, som dend Viise Syrach fordem haver sagt, at det er GUD alleene, som giver en hæderlig Cancellor.

Hans sidste samtale med den unge Konge.

Et staar endnu tilbage at fortælle om denne brave Cancellor nemligen dend sidste Troskab, som hand sin Konge beviiste, der hand af Sygdommen fornam, sine Dage ikke at ville blive mange. Thi den fierde Dag førend hand døde, formaaede hand, at dend unge Herre hannem udi hans Sygdom besøgte: Da hand ikke forglemt Hans Majestæt at underrette om dend Naade og Retfærdighed, hvormed hans Riger og Lande skulle regieres, saafremt hand udi Live og Død for en fri og gudfrygtig Konge ville priises; saa og at formane hannem at beflitte sig paa, sin Krigs-Flode med

73.

særdeles Omsorg alletider at holde velforsuuet med mange Skibe og ald Udrustning og Fornødenhed, saafremt hand af hans Naboer ville agtes mægtig nok til at holde dennem udi Frygt og Tvang fra hans Lande og Riger for hastig at overfalde. Hand underviiste hennem om de Potentater og Naboer, med hvilke hand heldst skulle holde Venskab; dog at hand sin største Tillid skulle sætte til GUD, som ikke vilde forlade hannem, naar alle de andre sloge hannem feyl. Hand gjorde hannem Regnskab for Rigerne Tilstand, og om de Forbundne og Fordrag, hvorudi Rigerne med Fremmede Konger og Forbundne og Fordrage, hvorudi Rigerne med fremmede Konger og Potentater stode. Allersidst talte hand til Kongen disse ord: Jeg erindrer mig det Løfte, jeg gjorde Eders Kongelige Majestæts Hr. Fader af Sal, oh Højloflig Ihukommelse udi hans Yderste, da jeg lovede, med ald Magt, Raad og Troskab derhen at stræde, at dend Kongelige Crone skulle komme paa Eders Kongel. Majest. Hoved. Men nu er der GUDs villie, at min tilstundende Død hindre mig, at jeg ikke efter dend Sal. Herres og Konges Befaling eller efter min inderlige Længsel og Attraae kand have dend Naade og Lykke dend paa Eders Kongl. Majest. Hoved self at sætte: Derfor vil jeg dog nu gjøre, hvad jeg Formaaer. Jeg leverer hermed Eders Kongl. Majrsts. udi egne Hænder Nøglen til dend Hvælving, hvor inde dend Kongl. Crone med Sceptret, Sværdet og Æbler hidindtil siden hans Død har været forvaret; og som GUD nu vil kalde mig fra denne Verden, saa vil jeg ingen anden levere dem til, uden til Eders Kogel. Majest. self. Tager derfor Rigest Klenodier af GUD self, og naar Tiden kommer, bærer Eders Crone med Priss og Ære, regierer Spiiret med Viisdom og Naade, føre Sverdet med Retfærdighed og Magt, og holder Eblet fast med Raad og Forsigtighed. Hertil hielpe og styrke Eders Kongl Majest. Kongernes Konge og Herrernes Herre med sin Hellig Aand for sin eeneste Søns Jesu Christ. Skyld. GUD velsigne Kongen! Far vel ald Verden! Kom nu o Jesu, naar du vil; jeg dør nu gladeligen.

Derpaa tog Kongen strax Afskeed med hannem, efter at hand med allerstørste Naade hannem for sine store Tienester og Troskab hafde takket.

Chat Gpt:

***) Rigskansler Niels Kaas (1535–1594)**

Baggrund og uddannelse

Niels Kaas kom fra en adelsfamilie og blev født på Lindholm i Nordjylland. Som mange højtstående unge adelsmænd blev han sendt til udlandet for at studere.

Han fik en omfattende humanistisk uddannelse, og han studerede blandt andet:

Teologi, Filosofi, Statskundskab, Ret, i forskellige europæiske universitetsmiljøer, især i Tyskland og Schweiz.

Hans uddannelse gjorde ham til én af tidens mest lærde danske statsmænd – og det var netop derfor, han kom til at spille en så stor rolle.

Karriere og politisk betydning

Rigskansler fra 1573

I 1573 blev Niels Kaas udnævnt til rigskansler, hvilket gjorde ham til den øverste leder af rigsadministrationen. Det var en af rigets mest magtfulde positioner.

Som kansler havde Kaas blandt andet ansvar for:

udformning af love og forordninger

ledelse af kancelliet (rigets centrale myndighed)

diplomatiske forhandlinger

relationen mellem konge og rigsråd

Rådgiver for Frederik II

Kaas var kong Frederik II's nærmeste rådgiver, og han havde stor indflydelse på kongens politik, både indenrigs- og udenrigspolitisk.

Han arbejdede især for:

at stabilisere rigets økonomi

at sikre freden med Sverige efter Nordiske Syvårskrig

at styrke kongens autoritet over for adelen

Formynder for Christian IV

Da Frederik II døde i 1588, var hans søn Christian IV kun 11 år. Niels Kaas blev en af de fem rigsråder, der skulle styre landet i den unge konges sted.

Det gjorde Kaas i praksis til rigets leder i disse år.

Han var særligt optaget af:

at sikre en stabil regering

at undgå konflikter mellem stormændene

at forberede Christian IV til at blive konge

Kaas' indsats regnes som en af årsagerne til, at Christian IV senere kunne begynde sin regeringstid med et stærkt og velordnet styre.

Diplomat og fredsskaber

Niels Kaas var en af sin tids mest erfarne diplomater. Han deltog i og ledte vigtige forhandlinger med:

Sverige

Hanestæderne

Tyske fyrstestater

Han blev kendt for sin skarpe pen, sin juridiske præcision og sin evne til at løse konflikter fredeligt.

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Kultur og videnskab

Kaas var en typisk renæssancehumanist:

Han samlede bøger og håndskrifter

Støttede lærde og skrivere

Bidrog til udviklingen af den danske centraladministration

Var bekendt med tidens nyeste strømninger i filosofi og statsret

Hans intellektuelle niveau var usædvanligt højt for samtidens danske adel.

Død og eftermæle

Niels Kaas døde i 1594. Han blev begravet i Vor Frue Kirke i København.

Han huskes som:

en af de dygtigste kanslere Danmark nogensinde har haft

en stabiliserende kraft i en politisk turbulent periode

en central arkitekt bag rigets styrkelse i slutningen af 1500-tallet

Hans betydning blev videreført af hans efterfølgere og af den stærke statsadministration, der udviklede sig under Christian IV.

Niels Kaas og Christian IV

– Et forhold præget af ansvar, opdragelse og statskunst

1. Kaas som formynder for den unge Christian IV

Da kong Frederik II døde i 1588, var Christian IV kun 11 år gammel. Ifølge rigets love måtte en mindreårig konge ikke regere selv, så landet blev styret af en formynderregering.

Niels Kaas var udpeget som den ledende formynder og blev i praksis den øverste politiske autoritet i riget.

Hans forhold til Christian var derfor både:

Faderligt – han skulle opdrage og vejlede ham

Statsmandsmæssigt – han skulle holde ro i riget, indtil kongen blev myndig

Beskyttende – Kaas var kendt for at skærme den unge Christian mod adelens interne stridigheder

2. Kaas' rolle i Christian IVs opdragelse

Som rigskansler fik Kaas afgørende indflydelse på den unge konges uddannelse:

Han organiserede Christian IV's undervisning

Sørgede for lærere i sprog, historie, religion og statskundskab

Lærte ham om rigsstyret og diplomati

Opfordrede ham til mådehold og ansvarlighed

Kaas var bekymret for, at Christian skulle blive for impulsiv, og derfor forsøgte han at indprente ham selvdisciplin og respekt for statens love.

3. Politisk samarbejde

Selv om Christian IV var konge, var det Niels Kaas, der styrede riget i praksis i de første år efter 1588.

Forholdet mellem de to var generelt:

Gensidigt respektfuldt

Christian IV havde stor tillid til Kaas, som var en af de mest lærde og stabile statsmænd i riget.

Lærer-elev forhold

Christian var ung og uerfaren, Kaas var erfaren og dannet – derfor lyttede Christian også til ham i begyndelsen.

4. Kaas' død og Christian IVs reaktion

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Niels Kaas døde i 1594, da Christian IV var 17 år og endnu ikke myndig.

Ifølge samtidige kilder blev Christian IV dybt berørt:

Han havde set Kaas som sin vigtigste rådgiver

Kaas havde været den mest stabile skikkelse i hans formative år

Med Kaas' død mistede Christian både en mentor og en politisk beskytter

Kaas nåede ikke at se Christian IVs kroning i 1596.

5. Eftermæle i forhold til Christian IV

Historikere vurderer, at Kaas havde en afgørende positiv indflydelse på Christian IVs tidlige udvikling:

Kaas' stabilitet formede Christian IVs syn på kongemagtens ansvar

Kaas skabte orden i regeringen, som Christian senere kunne bygge videre på

Uden Kaas kunne Christian IV's ungdom være blevet præget af konflikt i rigsrådet

Kaas var kort sagt en af de vigtigste personer i Christian IVs barndom og politiske dannelse.

73. fortsat.

Der raadslages iblant R. Raad, hvo Regieringen udi Cancellereus stæd skal forvalte, og hvad derved forefaldt.

Efter at denne brave Rigens Mand var død, forskreve de treende overlevende Regierings-Raad Rigens Admiral Peder Munck, Jørgen Rosenkrantz, og Christopher Valkendorf Rentemester alle de andre Rigens Raad, som her og der vare udi Riget, at, møde udi Kiøbenhafn til dend 13de Dag udi Orme-Maaned eller Julio, for at raadslage, hvorledes nu med Regieringen skulle forholdes, og om nogen udi dend Afdødes Stæd igien skulde udvælges, indtil Kongen self faa fuldmyndighed af Aar, at hand Regieringen self kunde antage. Da de komme sammen, blef noget bragt paa Banen paa Kongens Side, nemligen, at hand var nu kommen til de Aar, og de hafde noksom seet saa mange Prøver af hans Forstand, at det giordes ikke fornøden, at nogen i stæden for hannem længere skulle regiere. Key-

74.

seren hafde og allereede kiendt hannem for myndig over Hertugdømmene, saa kunde hand og noksom være myndig at regiere hans Riger.

Desligeste om at kiende Kongen for myndig.

Hand var desforuden allerede snart 18 Vintere gammel, som var dend Tiid, inden hvilken de Danske Love hafde indskrenket Ungdommens U-myndighed iblant Landets Undersaatter. Og udi andre Riger hafde Kongerne nogen Forspring forud for Underdannerne, saasom udi Frankerige og Spanien var en Konge ikke længer u-myndig, end til hans 14de Aar; ligesaa udi Engelland: Chur- og Fyrstendømmene udi Tydskland hafde ikke længere Administratorer end til dend elste Printzes 18de Aar. Derforuden udfordrede disse Tidens Tilstand, at der skulde være en Cancellar, som kunde antage sig Rigets Forretninger, og besynderligen naar fremmede Gesandter hid indkom, som da med dennem kunde tale og handle. Cancellar kunde ikke heller nogen sætte eller forordne uden Kongen self: Med andet meere. Derimod blef saa meget igien af andre forestillet, saa at intet blef der af dend Gang. Thi de fleste af Rigens Raad ville at det skulde blive ved det Beslut og Aftale, som var giort Aar 1586. Derfor blef der ingen udi dend Afdødes stæd udvalt, saasom Regieringen blef betroet udi de trende Efterlevendes Hænder alene.

Herre-Dag holdes, hvor Jacob Rostrup dømmes fra Livet for sine Formastelser og Forvovenhed.

Til dette Aars Herre-Dag blev en Adelsmand ved Nafn Jacob Rostrup dømt fra sin Hals, for hans mange forskrekkelige og forvovne Skielmstykker, ved hvilke hand nær hafde bragt Riget udi U-lejlighed. Hand hafde forleden Aar paa adskillige Stæder udi Pommeren og Meklenborg antaget og værvet hen imod 80 Baadsmænd og Soldater, foregivende, at naar de kom til Kiøbenhafn, skulle de faae at viide, hvad de skulle bestille. Da hand hafde saa mange, som hand forlangede, giver hand sig med dennem paa en stor Kreyert*) under Konges Flag udi Søen for Wismar, og begyndte at plyndre de Søefarende paa Kongens Strømme. Først tog hand et rigt og vel ladet Embder Skib **), og kastede Skipperen og Folkene over Borde under Norge; dernest tvende Hollandske Skibe, med hvilke hand sejlede til Kolding, og forstak sig her og der udi Skovene udi Koldinghuus-Lehn, og andensteds, hvor de dog omsider bleve opsøgte. Hand slef blev meget stærk eftersat at omsider blev hand grebet udi nogle Busker udenfor Assens udi Fyen, og fandtes da hos hannem Hertugen af Parma, som dend Tiid var Stadtholder udi de Spanske Nederlande, han Patz og Bestalling paa at være Admiral; saa at deraf blev mærket, at hans Forsæt var at ville forurolige de forenede Nederlænder og Engellænder, som da vare Spaniens Fiender, udi deres Seylatz og Handel paa Kongens Strømme og udi Øster Søen. Hand hafde derforuden paa nogle Aars Tiid drefvet adskillige forvofne Putzer. Thi Aar 1588 hafde hand angivet hos Dronningen udi Engelland. ligesom hand hafde Befaling af Kongen og Regierings-Raadene Hendes Majestæt noget

*) *Kreyert (eller Kreyert/Kreier/Krejer) var historisk et lille, let bevæbnet skibstype—ofte brugt som patrulje-, konvoj- eller opklaringsfartøj, beslægtet med en brig eller korvet. Udtrykket “under Konges flag” betyder, at skibet sejlede som et officielt statsskib (ikke som privat kaperskib), og “udi Søen” betyder “på havet”.*

**) *Et “Embder skib” (eller Emder skib) henviser normalt til et skib fra byen Emden i det nuværende Niedersachsen i Tyskland. Emden var i 1600–1700-tallet en vigtig handels- og havneby, og betegnelsen forekommer ofte i danske og norske sø- og tollister, flådedokumenter og søretssager.*

75.

at firmælde. Og som hans Forebringende angik meest Søe-Sager, blev hand henviist af hende til hendes Admiral Frantz Drake, som hand indbildte, at Danmark var til sinds at udruste nogle Skibe, Dronningen til Hielp imod Spanien, hvorover Dronningen og Drake skreve her ind til Regieringen. Da nu hans Skielmstykker ved Regierings-Raadenes Svar bleve aabenbarede, stal hand sig fra Engelland over til Nederlandene og til Bryssel angaf hand sig for Kongens Gesandt, og blev ogsaa der for antaget af Hertugen af Parma. Der foregaf hand hvorledes Danmark var til sinds at ville udruste en Flode imod de Engelske og Skotske. Men som Hertugen ej ville tro saadan Forebringende uden Kongens Fuldmagt og Creditiv, viiste hand hannem hen til dend Spanske Admiral Marquis de Tenth, som omsider forskaffede ham af Hertugens Pats og Fuldmagt, at tage paa Spaniernes Fienders Koffardi Skibe, hvor udi hand fik dend Titul af Admiral. Siden drog hand til Antwerpen og optog under det Nafn af Kongelig Danske Gesandt 800 Ducater hos en Kiøbmand, som troede ham paa hans Ansigt, falske Ord, Vexel og Løfte, at de ham igien skulde betales udi Sundet. Rejsde hand saa dermed til Amsterdam, hvor hand og lod sig tractere af Borgemester og Raad, som Kongelig Dansk Gesandt, og snakkede saa længe for dem, at de iligemaade forstrakte hannem en temmelig Sum Penge, for hvis Betaling de siden med deres Skrivelser meget, dog forgieves, foruroligede Konge og Regieringen. Da alle disse overgifne Skielmstykker hafde gjort ham snart udi alle Søe-Stæder saa bekiendt, at hand ingen stæds kunde dukke op uden et fremmed Nafn, og skiult Person; begaf hand sig ind udi Liefland der omsværmede, indtil hans tyktes, at baade hand og hans Gierninger kunde være glemte, og det

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

intet meere efter hannem blev enten spurt eller søgt. Omsider der hand tyktes at være nogenledes sikker, vovede hand atter sine forrige Skielmstykker under Hertugens af Parma forrige Patz, hvorudi hand blev grebet, og side der for paa Livet straffet, saasom hans Hoved dend 7de Dag udi Midsommer Maaned blev hannem paa Kiøbenhafns Slots-Platz efter foregaaende Dom afhugget. Hafde hand brugt sit Mod ræt, hafde hand kundet blevet en braf Mand, saasom hans eller var en behiertet Søe-Hane; men det rette Mod og Mandighed fattedes hannem; som ikke vel kand være hos nogen, hvor ingen Dyd, Ære og Forstand findes.

Kongelig Danske Gesandter sendes til Rigs-Dagen udi Regensburg.

Til Regensburg udi Tydskland hafde Keyser Rudolph dend 2den paabuddet en Rigs-Dag, hvortil Kongen udsikkede og befuldmægtigede Bendix Ahlefeld Amtmand over Steinburg og Doct Witum Weinsheimium. Paa samme Rigs-Dag blev afhandlet og besluttet om Hielp og Tyrken-Steur*) af det Tydske Rige til dend for 3 Aar begyndte Krig ved det Indfald, Tyrken hafde gjort udi Ungeren, hvorved det saa kaldede Rommer-Zug **) blev forhøjet. Saa blev og da besluttet, at forsøge om det var mueligt Krigen udi de Spanske Nederländer ved Freds-Forslag eller anden Maade at faae stillet; desligeste

**) Tyrken-Steur = "Tyrk-skatten"*

Det var en afgift, som i 1500–1700-tallet blev opkrævet i flere europæiske lande for at finansiere: krig mod Det Osmanniske Rige ("tyrkerne"), løskøb af kristne søfolk og borgere taget af nordafrikanske sørøvere (barbareskstatene), flåde- og kystforsvar.

I Danmark-Norge blev ordet brugt i kilder om tyrkisk eller barbarisk trussel på havet, og afgiften kunne optræde i toldregnskaber, byskatter eller kirkelige optegnelser.

***) Rommer-Zug" er et ældre ord, som oftest forekommer i danske og nordtyske 1600–1700-tals kilder, især i sø- og toldregnskaber. Det betegner typisk en last af rom – men ikke selve vægten, snarere en bestemt sending eller mængdeenhed af rom, afhængigt af lokal praksis.*

Betydning Rommer-Zug = "et træk / en ladning / et parti rom"

Rommer = rom (fra Caribien), ofte stavet Rummer, Römmer eller Rum.

Zug = "træk, sending, last", bruges i toldsprog om en bestemt mængde eller enhed af en vare.

Man kunne f.eks. have:

"et Rommer-Zug paa 12 Ankre" → en rom-last på 12 ankre

"to Rommer-Zug i Skibet" → to partier rom om bord

76.

blef Cammer-Retten forandret og forbedret, og endeligen blev og sluttet at Mynten i det Rommerske Rige skulle sættes paa en bedre Fod.

Paa Kongens Brødres Hertug Ulrichs og Hertug Hanses vegne begieres Sæde paa den Fyrstelige Bænk tillige med Kongen til Rigs-Dagen.

Da Kongens Gesandter der udkom, funde de u-formodentligen en Stridighed for sig, som de ikke hafde ventet: Nemligen, at Enke-Dronningen hafde begieret for sine tvende yngste Printzer Hertug Ulrick og Hans, som Hertuger til Holsten, Sæde til Rigs Dagen paa dend Fyrstelige Bænk tillige med Kongen. Hvorimod Kongens Befuldmægtigede, saavelsom og Hertug Johan Adolphs af Holsten Gottorps til samme Rigs-Dag udsendte Fuldmægtig Herman von der Beck sig høyligen imodsatte, og det ikke ville tilstræbe; saa at det ogsaa omsider af Keyseren Chur- og Fyrsterne blev Enke

Dronningen for dend Gang pladt afslaget og negtet; dog med det Forbehold, at dersom disse hendes yngste Sønner der til kunde have nogen Ret, skulle de deres Tiltale for nogle Commissarier, som Keyseren ville næfne, gyldig gjøre. Hvorledes Enke-Dronningen var falden paa disse Tanker og til denne Gierning, er snart u-vitterligt: saasom det strax ved Imellemhandling imellem Kongen og hende blef saaleedes dæmpet, at derpaa siden hverken blef tænkt eller talt meere; hvorfor ikke heller nogen af Keyseren blef udnæfnet, som det skulle foretage og paakiende; men blef gandske tøffet og nedlagt, som en Ting, der var stiftet af nogle onde og u-vittige Raadgivere; hvorudi nogle Holstenske Adel vare mistænkte, hvilke maaskee hafde i sine, at ville fiske udi trublet Vand.

Kongen af Skotland velsignes med sin første fødte Søn, Printz Hentick Friderich, til hvis Daad Kongen og Enke Dronningen med fleere Potentater blef Fadder budne, men meere, som derved forefaldt.

Kongen af Skotland blef udi dette Aar velsignet med sin første fødte Søn, som blef døbt udi Høst-Maaned, og blef kaldet Henrick Friderich, hvortil Kong Christian og Enke-Dronningen ved Petrum Junium (en af Kongens udi hans unge Aar tilforn værende Lære-Mester, men nu Cleemosynatus) vare Fadder-budne tilligemed Dronningen af Engelland, Herre Staterne udi de forenede Nederländer, Hertug Henricus Julius af Brunsvig og Hertug Ulrick af Meklenborg. Til hvilken Høytid Kongen og Enke-Dronningen udsendte deres Gesandter Christian Barnekov Rigers Raad, og Steen Bilde, Befalingsmand paa Malmøhuus, som sig meget prægtigen opførte. Dronning Elisabeth fortrød meget paa, at de Herrer-Stater vare Fadder-budne, helst fordi de gave saa stor og prægtig Fadder-Gave, som hverken hun self eller de andre gave. Thi hun kastede Grefven af Brederode siden for, at Staterne hafde ladet see udi Skotland saa stor en Ødselhed udi deres Fadder-Gave, at hun deraf kunde dømme, at de ikke hafde hendes Hielp og Tilskud meere fornøden til Krigen imod Spanien at udføre. Hun foreholdt dem ogsaa at de ville betale hende sin gjorde Forstrækning, og hvis det ikke skeede, blef hun, maaskee, tvungen yil at stille sig fra deres Forbund, og for sig self slutte Fred med deres fælles Fiende.

Christopher Valkendorf og Albret Friis rejse til Gulland for at forfare Landets Tilstand.

Udi Begyndelsen af Høst-Maaned bleve de tvende Rigers Raad Christopher Valkendorf og Albret Friis forsendte til Gulland *) for at forfare Landets Tilstand, og forhøre de der forefaldende Sager, hvor

*) *Gulland = Gotland*

Bruges i middelalderlige og tidligmoderne danske kilder (f.eks. i Kong Valdemars Jordebog, søfartsdokumenter, kongelige breve, islandske sagaer m.m.).

Navneformer kan være Gulland, Götiland, Guthland, Gothland.

Eksempler på brug

“Skib kom fra Gulland” → skib kom fra Gotland.

“Var i Gullandsfart” → sejlede handelsrute til Gotland.

“Gullandsk korn / varer” → varer fra Gotland.

Hvorfor “Gulland”?

Navnet stammer fra oldnordisk Gotland (Gautaland), men i middelalderen blev det ofte udtalt og skrevet som Gulland i dansk og norsk. Det var ikke fordi øen havde noget med guld at gøre – det er blot et fonetisk udviklet navn.

77.

de og Land-Fogden, Slots Skrивereren og andre Betiente funde mangfoldige Konster og Manerer at gaee i Svang til at udsue dend fattige Almue. Eendel vidste vel dend, som pa de Tider var Slots-Herre, nemlig Niels Bilde, noget af, saasom adskilligt skeede under hans Nafn, eendeel sagde hand sig at være u-bevidst. Hvad som strax kunde rettes og forandres, blev af disse Rogens Raad rettet og forandret: Men hvad som de ikke self paa Stædet kunde gjøre, toge de med sig til nermere Raadslag med de andre Rogens Raad da de seglede fra Landet, og kom igien til Kiøbenhafn d. II Septemb. hvorhen Slots-Herren Niels Bilde maatte følges med dennem. Efter at de vare hiemkomne, bleve alle Besværinger foretagne og forandrede ved Kongens Bref og Befaling, som Landet udi November Maaned blev tilsendt ved Hermand Juul, som over dennem blev beskikket til Slots-Herre udi Niels Bildes stæd.

Den første Land-Dag Kongen lod holde, som regierendes Herre udi Holsten.

Da nu Valkendorf var hiemkommet fra Gulland og Bendix Ahlefeld iligemaade var kommen fra Regensburg, gjorde Kongen en Rejse til Holsten for at holde Land-Dag, og tog hand med sig ikke alleeneste hans Raad, men end ogsaa eendeel andre af Adelen, som regierendes Fyrste, siden hand af Keyseren ver kiendt myndig, skulle holde. Thi det var saaleedes sluttet imellem begge Huusene, det Kongelige og det Fyrstelige Gottorpske, da Deelingen skeede imellem Kong Christian dend Tredje og hans Brødre, at de Aar om Aar skulle skiftes til at regiere. Paa samme Land-Dag forefaldt et og andet saavel ved Sagernes Forhør, som og udi andre Tilfælde, hvorudi Kongen, i hvor und hand var, lod dend modige Ridderstand see sit Kongelige Heroiske Gemyt, og at de maatte vente sig, at hand ikke udi fremtiden ville lade sig meget af dennem indbilde. I særdeleshed forefaldt iblant andet at tale om dend Paastand Enke-Dronningen hafde paa Rigs-Dagen til Regensburg gjort for Kongens Brødre, at de lige saa vel som Kongen og Fyrsten ag Gottorff skulle kaldes til de Rigs-Dages Forsamlinger, som skeede udi der Rommerske Rige; og ar de skulle have Sæde med dennem paa dend Fyrstelige bænk; hvorudi Ridderstanden efter deres gamle Sædvane formeente, at de og burde have noget at sige. Meget ville Kongen ikke indlade sig med dennem derom, uden at spørge dem ad, om det kom dem, som Underdaner ved, enten hans Brødre skulle sidde udi Rigets Forsamlinger eller ikke, og hvad de dermed hafde at bestille?

De Holstenske Ridderskabs Formastelse

Ikke desto mindre fore de fort udi deres Forsæt, saa at de endogsaa skal have skrevet Keyseren til, at naar af Hans Keyserl. Majest. blev nogen befuldmægtiget at foretage sig denne Sag, de da maatte iligemaade dertil kaldes for at see til, at intet foregik, som dennem udi deres Privilegier og Rettigheder kunde kee til kort: Men som denne Misforstand imellem Kongen og Enke-Dronningen allerede var bleven dempet, finge disse Holstenske Adel ikke heller udi deres Forsæt nogen Fremgang. Dog kunde

78.

Konge ikke saa læt glemme denne Deres Driftighed, helst da dend blev hannem buddet dend første Gang. hand antog Regieringen.

De Holstenske Land-Dages og Land-Gerichters Beskaffenhed.

Det er venteligt, at efterkommerne vil finde nogen Fornøjelse udi at viide hvorledes det haver forholdt sig med Land-Dagene eller Land-Gerichterne udi Holsteen. Thi har det sig dermed saaleedes. Efter Kong Friderich dend Førstes Død blev baade Slesvig og Holsteen deelt imellem hans trende Søster, Kong Christian den Tredje, Hertug Hans og Adolph, thi dend yngste Broder Friderich log sig nøje med Biskopdømmet Slesvig.

Slesvigs Land-Dages Beskaffenhed.

Da blev blant andet u-deelt og under Fellesskab imellem dennem alle tre efterladt dend Magt og Myndighed, som de skulle have over Prælaterne og Ridderskabet. Denne Magt og Regiering vexler om hver Aar paa St. Mikkels-Dag, saa at dend som antager det, kaldes det Aar Regierings-Herre; og de Befalinger, som udgaaer enten til bemelte Prælater, Ridderskab eller til andre, som ere samme Fellesskab undergifne, blive vel udgifne i begge Herrernes Nafne, men alleenste forseglede med den Herres Seigl, som der Aar fører Regieringen, kongen første dend Tiid sin Regiering udi Segeberg, som da blev holdt for at være hans Fyrstelige Sæde; hvilket siden af hannem blev forflyttet til dend af hannem nybygte Stad og Fæstning Glyckstad, hvor nu holdes et Cancellie, og det Gottorohske Huus fører sin Regiering til Gottorph. Ellers er ej Land-Retten bunden til disse tvende Stæder, thi det staaer dend Herre, som regierer frit for med dend andens Samtykke at vælge andre Stæder, ligesom Lejligheden det udkræfver. Denne Ret bliver besat af anseelige Adelige og andre Retslærde Personer 14 eller 16 tilsammen foruden Secreterer, som af begge Herrerne dertil Beskikkes. Der skal være en Land-Canceller, en Land-Rets Notarius, som skal være en Keyserlig Cammer-Rets Notarius, hvilke staaer under begge Herrernes Eed og Tienister. Den Herre, som regierer skulle vel self aabne Retten, men Kongerne udi Forfald lade deres Stadtholdere det forrette. Stemmerne bær Land-Cancelleren samle, saa og udi Sagerne forfatte Slutningen og Dommen, og dend afsige. Hertil udsøger baade Kongen og Fyrsten Personer, som forstaaer at betiene saadan bestilling og dertil ere dygtige, uden at have nogen Henseende enten til deres Byrd og Blod, eller og om de ere indfødde eller ikke. For denne Ret svarer efter første Stefnemaal ingen Prælaterne og Adelen udi begge Fyrstendømmerne Slesvig og Holsteen.

Sær Hændelse ved det Slesvigske.

Dog er dend Forskiel, at de Slesvigske Prælater og Ridderskabet dømes efter Kong Woldemar den Andens Jydske Lov, dernest at de maa eller tør ikke indstefne dend for højere Ret. Thi dersom de det gjøre, dadle de i Kongens højeste U-naade, efter det Eksempel, som dend lærde Arnisæus Professor til Helmstad som soden kom her ind i Danmark og blev Kongens Lif-Læge fortæller, at denne Konge lod sætte Ild paa en Slesvigsk Adelsmands Gaard, som understod sig først Land-Retten med nogle u-sømmelige Ord at overfalde, og dernest truede at ville indstefne samme Dom, som faldt ham

79.

imod, til dend Keyserlig Cammer-Ret; hvilket Kongen med saadan U-naade optog, at hand befoel, hans Gaard strax md Ild at skulle anstikkes og opbrændes, for at viise hannem, hvor formasteligen hand forgreeb sig imod den højeste Magt, som hans som Konge hafde over Hertugdømmet Slesvig, hvilket var Danmarks Rige tilhørende, og som ikke hørte eller burte svare under det Rommerske Tydske Rige, eller dend Keyserlige Ret. Denne Hændelse fortæller bemelte Arnisæus self at have seet, da Gaarden stood udi Røg og Brand. Men de Holstenske Adel have forlov at indstefne Land-Rettens Domme til dend Keyserlige Cammer Ret eller Hof-Ret, naar det angaaer Gield som ikke er klarligen beviist eller afgjort, og som er over 500 Rhinske Gylden, hvilken Sum ved Keyser Matthiæ Privilegium af 1617 er siden forhøyet til 1000 Rhinskes Gylden; thi er Gelden en Gylden ringere, faaer de at nøjes med de Domme, som for Land-Retten afsiges. Iligemaade skal de og nøjes med Dimme udi de Sager som bestaae af alle Civile Beskyldninger, saa og naar Perterne have for bemeldte Land-Ret gaaet mundtligen i Retten. Er der og Gield, som først ved Afregning skal bringes til en vis Sum, daa maa dend ikke heller fra Land-Retten afviises, men dend maa samme Regning gjøre. Hvad andre Undersaatter angaaer, da svarer de udi Hertugdømmet Slesvig, som bie udi Landet, under deres Kerreds-Figder, og de udi Holsten under deres Fogder og fromme Holstener, som ere Fogdernes Bisiddere, og derdom de ikke nøjes dermed, skal saadanne Domme indstefnes for en hver Herskabs

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Cancellie. Kiøbstædernes Øfrigheds Domme blive og indstefnet for Cancellierne, undtagen nogle faa, hvilke svare under de 4 Stæders Ret, som bliver besat af de beskikkede fra Kiel, Rendsborg, Itzehoe og Oldeslov efter et sær deroaa havende Privilegie.

Forskiel paa Land-Dage, og Land Diætet.

Ellers skal mand giøre Forskiel imellem Land-Dage eller Land-Retten som ere et, og Land-Diætet, som ellers kaldes Ritter-Dage: Thi disse forskrives af Prælaterne, som ellers kaldes Ritter-Dage: Thi disse forskrives af Prælaterne alleene, og da skal ald Adelen samles, at overlægge hvis dennem self og deres Privilegier kand vedkomme, hvilken Forsamling gierne holdes til Kiel. Videre kand søges hos de, som beskrive disse Fyrstendømmers Skat og Regiering. Nu til Historien igien.

De Svenske aflader endnu ikke, at klage over den Hinder dennem skeer, med at fordre Lappe-Skatten i Norge.

De Svenskes Klagemaal, at de Svenske Lapper forbydes af de Norske Fogder at give dennem deres sædvanlige Skat, hafde endnu ingen Ende; alligevel de Danske Regierings-Herrer lode de Svenske viide, at efter ald gjorde Fliid det at udspørge, var aldrig det ringeste derom bleven fundet saaleedes at være, og ingen af de Norske Fogder vidste saadant nogen Tiid at være skeet: Men det tvert imod blef befundet, at de Svenske kræfvede Skat af de Norske, som dem ikke tilkom. Ald saadan Forklaring hialo lige meget; thi ikke alleeneste bleve de Svenske Rigers Raad udi deres Klagemaal bestandige, men de bragte og Kong Sigismund til, da hand var udi Sverrig, iligemaade at skrive og klage der over. Hvorfor de Danske Regierings-Raad omsider holdte for tienligt, at sende baade til

80.

dend Svenske Konge og til Sverrigs Rigers Raad de Norske Lappers egen Erklæring af hvad Aarsag de formeente sig ej at være skyldig til at give Sverrig nogen Skat, saa og deres Klagemaal over de Svenske Lappe-Fogder.

Speculum Boreale (Nordens Spejl) – Lapper betaler Skat ca. 1700.

Derhos begierte de, for eengang at faae Ende paa denne udelige Klage, at de Svenske ville beskikke nogle gode Mænd af Adel eller andre forstandige Mænd, som paa deres Side sende nogle, naar Tiid og Stæd blef næfnt. Men Kong Sigismund svarede, at som hand nu skulle rejse til Pohlen, saa hafde hand overladt denne Lappe-Klage til hans Fader-Broder Hertug Carl og Rogens Raad, som skulle forvalte Riget i hans Fraværelse. Otte Dage der efter kom der Bref fra Hertug Carl og Rogens Raad, at der fandtes meere Klagemaal paa Sverrigs Side; dog ville de paa deres Side hielpe yil, at det blef rettet, og ville de vente det samme Skiel af de Danske. Men nu at beramme et Møde derom, kunde ikke skee; siden ville de lade de Danske viide deres Meening derom.

De Svenske flytte Handelen og Stabelen fra Narva til Reval for at hindre Sejlatzen.

Kort derefter skrifve det Svenske Raad de Danske Regierings-Raad til, og lader dennem vide, at saasom Kongen af Sverrig og Pohlen nu var baade Herre over Narva og Revel, hvor handelen af Alders Tid tilforn hafde været: Begierte derfor, at de Danske Undersaatter herefter ikke ville søge Narva, men i stæden derfor gaae til Revel, som nu derpaa hafde faaet Stabel og Frihed.

Hr. Axel Steenson flyer fra Sverrig giennem Danmark til Pohlen.

Nogle Maaneder før disse Breffe, kom en Svenske Grefve Hr. Axel Steenson til Halmstad, hvorfra hand skref til Kiøbenhafn og begierte sikke Patz og Geleyde igiennem Riget. Hans iilede saaledes, at hans Bref neppe var kommet Regierings-Raadene i Hænder, førend hand self kom efter, og erholdte det begierte Patz, og 3 Timer derefter foer hand af igien. Faa Dage derefter kom Bref fra Hertug Carl udi Sverrig, som gaf tilkiende, at hand var undviget af Riget, formedelst nogen, som det kaldtes, Ubestandighed, hand sig hafde foretaget. Hvorfore Hertugen bad indstændeligen, at de Danske ville formane hannem til at rette sig self, og komme tilbage igen; saa og dersom hand hafde talt noget enten om Hertugen eller andre, der til da ej nogen Tro maatte sættes. Hvpaa strax blef svaret, hvorleedes og hvor hasteligen med hans Giennem-Reise var tilgaaet, saa og at efter det Stetinske Fordrag hennem deres Patz ikke kunde negtes, og fordi hand rejsde saa hastig, hafde ingen af Raadene talt med hannem.

Hvorledes dend begyndte U-rolighed tager til udi Sverrig og Hertug Carl derved faaer Anledning til at bemægtige sig Cronen og Riget.

I det øfrige saa det meget galt ud udi Sverrig: Thi efter at Kong Sigismund var cronet og hyldet, som skeede til Upsal udi Bliide- eller Februari-Maaned, gjorde de Papistiske Polakker og Munke adskillige U-skikkeligheder udi Stokhom, saasom med Bulder og U-styre udi Kirkerne, naar Tienesten af de Lutherske blef forrettet, og med at spotte de Svenske Geistlige, hvilke snart ikke vare sikkert enten paa Gaderne eller udi deres Huuse, uden de maatte have

81.

Borger-Vagt om sig til Forsvar, med meget andet meere, som begikkes baade af Kongens Hof-Sinder og medbragte Soldater, saa at end og nogle af Præsterne bleve forjagede af Byen. Derforuden da hand rejsde bort til Pohlen, som skeede strax efter Paaske, efterlod hand sig en Munk, som skulde holde dend Papistiske Kirke-Skik ved lige udi Slots-Kirken, hvilket hannem med Rogens Raads Samtykke var indrømmet til hans Religions Tieneste, saa længe hand sig der opholdte. Hand hafde og sat Erik Sparre til Slots-Herre over Slottet, som var en Papist, hvoraf eendeel af Rogens Raad toge Aarsag til strax efter hans Bortrejse at forsamle sig til Stokholm, hvorfra de tilskref Hertug Carl, som noget førend Kongen tejsde til Pohlen, hafde forføjet sig til Lif-Geding, at hand ville komme til Stokholm og antage sig Rigets Ærinde og Sager, og rettet det, som udi saadan Forstyrning af Kongen var efterladt. De lovede at ville beviise hannem ald Hørighed og Lydighed. Dette var det første Trappe-Trin Hertug Carl fik til at stige paa dend Svenske Throne, og derfra at udelukke ikke alleeneste Kong

Sigismund og hans Søn, men end ogsaa Kong Sigismunds Halv-Broder Printz Johan, som alle vare nærmere til Cronen end hand. Herom siden efter Tiid og Lejlighed skal videre fortælles.

Brave Mænds Død.

Foruden dend brave og store Rigens Mand, Cancellen Kaas, om hvilken tilforn er talt, afgik og Rigens Raad Hak Ulffstand, udi en temmelig høy Alder.

Magister Peder Thøgersen en berømmelig Biskop udi Wiborg dør.

Iligemaade bortdøde Biskoppen udi Wiborg Mag. Peder Thogersen, som var saa berømmelig og ustraffelig en Biskop baade udi Lif og Lærdom, at da der af et ondt Menneske engang blef gjort et slemt Skand-Skrift om alle Bisperne udi Danmark, kunde Misundelse ingen anden Last finde hannem at tillægge, uden denne: Petrus laudatur in Aula, (*Peter bliver lovpriist i salen*) det er, at hand var elsket til Hove. Ellers var der ingen af alle Bisperne, som jo fik en Skandflik (*skamplet*) paa sig, undtagen Doct. Povl Madtsøn Biskop udi Siælland og denne. Hand hafde været Doct. Luthers og Melanchthons Discipel udi sine unge Aar, og da hand var blevet Biskop, var hand saaleedes æret og afholdt, at mange af de andre Biskopper holdte sig det for en Ære, at de vare af hannem Bispe-viet. Hand var Biskop mesten 24 Aar. Paa hans Fæderne Side var hans af de Løvenbalkers Stamme, og hans Moder var af de Juuler som fore Stiernem over Bøgerne i deres Vaaben. Hans Fader var Præst Thøger eller Hr Tøger, som tales om udi Kong Friderich dend Førstes Historie, og som var Mag. Hans Thausens tro Stalbroder udi Religionens Forandring og Forbedring, baade udi Wiborg, hvor Evangelium allerførst udi Danmark prædikedes reent og purt, saa og anden steds udi Fyen og Siælland. Hand kaldtes ellers Thøger af Starup-Gaard. Hans Mor-Fader var Mag. Kield eller Ketel Hansom Juul, som var Bisp udi bemelte Wiborg nest for ham. Efter hannem

82.

kom til Biskopdømmet Mag. Niels Arctander, en Norbage, som og var en brav lærd Mand vel bekiendt af sine smukke Skrifter, hvilken blef Bispe-viet dend anden Dag udi Kiøbenhafn.

Aar 1595

Kongen bydes til Fadder af Hertug Carl udi Sverrig til hans første fødte Prindses Gustav Adolphs Daab.

Dend anden Nyt-Aars-Dag i dette Aar ankom til Kiøbenhafn Hertug Carls Gesandte fra Sverrig, Jørgen Clausøn til Vibye, med et Følge af 4 unge Svenske Adel foruden andre Opvartere, for at indbyde Kongen til Fadder og Vidne over hans nyfødte Printzen Daab, som skulle forrettes dend 9de Dag udi Blide-Maaned eller Februario. Printzen var fød Aaret tilforn udi Christ-Maaned eller Decembri. Gesandten blef med stor Ære imodtaget, saa at der var ingen anden Forskiæl imellem hans og andre kronede Hoveders Gesandters Opførsel og Antagelse, uden at da hand aflagde sit Værf og Ærinde, stood Kongen med sin Hat paa, men Gesandten stood aaben Hovedet, saa og at Kongen gik ikke videre imod ham end et Trin, da hand rakte ham sin Haand. Hand talte Svensk, og Kongen svarede ham self paa Dansk. Christian Friis til Borre Bye, som var af de Friiser, som de 3 sorte Egerne udi Skiold, og som da var øverst Secreterer og siden blef Cancellen, blef strax udnæfnt til Gesandt til Sverrig, Kongens Persom at føre og hans Stæd ved Daaben at beklæde; da Printzen blef kaldt Gustav Adolph, som siden blef en stor Konge over Sverrig og Seyer-Herre baade udi Lifland og Tydskland. Denne Hertug Carls Gesandt hafde og udi Befaling at skulle besvære sig over et Skrift, som en Præst

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

udi Jylland ved Nafn Mag. Jonas Kolding hafde forleden Aar til Trykken udgivet om Danmarks Beskrivelse, ligesom derudi meget skulle være indført, som Cronen Sverrig kunde være spotteligt og fornær. Hvorfor Professorerne paa Kiøbenhafns Academie bleve anbefalede strax at kalde Mag. Jonas for sig, og kiende paa saadan Forseeelse, som hand undskyldte og afbad.

Peder Nørbye dømmes til Herre-Dagene fra Livet.

Til Herre-Dagene udi Kiøbenhavn blev en Adelsmand ved Navn Rafn Peder Nørby *) dømt til at liide paa sin Hals, fordi hand skiød sin egen Tienere, som hand laae og sov, og efter hand var skudt, og nogen Aande og Lif endnu var hos hannem, hug og stak hand hennem endda meget jammerligen, for at gjøre fuldkommen ende paa det lidet Lif, som var tilbage.

*) *det er efter mulig vurdering sandsynligt, at der er sket en fejl i navnet — at “Rafn Nørby 1595” reelt er Peder Norby (ofte skrevet Norby/Nørby/Norbie), som blev dømt og halshugget i 1595. Der er intet i de historiske dokumenter der peger på en “Rafn Nørby” med dødsdom i 1595, men der er ganske meget, som peger på Peder Norby.*

83.

Rigens Raad Christopher Valkendorf, opretter et Collegium for 16 Studenter i Kiøbenhavn.

Udi dette Aar opretter Rigens Raad og Rente-Mester Christopher Valkendorf det kostelige Collegium, som denne Dag endnu staaer, udi St. Peders Stræde udi Kiøbenhavn for 16 Studenter, at de der inde skulle have deres Værelser til deres Studeringer og daglige Øvelser udi Boglige Konster. Hand indrettede en Hauge der til saaleedes, at hver Kammer fik sit særdeles Urte Beed og Lyst-Korter. Foruden dette gaf hand og til samme Collegium og Huus en Capital af 6100 Rixdaler hvis Rente hver Fierding Aar udeeles iblant bemeldte Studenter til deres Fornødenhed, og derfor at købe Bøger, Lys og Ildebrand. Denne brave Sal. Mands store Gafmildhed imod dend studerende Ungdom, (thi hand foruden saa længe hand levede, lod dagligdagen spise mange fattige Studenter) er saa meget desto meere at undre og berømme, saasom hand aldrig self hafde studeret eller været oplært udi Boglige Konster.

Børge Trolle. som Admiral udsendes med 5 Skibe udi Vester- og Nord-Søen, for at holde Søen reen.

Udi For-Aaret blev Byrge Trolle, som Admiral befalet, at gaae udi Vester- og Nord-Søen med 5 Orlogs-Skibe og nogle Fregatter, og holde dend reen baade for de Flamske Fribyttere og andre, saa at Sejlatzen ikke paa Norge og Danmark for Koffardi-Fahrerne blev hindret; desligeste og for at hindre, at ingen Skibe uden Kongens Patz og Tilladelse sejlede Norden om Norge til Rusland, hvilket hand saa dygtigen efterkom, at Fremmede og særdeeles de Hollandske Kiøbmænd, som ville sejle til Øster-Søen, taffe ham. Hand kom hiem med Floden u-skad og velbeholden ved Mortens-Dags Tider, og ville dend unge Konge self have dend Fornøjelse at høre ham gjøre Regenskab for hver Dag og hver Streeg hand hafde seylet.

Bahuus bliver befæstet,

Udi dette Aar begyndte Bahuus allerførst at befæstiges, efter Kongens egen Villie og Befaling til at være en Grændse-Fæstning mellem Norge og Sverrig, og blev Steen Malthesøn Seehested, som var en dygtig og forstandig Krigs-Oberst, sat til Lehnsmænd over Lehnet og Slots Herre over Fæstningen, som hand var anbefalet at anlægge og fuldkomme, hvorudi hand var saa flittig og vindksibelig, at hand førend dend haarde Vinter kom, hafde dend allerede udi saadan Stand, at end kunde holde en Fiende fra sig, som dend ville overrumple og ødelægge, for at dend kunde komme til dend Fuldkommenhed, som dend burde have, og som Anslaget var.

Skat udskrives til Kongens Croning.

Dette Aar blev af Danmark og Norge en temmelig Skat udskrevet til Kongens Croning, som var berammet at skulde holdes nestfølgende Aar, hvilken Skat blev paa Here-Dagene bevilget af samtlige Rigens Raad. Det var dend første Gang Rigens Raad udi Danmark toge sig dend Myndighed at bevilge og sætte Skat udi Norge, thi tilforn paabød der Kongen Skatten self, og hafde Danmarks Riiges Raad ej noget at sige udi Norge udi de Tilfælde.

*Klagemaal indkomster fra Trundhiem over Lehns-Manden Ludvig Munk *).*

Fra Trundhiems Lehn indkom dette Aar stor Klagemaal over Lehnsmanden Ludvig Munck, formedelst de mange Veje og Maader hand søgte at udsue dend fattige Almue med, saavel udi Trundhiems Bye, som og paa Landet; desligeste og fra de tvende Lehne Jemteland

**) Ludvig Munk (ca. 1537–1602) var en dansk adelsmand og lensmand som i 1595 hørte til de mest indflydelsesrige, men også mest omstridte, danske Embedsmænd i Norge.*

Kort biografi Født: ca. 1537 Død: 8. april 1602

Stilling: Dansk adelsmand, rigsråd og lensherre i Norge

*Kendt for: Sit strenge styre og konflikter med lokalbefolkningen, særlig i Trøndelag
Embeder og virke*

Var lensmann (lensherre) over Trondhjems len fra 1571 til 1596.

Han administrerede store deler av Midtnorge på vegne av den danske kongen.

Havde også perioder som lensmann over Hedmark, Hadeland og andre norske len.

Hvorfor er han kjendt?

Ludvig Munk er mest kjendt for:

Hard beskatning og misbrug av magt, som gjorde ham svært upopulær.

Flere klager ble sendt til kongen, særlig fra bønder i Trøndelag.

I 1596 ble han til slut afsat på grund av «uretmæssig fremfærd» og misforvaltning.

Slægtsforhold

Gift med Karen Lykke, fra en av Danmarks rigeste adelsslægter.

Far til bl.a. Ellen Marsvin, som senere blev en af Danmarks mægtigste Godseiere og svigermor til kong Christian IV.

84.

og Herdalen: Hvilke dog skulde med Lemfældighed handles, i henseende de vare Lehne, som nyligen ved dend Stetinske Fred vare Norge underlagte og laae paa Grændserne, thi de gave aldrig uden half Skat og Udgifter imod de andre Lehne Nordenfields: Hvorfore der bleve beordrede gode Mænd, som skulde eftersøge om dend paaklagte Medfart sig saa i Sandhed forholdte, og derom nedsende sandfærdig Underretning.

Forordning om Vrag ved Island.

Udi dette Aar udgik en Forordning om Skibs-Vrag, som paa Island kunde hændes og foru-lykkes, hvilket blev befalet at skulle følge den Nødlidende imod en bille Bierge-Løn, som Lehnsmanden med Laugmanden og de beste Sysselmænd skulde sætte efter Farens og Arbejdets Storhed. Men hendede det sig, at ingen Folk indkom paa saadant Vrag, som det kunde tilhøre, da blev det befalet, at det skulde oplægges og vel forvares under Øfrighedens og gode Mænds Laas og Forvaring udi Aat og Dag, saa fremt Vahrene, som bleve biergede, det kunde taale; og hvis ikke, da skulde det være hannem uden Hinder følgeagtig. Men dersom hand ikke inden dend Tiid kom og sig det vedkiendte, da skulde Vraget tilhøre Kongen og Cronen imod en billig Bierge-Løn.

Dend unge Konge gjør en Rejse ind udi Tydskland, mest for at udsee sig een Brud.

Kort før Mikkels-Dag tog dend unge Konge sin en Rejse for til Tydskland, hvortil Regierings-Raadene efter hans Befaling hafde forskrevet eendeel af Rigens Raad og beste Adel hannem at skulle følge med dend største Pragt, som de kunde affstæd komme. Da hand brød op fra Kolding hafde hand ikke mindre end 400 Hefte efter sig, saavel sine egne, som de hans Følge tilhørte. Hand opholdte sig først noget udi Hamborg, hvorfra hand rejsde til Staden Lyneborg, og siden til Celle, hvorfra hand agtede sig til Brunsvig. Men Hertug Henrick Julius mødte hannem paa Vejen, og overtalte hannem at følge ed til Ridder-Huusen, og derfra til Wolfenbyttel, hvor Hans Majestæt nogle Dage forblef Hertugen til Ære og Villie. Imidlertid ledsagede Hertugen hannem til Brunsvig, hvor hand af Raadet og Borgerskabet meget prægtigen blef imodtagen, og da hand hafde beseet ald det, som var værd af see, og i synderlighed Stadens Volde og Fæstning t' rejsde hand med Hertugen tilbage til Wolfenbyttel. Hvorfra hand efter nogle Dages Forblivende og tagne Afskeed gik til Magdeburg; hvor hand meget statteligen blef modtagen af Administratoren, og da hand der opholdte sig noget, leedte hand sig sin tilkommende Brud og Gemahl ud, som var Administratorens Datter, til hvilken hans fattede Kierlighed. Efter nogle Dages Forlystelse rejsde Kongen med Administratoren derfra til Berlin for at besøge dend gamle Chur-Fyrst Johan Georg Administratorens Fader, som tog imod hannem et stort tykke Veys uden for Staden med stor Pragt og 500 Heste, og førde hennem til sit Slot, hvor hand forblef snart 2 Uger.

Imidlertid blef alle de Lystigheder optænkte, hvor med

85.

dend unge Herre kunde fornøjes, som udi alle Ting og særdeles udi Ridder-Spil og Tornering at være alle de Tydske Ridderes Mester. Da hand nu der dend sig foresatte Tiid hafde udholdt, tog hand med dend gamle Chur-Fyrst, Administratoren og ald det Høje Herskab og deres Børn og Børne-Børn, men særdeles med Frøken Anna Catharina, som og var det, paa det venligste og kierligste Afskeed, og forføjede sig igien til sit Rige, saa at hand kom til Kolding med Sundhed og Glæde nogle Dage efter St. Mortens-Dag.

Møde berammet imellem de Norske og Russerne, om Grændserne og Lappe-Skatten til Malmis ude i Finland, som nu kaldes Kola; men skeede dog ikke.

Paa Grændserne imellem Norge og Rusland, eller og det Norske og Russiske Lapland var berammet et Møde og Sammenkomst at skulde holdes dend 1 Julii til Malmis af nogle dertil paa begge Sider beskikkede. Thi dend Russiske Boyar, som stedse boede til Malmis, sagdes, at hand ved sine Stelitzer eller Folk havde ført nogle af de Norske Lapper fangne bort ind udi Rusland, fordi de ikke ville give ham deres aarlige Skat. Imidlertid blef Jørgen Kaas, som var Lehnsmand paa Vardehuus, befaleet at hand skulde opspørge gamle forstandige Christne Lapper, saa og gamle Field-Fogder, som tilforn hafde indhændtet hvis Skat Norges Crone tilhørte, at de naart⁵ Mødet blef holdet, kunde indfinde sig og aflægge deres Sandheds Vidne om de rette Grændser. Udi Maji-Maaned udsejlede Ove Lunge til Odden, Predbiørn Gyldenstjerne til Wotzburg (*“Wotzburg” er en gammel/arkaisk stavemåde for Voergaard Slot i Vendsyssel.*) begge Rigens Raad, og Lauritz Kruse fra Kiøbenhafn, for at gaee omkring Nord-Kappen og at være tilstæde udi Malmis til Modets bestemte Tiid; men da de kom der, mødte ingen paa Russernes Vegne:

Hvorfor efter at de dennem nogle faa Uger forgieves hafde opbiet, sejlede de hiem igien med uforrettet Sag. Nestfølgende Aar begierte Russerne paa ny et Møde paa Grændserne, men Amtmanden Jørgen Kaas hafde allerede faaet Befaling, at naar Boyaren det begierte, skulde hand give hannem til Svar, at Kongen efter Dags ville ingen Grændse-Mode med Russerne holde; men ville de have noget af Kongen, kunde Grot-Fyrsten det ved Gesandter søge. I det ofrige skulde Kongen vel vide Raad og

Middel til sin Græntzer at tage udi Agt og Forsvar, dersom hans Naboe ikke ville lade hannem nyde dend Fred, som hand gierne ønskede.

Fred sluttes imellem Svenske og Russerne. Sejlatzen gives frie igien paa Narva og Revel.

Dette Aar var her i Ruget temmelig stille for Sverrig. Thi foruden at Freden blef sluttet imellem Stor-Fyrsten og Kong Sigismund til Theusin ved Novgorod, som de Svenske kalde det, eller og Thirsa, som det kaldes i andre fremmede Historier, ved hvilken Kexholm og dets Amt, som de Svenske hafde indtaget, skulle tilbagegives, saa blef Sejlatzen og igien frigivet paa Narva og Revel, hvilket Øster-Fahrerne saavel Hollænderne, som HanseStæderne glæde sig ved. Men Englænderne flyttede saa got som snart intet derom, eftersom de allerede hafde omtrent fra Aar 1572 faaet Vane paa Sejllatzen Norden om Norge. De ogsaa hafde nu indrettet deres Nederlag og Stapel til St. Niclas Archangel, deres Compagnie, og udi London var derefter iligemaade saaleedes sat, og deres

86.

Contorer saaleedes derefter vare indrettede, at de ville blive ved dend ny begyndte Fart og Seylatz. Ellers blef ved denne Fred lagt Grundvold og givet nogen Lejlighed til eendeel af de Irringer, som siden Aar 1611 reyste. Hvorom vidtløftigere herefter skal blive erindret. Til denne Russiske Fred hialp meget de Pohlske, saasom de raadde Kong Sigismund dertil; eftersom de noksom forud saae, hvad U-rolighed der udi Sverrig venteligen ville opkomme, hvilken dend Pohlske Cancellier Zamoski paa alle Maader og Veye gierne ville have dempet og qvalt udi Fødselen. Men i hvor klog og braf Zamoski var, saa kunde hand dog ikke see, at dend Nidkiærhed Kongen hafde for dend Papistiske Religion igien at indføre udi hans Fæderne Rige Sverrig (hvor dend ved saa mange Rigs-Dages Beslutter og afskeder nesten 60 Aar hafde været uddrydet) nedbrød alt det, de hafde i sinde at opbygge paa disse tvende Rigers Fortrolighed, og at indknytte dennem udi en Samdrægtighed.

Hertug Carl holder sig stille og rolig dette Aar udi Sverrig.

Og at dend Svenske Hertug Karl og Rigers Raad udi dette Aar vare saa rolige, og ikke begyndte noget nyt, skeede for at have Tiid og Lejlighed til, at sætte deres Sager paa en fast Fod, og at de siden desto sikkert og tryggere kunde gøre hvad de ville. Thi Hertug Karls Henseende var, at kiende dem blant de Svenske Rigers Raad, som holdte Kong Sigismund Partie, saa og hvo som iblant dem vare hemmeligen Papistisk, og hvo som holdt hans Partie. De Geistlige de vare allerede saaledes ved Kong Sigismundi slette Forhold, som hand førte, da hand sidst var i Riget forbittrede, at de uden for U-mage kunde indprædike saavel dend kloge, som dend gemene Almue, at de maatte intet vente sig, andet, end at de igien skulle blive tvunget under det Papistiske Aag, som de nu saa lang Tiid hafde været frie for og kast af sig, dersom hand kom igien. Der eeneste som de ventede efter, var ikun Lejlighed, at alle Stænderne paa en god Maade kunde samles; saasom hverken Hertug Karl eller og Rigers Raad kunde paa deres egen Haand paabyde nogen Rigs-Dag uden de skulle gribe deres Konge, som de nyligen hafde kronet og foret, ind udi hans Højhed, og uden de af ald Verden skulle ilde om-dømmes.

Kong Gustavs yngste Søn Hertug Magnus som var taabel: dør.

Men Lejligheden tøfvede ikke længe førend dend kom af sig self. Thi det hendede sig, at Kong Gustavs eller Gøstes den 1stes yngste Søn Hertug Magnus, som mange Aar hafde været Vanvittig og fra sin Fornuft, ved Døden afgik; til hvis Begravelse hans Broder Hertug Karl og Rigers Raad forsamledes udi Vadsteen, hvorfra de samtligen forføjede sig til Sønder-Køping og beraadsloge om Regieringens Maade,

Rigs-Dag i Sverrig til Sønder-Køping, om at afskaffe dend Papistiske Religion udi Riget, med mere Hertug Carl angaaende.

imedens Kongen var borte: Og da blev paa dette Møde af Stænderne sluttet, at dend Papistiske Religion over alt udi Riget skulle afskaffes, og ingen tilstræbes dend at bruge, men at dend Augsburgsike Bekiendelse skulle følges; over alt, at enhver skulle beviise Kongen dend Lydighed og tilbørlig Underdanighed efter dend Ed de hannem til Cronningen føre. Hertug Karl skulle være Rigets Regentere, og saaledes holdes og kaldes saa-

87.

længe Kongen var borte, og hand tillige med Rigens Raad skulle foretage sig alle Rigets Ærinde og Bestillinger i Kongens stæd. Ingen Klagemaal eller Sager, som forefaldt i Riget Sverrig, matte indkomme for Kongen imidlertid hand var i Pohlen; men alleting af Regenteren og Rigens Raad at kiendes og paadømmes. Ikke heller maatte nogen indstefne nogen Dom ind for Kongen, saa længe, hand var i Pohlen; med skulle bie indtil hand kom til Sverrig. De befalinger, som kom fra Kongen imidlertid hand var i Pohlen, skulle hverken forkyndes offentligen eller ej heller efterleves, førend de af Regenteren og Rigens Raad vare læsde, overveyede, og befunden, og at de intet indeholdt, som kunde være Kongens og Riget til Skade og Rachdeel. Saadanne og fleere Artikler bleve udgivet paa Svenske, Tydsk og Latin ved Trykken, og alle Mand kundbar giorte, ja endogsaa bleve udsendte til adskillige Potentater udi Europa. Imidlertid Hertug Karl saaleedes rodfæstede sig i Sverrig, sad Kong Sigismund i Pohlen stille, og med Polakkerne, som ikke gierne ville slippe hannem ud af Riget, raadsloge om at faae dette udi Sverrig stillet og dæmpet.

Hanse-Stæderne klage for Keyseren, og Chur-Fyrsterne over Dronningen i England, som bekom dem ilde.

Hanse-Stæderne klagede for Keyseren og Chur-Fyrsterne meget over Dronningen af Engelland fordi hun hafde ophævet de Privilegier og Friheder, de tilforn hafde haft, og som dennem af forrige Konger i Engelland vare gifve; desligeste, fordi hendes Vahre hafde taget fra dem paa Farten til Portugal, deres Skibe og Gods; og endeligen fordi hun nu her og der i Tydskland hafde oprettet Pak-Huuse med Engelske Vahre af Klæde, Tin og deslige, hvor udover ingen andre dermed nogen Handel kunde have. Men Christopher Perkins, som dend Tiid var Dronningens Gesandt udi det Tydske Rige, hvorledes de for nogle Aar hafde drevet de Engelske Kiøbmænd og Stapel ud af Hamborg over Hals og Hoved, og uden ringeste Advarsel, fordi de ikke kunde faae saadan Afslag paa Tolden udi Engelland, som de ville forskrive Dronningen; hvorfor Dronningens Undersaatter ogsaa vare nød og tvungen til at oprette Stapelen af Engelske Vahre anden stæds i Tydskland, og særdeles til Embden, saaledes dom de best vidste og kunde. Desligeste forestilte hand, at Dronningen ikke kunde tro, at nogen Potentat ville foreskrive hende, hvad Told og Skat hun ville paabyde udu sin Riger. Thi end Told, som hendes Forfædre Konger hafde paabuddet, dend kunde ikke staae alle Tider; saasom paa dend Tiid de bleve paabudne, vare de lempede efter de Tidens Tilstand og Udgifter. Hvad de klagede at være dem fratagne udi Søen paa de Portugisiske Fare-Vande, hafde hun Ret til, saasom hun kunde og burde hindre hendes Fiender at faae Tilførsel af de Sager hvor med de kunde skade hende. Derforuden vare og Hanse-Stæderne forud ag hende advarede, at de hendes Fiender ingen Tilførsel skulle bringe, med meere; saa at Hanse-Stæderne finge ingen

88.

Trøst, viidere end de hafde, og derfor maatte e nøjes med dend Slutning, at ville de handle paa Engelland, saa fik de at skikke sig efter de Engelske Sæder og Love. Ellers førte de dette Aar et temmelig Partie Korn-Vahre ind i Engelland, hvorpaa formedelst dend skrekkelig vaade Sommer og

u-stadig Høst var saa stor Mangel i London, at det gemeene Pøbel var færdig til at giøre Allarm og Oprør.

Store Herres og brave Mænds Død.

Udi dette Aar (1596 **) døde Hertug Philippus Sigismundus*) af Brunsvig: hvorved opkom siden nogen Tvistlighed imellem hans Fætter Hertug Henrick Julius, som Hoved for dette Huus, og som allerede fort før hans Død hafde antaget sig eendeel hans Slotte og strax hand var død, det øfrige, som ham tilhørte, paa dend eene, og de andre Hertuger af Brunsvig og Lyneborg af det Celliske Danberske og Harburgske Huuse paa den anden Side, hvilket formeente sig at være nermere dertil. Men Hertug Henrick Julius skiød sig hen til gamle Pacter og Arfve Forbunde; og hand som hafde Fuglen i Hænde, ville ikke slippe dem uden ved Lov og Dom; hvilken Tvistlighed dog siden blev ved eendeel Naboe Fyrsters Imellem-Handling udi Venlighed forliiget og aftalt.

Licentiat Herman Hammelman Superintendent i Oldenburg, noksom berømt af dend Oldenborgske Chrønike, hand ved Trykken har udgivet, døde illigemaade dette Aar udi en god Alder.

Iligemaade døde iblant Rigens Raad Jørgen Skram, som boede udi Jydland. Hand naade en meget høj Alder og var ikke langt fra sine 90 Aar.

Magister Albret Hansøn Biskop udi Aarhus, som kom efter Doct. Peder Viinstrup, da hand blev kaldet til Siællands Stift, døde ogsaa udi dette Aar. Hand var tilforn Kongens Hof-Prædikant, og sad ikkun udi Biskop Sædet halfemte Aar. Udi hans stæd kom Mag. Jens Ægidii eller Gødesøn ti Aarhus Biskops-Sædet.

*) *Philippus Sigismundus af Brunsvig (på tysk Philipp Sigismund von Braunschweig-Wolfenbüttel, 1568–1623) var en prins af huset Welf/Brunsvig-Lüneburg og spillede en vigtig rolle som protestantisk fyrstebiskop i Nordtyskland.*

Kort biografi

Født: 1. juli 1568

****) Død: 19. marts 1623**

I de genealogiske og historiske kilder for Philipp Sigismund von Braunschweig-Wolfenbüttel stemmer dødsdatoen ikke med 1595. Ifølge de etablerede kilder døde Philipp Sigismund i 1623.

Hvad vi ved med sikkerhed

Philipp Sigismund er født 1. juli 1568.

Han var fyrstebiskop/administrator for Verden og Osnabrück.

Hans dødsdato er 19. marts 1623.

Far: Hertug Julius af Braunschweig-Lüneburg

Mor: Hedvig af Brandenburg

Philippus Sigismundus blev ikke regerende hertug, men han fik i stedet en kirkelig-politisk rolle, som det ofte skete for yngre prinser i tyske fyrstehuse.

Embeder

Han var luthersk administrator (fyrstebiskop) for to bispedømmer i det tysk-romerske rige: i Verden (1591–1623)

Bispedømmet Osnabrück (1591–1623)

Selvom titlen var "biskop", var han ikke katolsk biskop i kirkelig forstand – efter reformationen blev disse embeder ofte besat af protestantiske fyrster, som fungerede som verdslige administratorer af bispedømmernes territorier.

Historisk betydning

Han tilhørte en central gren af Welf-dynastiet, som kontrollerede store dele af Nordtyskland.

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Hans styre i Verden og Osnabrück faldt i tiden op til Trediveårskrigen, hvor religiøse magtbalancer var særligt følsomme.

Efter hans død i 1623 blev de to stifter gradvist trukket endnu dybere ind i de religiøse og politiske konflikter i perioden.

89.

Aar 1596.

Alle Ting forberedes til Kongens Croning og mange Potentater og Fyrsters indbydes til samme Høytid, som enten indstillede sig selv, eller og endte deres Gesandter.

Nu blev der tænkt paa af Rigens Raad, at dend unge Konge, saa snart hand hafde fyldt 19 Aar, skulde self træde til Regieringen. Hvorfor saavel de Regierendes, med de andre Rigens Raad, som og kongen self vare omhyggelige for, at alle Ting til dend forestaaende Corning og Hyldning kunde være udi god beredskab, saa at intet skulle fattes til dend Prægtighed og Høytid, som dertil udkrævedes, Regierings-Raadene foreskreve de andre her og der udi Riget boende Rigens Raad, saavel som og det ganske Adelskab udi god Tiid, at de skulle sig dertil lade indfinde med Heste og Folk vel udstaferede udi Kiøbenhavn midt udi Høst-Maaneden, og naar de bleve tilsagte skulle Adelskabet lade sig bruge til alle slags forrefaldende Ridder-Spil, saasom udi fuld Harnisk at rende Dyst over Balgen med Spær, at tornere med Sværd, at riide til Rings og deslige. Desligeste blev og ald dend Norske Adel saa og alle Lagmændene over ald Norge indkaldede til samme Tiid og Stæd sig at indfinde. Kongen sendte og Gesandt Oberste Steen Bilode til Skotland, for at indbyde Kongen af Skotland med sin Dronning til denne Høytid. Ved Skrivelser indbød hand sin Fru Moder, som holdte sit Hoff udi Falster paa hendes Lif-Geding og ny Slot Nykiøbing med sine tvende u-gifte Systre, Frøiken Augusta og Frøiken Hedevig. Dernest Chur-Fyrstens af Saxens Enke-Fyrstinde hans Faster, med sine unge Herrer, Hertug Christian, Hans Georg, og Augustus: Saa og Chur-Fyrst Hans Georg til Brandeborg med hans tvende Sønner, Marck-Grefve Christian og Joakim Ernst. Desligeste Marck- Grefve Joakim Friderich, Administrator udi det Erke-Biskopsdom og Primat Magdeborg, med begge sine Sønner Marck-Gref Joan Sigismund, og Marck-Gref Hans Georg Biskop til Strasborg.

Iligemaade Hertug til Slesvig Holsten Gottorph Johan Adolph Erke-Biskop til Bremen og Lybek med hans Fru Moder; Hertug Henrick Julius Biskop til Halberstad og Hertug til Brunsvig og Lyneborg, hans Mor-Fader Hertug Ulrick til Meklenborg, hans Faders Broder Hertug Hans dend ældre til Slesvig og Holsten; De tre Brødre Hertuger til Brunsvig og Lyneborg Hertug Ernst, Christian og Augustus; Fyrst Christian til Anholdt, Grefve Johan til Oldenburg, Gref Philip til Hohenloh og siden de tre Stæder Lybek, Hamborg, og Dantzic. Af hvilke undskyldede sig først Kongen af Skotland og Hertug Henrick Julius af Brunsvig formedelst begge deres Gemahler vare svangre. Men Kong Jacob indsendte sine Legater Hr. Jacob Fri-Herre til Oggelby, og Petrum Junium hans Raad og Magnum Cleemosinarium Regni Scotiæ. Fra dend Saxsiske Chur-Fyrste kom 6 Legater, Hr. Hand Ludvig Grefve til Gleichen Spiegelberg og Pirmond, Hr. Wolf af Skonborg Herre

90.

til Glauche og Voldenborg, Hr. Rudolph Skenck af Starskedel til Kannevitz. Hans Henrick af Krostevitz til Delisk, og Bartholomæus Spenlein Cammer-Secreterer. Chur-Fyrsten af Brandeborg, og Hertugen af Meklenborg undskyldte sig, med deres høje Aldrdom, Men Chur-Fyrsten sendte sine

tvende Sønner udi sit stæd, og Hertug Ulrick sendte 3 Gesandter, Diderik Bevernest til Lusenitz, Claus Hahnwe til Givertitz, og David Bassevitz til Luborg. De 3 indbudne Hanse-Stæder sendte ogsaa deres Sende-Bud, Nemligen Lybek sendte, Borgemester Arnt Bonne, Lorentz Kletaus Syndicum, og Raadmand Thomas af Wicken. Hamborgs Sende-Bud vare Borgemester Jochim Bekendorf, Raadmand Wilhelm Møller, og Hieronymus Bøgeler. Fra Dantzic kom Borgemester Gert Brandes og Raadmand Jørgen Preut. Ikke alleene alle de andre indbudne Fyrster kom Personligen med Deres Fyrster kom Personligen med deres Fyrstinder og eendeel toge deres Frøikner med sig, saasom Administratoren til Magdeborg hans tvende Døttre, nemlig Frøiken Anna Catharina, som siden blev Dronning udi Danmark, og Frøiken Barbara Sophia: Med der vare endogsaa andre Fyrster, som ikke vare budne, hvilke lode sig anmelde at de ville sende deres Sønner med sømmeli Følge for at ære Kongens Cronings Høytid, og for at vare paa Hans Kongelige Majestæts Tieneste. Saasom Hertug Bugislaf af Pommeren lod ved Rigens Raad Henrick Rammel anmelde, at hand ville indsende Hertug Frantz sin Søn, og Philip Ludvig Pfaltz-Greve ved Rhinen at det Reuburgske Huus skref Konge self til at hand ville iligemaade indsende sin Søn Hertug Wolfgang Wilhelm. Hvilke begge indstillede sig, og af Kongen blev meget kiørligt antagne og annammede. Iligemaade indstillede ssig ogsaa u-bødne tvende Sende-Budde fra Staden Rostok, Borgemester Johan Kellerman og Raadmand Johan Korff, og fra Stralsund Borgemester Henrick Bushav, Syndicus Johan Domanus og Raadmand Ricodemus Thessin, for at ynske Konge til Lykke til sin Kongelige Croning og Regimentes Annammelse: saa at de tillige med de 3 Andre indbudne Stæders Sende-Budde bleve paa eengang stedde til Audientz og antage, da de end ogsaa med tilbørlig underdanigste Ærbødighed og Skikkelighed udrettede deres Erindre og forærde Kongen med smukke Heste og statelige forgyldte Credentzer. Saadan Rygte var allerede udspreed om dend unge Konges store Dyder, og saaledes var hand Udenlands øret, at hver Fyrstes Hoffe var opfyldt med hans Berømmelse. Ja hand var saadan en Herre, at i hvor ung hand var, saa glæde sig hans Venner over ham, som en Printz og Konge, de kunde forlade sig til, og hans Uvenner frygtede sig for ham, som en Herre der tegnede sig, at blive en mægtig Krigs-Helt.

Skibe blive udsendte baade udi Øster- og Vester-Søen, for at holde Strømmene reene.

Førend Historien gaaer videre til denne Cronings-Ceremonier maa ej forbigaaes at sige, hvad som tilforn saavel til dens Beredelse, som og udi Rigets Sager blev bestilt. Thi først blev der tænkt paa at holde Rigets Strømme reene, hvortil 3 Skibe bleve udsendte udi

91.

Øster-Søen, og 4 udi Vester- og Nord-Søen; hvilke sidste derforuden skulde krydtse paa de som uden Konges Patz sejlede og fiskede Norden om Norge.

Anstalt giort til at tage imod de fremmede Giæster paa Grænserne.

Dernest blev og Anstalt giort, hvorleedes de fremmede Giæster ved Grændserne baade til Vands og Lands skulle modtages, og blev der ikke alleene sendt Ryttere til Holsten for at holde Vejene reene og sikre, og Stadtholderen Henrick Rantzov med nogle af Land-Raadene bleve anbefalede at tage mod dem, som komme til Lands, dennem at Gelejde og Kost-frie holde; men der blev ogsaa sendt tvende Fregatter til Warneminde for at tage imod de fremmede Fyrster og Gesandter, som komme til Vands, saa og andre Fartøye, som kunde indtage deres RejseTøy. Ja Hertug Ulrick af Meklenborg Kongens Mor Fader hafde og dend Godhed, at hand af sig self bestilte lette Fartøye allevegne ved de Meklenborgske Søe-Kyster for at overføre alleene deres Trotz og Heste, men endogsaa for at indtage andre brave Folk, som vare nysgerrige at ville see dend Herlighed, hvorfra de sig ikke af nogen lode hindre.

Reg. Raad Jørgen Rosenkrantses Død og Berømmelse.

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Herre-Dagene bleve og berammede at skulle holdes førend Croningens Høytid paakom, nemligen dend 10 de Dag udi Junio eller Midsommer-Maaned. Men førend dend Dag kom, afgik ved Døden dend brave og gamle Rigens og velfortiente Regierings-Raad Jørgen Rose4nkrantz paa sin Gaard Rosenholm Lang-Fredag Morgen udi hans Alders 73de Aar. Siden Aar 1563, dan hand blev af dend Sal. Konge, Kong Friderich dend Anden, antaget til Rigens Raad, forefaldt der snart ikke nogen vigtig eller høj magtpaaliggende Sag udi Riget, at hand jo blev brugt og forordnet til saadant at forrette. Det gøres ikke fornøden at opregne de Indenlandske Sager, som dagligdagen vare udi hans Hænder; men mand vil blive ved de Udenlandske, som mest er gaaet Rye og Rygte om. Aar 1564, blev hand forordnet tillige med Otte Krumpen Rigens Marsk, Henrick Rantzov Stadtholder i Holsten, Jockum Hinck Ærke-Degn til Brehmen og Elia Eysenberg Tydske Cancellie-Forvante til det Møde, som var berammet med de Svenske om Freds-Handling imellem disse Nordiske Riger, hvor de Svenske imod Løfte og gifne Forsikring ikke indstillede sig. Siden Aar 1570 var hand med paa det Stetinske Mode, da Freden omsider efter 7 Aars Krig og Fejde blev sluttet. Vil mand nu eftersee hvad tilforn er bleven optegnet om Cancellier Niels Kaas, da skal mand finde alle de Forretninger hand tillige med hannem haver forrettet; nemlig Freds-Fordraget til Stetin Aar 1570; Mødet til Bremsebro Aar 1572; dend Odenseeske Underhandling Aar 1579 illemellem Kongen og Hertugerne i Slesvig, Holsten, om Slesvigs Lehns Annammelse; Item det Forlig imellem Danmark og Pohlen, som skeede samme Aar til Stetin; nok Arf-Deelingen imellem Kongen og de Slesvig Holstenske Fyrster, som skeede Aar 1582, desligeste Aar 1587. Ved det Forbund med Dronningen af Engeland, og allersidst ved det Grændse-Møde imellem

92.

Knærød og Ulfsbeck Aar 1591. Der var og imellem bemelte Cancellier og hannem en særdeles sammenknyttet Eenighed og Fortrolighed, saasom de vare snart alletide at et Gemyt og lige Sindelag. Hand hafde været Rigens Raad udi 33 Aar.

Herre-Dagene holdes.

Herre-Dagene bleve derpaa satte udi Kiøbenhafn dend Dag, som tilforn sagt er.

Tal paa de Rigens Rad som vare hendøde udi Kongens u-myndige Aar.

Og eftersom udi de 8 Aars Tiid, siden høyloflig Kong Friderich dens Andens Død, temmelig mange af Rigens Raad, efter hver andre vare hendøde, nemligen Cancellier Niels Kaas, Peder Gyldenstierne Rigens Marsk, Hack Ulfstand, Jørgen Rosenkrantz, Jørgen Skram, Corfitz Viffert, Anders Bing og Christian Skeel;

Tal paa de efterlevende Rigens Raad.

saa at det sædvanlige Rigens Raads Tal var meget bleven formidlet, og ikke meere var efterlevendes end efterskrefne Peder Munck Rigens Admiral, Christopher Valkendorf Rente-Mester Steen Brahe, Manderup Partzberg, Erick Hardenberg, Henrick Belov, Axel Gyldenstierne, Absalon Giøe, Jacob Seefeld, Breide Rantzov, Albert Friis, og Arild Hvitfeld Rigens Cancellier:

Kongen self beskikker Christopher Valkendorf til Rigens Hof-Mester, Christian Friis til Cancellier, Peder Munck til Rigs-Marsk og andre til Rigens Raad, udi de afdødes sted.

For saadan Aarsag og særdeles at dend Kongl. Croning desto ypperligere kunde skee, udvalde Konge dend 7 Junii Christopher Valkendorf til Rigens Hof-Mester: og 2 Dage nestefter gjorde Kongen Christian Friis til Borreby til Cancellier, og Peder Munck, som mangfoldige Aar hafde været Rigens Admiral til Rigens Marsk; hvilke alle tre da maatte aflægge deres Eed. Men samme Dag, da herre-Dagene begyndtes, som var dens 10 Junii udvalde Kongen efterskrefne 8te Adelsmænd til Rigens Raad; Henrik Rammel Geheime Tydske Raad og Tydske Cancellie-Forvante, som var tilforn Kongens

Hof-Mester, Jørgen Friis Lands-Dommer i Jylland, Preband Gyldenstierne, Axel Brahe, Henrick Lykke, Oluf Rosenspar, Eske Brock og Christen Holk, som kort tilforn hafde været øverst Secreterer; hvilke alle fore Kongen udi hans Gemal dend sædvanlige Rigens Raads Eed, førend de satte Herre-Dagene.

Hertug Johan Adolph af Holsten Gottorph lader begiære Kongens Sister Frøiken Augusta til sin Gemahl, som bevilges,

Faa Dage derefter ankom fra Hertug til Slesvig og Holsten-Gottorph til Friderichsborg, hvor Kongen og Enke-Dronningen med hendes begge Frøikener Døttre vare, hans affærdigede Raad og Af Gesandter, Ditlof Rantzov Amtmand over Outyn og Oldenborg, Diderick Blomme Amtmand over Tundern og Femmeren, Friderich von Ahlefeld til Seegaarden, Caspar Kock Doct. og Cancellar, og Johan Gulmand Raad, og bade paa deres Herres Vegne om Hans Kongelige Majestæts Sister Frøiken Augusta. Hvilket Giftermaal, efter at var aftalt om hvis Medgift hun skulde have, blev sluttet og bevilget: Saa berammede Kongen og, at Bielager og Brøllup skulle fuldkommes samme Tiid, naar dend berammede Forsamling til dend Kongelig Croning udi Kiøbenhafn skulde holdes. Med hvilken Beskeed de sig hastigen forføjede til deres Herre, og hannem tilkiendegav, hvor vel deres Værff og Ærinde var udfaldet

93.

Handfæstningen som Kongen skulle give Danmarks Riges Stænder giøres færdig.

Da det nu med de indstefnte Sager for Herre-Dage udi Orme-Maaned var kommen til ende, traade Kongen og samtlige Rigens Raad tilsammen for at aftale og slutte, hvad som udi den Handfæstning, som de paa Rigets Vegne af Kongen begiærede, skulle indføres. Hvilken Handfæstning efter nogle Dages Raadslag omsider blev fuldfærdiget, og af Hans Kongl. Majest. underskrevet dend 7de Dag udi Høst-Maaned eller Augusto. Samme Handfæstning skulle vel her indføres; men for desto meere Magelighed og ikke for at bryde Historiens Følger, skal dend blive indført for sig self efter dette Aars Historie er bleven endt. Iligemaade blev der og talt om det Gods, som hans Kongl. Majests. Hr. Fader af Sal. og Højlofl. Ihukommelse hafde mageskiftet bort af Cronens Gods, og lagt under Haderslebbhuus, hvorpaa Kongen maatte dend 12 Augusti give Rigens Raad sit Bref, at samme bort-mageskiftet Gods med det forderligste igien skulle komme til Cronen.

Alle Anstalter til Croningen beskikkes.

Efter at nu alt dette med Kongen var afgjort, bleve alle Anstalter til Cronings-Festen sluttet; og blev først forordnet hvorleedes med Vagten ved Croningen skulle forholdes. Saa bleve og de Hof-Skikke og Ceremonier opfattet hvormed enhver af de fremmede Fyrster og deres Gesandter, som til Croningen vare indbudne, skulle antages og indføres, og siden ved Croningen forholdes. Hvilke alle sammen vel burde her at erindres; men som de meget vel ere optegnede udi dend Historie, som er skrevet om denne Croning, saa viises de, som deraf ere Elskere, derhen, eftersom samme Historie endnu udi manges Hænder og Bog-Skabe findes og bruges. Af hvilken Historie dog her korteligen skal uddrages Croningens Skikke og Ceremonier saaleedes, som følger.

Cronings-Skik og Ceremonier.

Da Cronings-Fæsten indfaldt, som var dend 29de Dag udi Høst-Maaned alle Augusto, og alle Ting udi Kiøbenhafn om Morgenens med Solens opgang var beskikket med Vagten paa Voldene af Krigs-Folket, og paa Gaderne fra Slots-Broen lige til vor Frue Kirke med Borgerskabet, som vare 4000 Mand under 4 Fahner udi deres Rustning med Bryst-Stykke og Storm-Huer meget vel stafferede, saa at allevegne var en frie Fart, begynder Optoget og Opfarten saaledes: (1) Først gik en Pukke-Slager med tvende Sølf-Pouker eller Trommer, overhængde paa Siderne med Damask, hvorpaa vare

broderede Rigernes Vaaben, og 9 Trompeter med Sølf Trompetere iligemaade vel stafferede. (2) Kom Kongens Hof-Marskalk Henning Giøe med en forgyldt Marskal-Staf imellem Jørge bilde og Lauge Uhrne Lands-Dommere udi Skaane. (3) Efter dem ginge begge Rigers Adel med Kongens og Enke-Dronningens Hof-Junkere, 3 udi hvert Leed, som gjorde tilsammen 52 Leeder. (4.) F'Dernest alle de fremmede Herrers og Fyrsters Marskalke og Adel, som med dennem vare udi Følge. (5.) Strax fuldte bemelte Herrers Raad efter dend samme Orden, som deres Herrere reede, hver efter sin Stand og Værdighed. (6.) Nest dennem kom

96.

de som Salvingen skulle forrette) traadde udi en dertil oprettede Stoel ved den højre Side af Choret med Gylden-stykke overdraget.

De trende Biskopper som skulle forrette denne høytidelig Skik og Act vare Doct. Peder Viinstrup Biskop over Siælland, dernest Mag. Mogens Matzøn Biskop over Skaane, og Mag Jacob Matzøn Biskop over Fyen.

Da Konge hafde sat sig udi sit Kongelige Sæde og ald Pukkers Lyd med Trompeters Klag samt Kirkens Orgel og anden stor Musik og Instrumenters Lyd, som Kongen blef velkommet med, hafde ende, begyndte dend fornemmeste Biskop Viinstrup en meget ziirlig Tale paa Latin (paa det de fremmede Herrere og Gesandter kunde forstaae ham) og gaf korteligen tilkiende hvad denne Forsamling og høytidelig Gierning gafde at betyde. Imidlertid hand saaleedes taledes, ginge 4re Regierings-Raad, som bare Rigets Clenodier, frem i deres Orden, og med største Ærbødighed nedlagde hver det Clenodie, hand hafde at bære, paa Alteret.

Efter at dend Latinske Tale hafde ende, og en liden Kirke Musik var holdt, vendte alle Biskopperne sig til Kongen, og læsde de tvende sidste Biskopper hver en Text op af Bibelen; hvilke begge Texter, Biskoppen af Siælland strax antog, og med en meget lærd og veltalende Tunge paa Danske Maal forklarede. Da samme Forklaring var endet med Herrens Bøn paa Knæ af Bisperne, og med nedvendt Ansigt til Kongen og Folket, stode de op og vendte sig mod Alteret, og iligemaade med Knæ-fald begyndte Biskop Viinstrup dend gamle Latinske Kirke-Sang; Veni Sancte Spiritus &c.

Ærværdige Hr. Biskop. Meenige Danmarks Riges Raad haver samtlige af Guds Forsiun udvalt, kaldet og samtykt denne vores allernaadigste Herre, Her Christian til en Konge over Danmarkes og Norges Riger, og bekiender, at GUD haver naadeligen givet os denne vor udvalde Konning, hvorfor vi bør at takke hans Naade og Barmhiertighed. Vi have ogsaa ofret disse Rigers Clenodier paa Alteret til GUD, som dend der Ære og Vold tilhører, og alleene gives af hannem. Derfor bede vi Eder paa disse Rigers Vegne, at I, som Christi Tienere, dennem vil overantvorde til denne vores udvalde Konge, og stadfæste hannem til en Konge og Herre over samme Riger i dend værdige Trefoldigheds Nafn. Forseendes os visseligen til, at Hans Majestæt skal saadan sit Regimente føre og forestaae, GUD og hans Christne Meenighed til Ære, og disse Riger til Gavn og Velfærdt.

97.

Paa hvilket Biskoppen svarede med god Beskeed; og derefter vendte sig med tilbørlig Ærbødighed imod Kongen, og af GUDs Ord satte Mood udi Hans Majestæt til at bære denne tunge Byrde, hannem var bleven paalagt. Hand formanede Hans Majestæt ogsaa alle Tider at skikke sit Hierte efter GUDs Hierte, til at forsvare hans Kirke og dend sande Religion; at regiere sin Riger og Lande med Retfærdighed, Naade og Miskundhed; og at elske Fredsommelighed, med meere; og sluttede saa sin Tale med en allerunderdanigst Begiæring paa Rigens Raads Vegne, at Hans Kongelige Majestæt ville

nu tilsige dennem i GUDs Ansigt og for dend Christen Forsamling dend Handfæstning hand dennem hafde givet.

Herpaa blef Handfæstningen oplæst af Rigets Hof-Mester, indtil dend sidste Artikel, som Kongen self oplæste, og derefter lagde sin Haand paa det Ny Testamente, og foer sin Kongelige Eed.

Da dette var giort, begyndte Biskoppen Salvingen, efter at hand korteligen hafde af Skriften forklaret, hvad Salvingen var og hafde at betyde, og hvortil dend tiente. Thi salvede hans Kongen med dyrebar Balsom, som var udi en dertil beskikket Guld-Budike, som Bispen af Skaane holdte, først paa hans højre Haande-Leed, og mellem hans Skuldre. Da Forklaringen om Salvingen var til ende, bad Biskoppen Rigens Raad, at de ville følge Hans Kongelige Majestæt ind udi sit Paulum *), som dertil bag ved Alteret var indrettet, og iføre hannem sine Kongelige Klæder, som og skeede; og imidlertid Kongen var der, begyndte Biskopperne og Choret den sædvanlige Kirke-Sang. som endtes med en Bøn for Kongen og om et lyksaligt Regimente. Imidlertid iførte Konge sig sine Kongelige Kiortel og Klæder; og da hand kom ind for Alteret, faldt hand paa Knæ: Derpaa tog Biskoppen Sværdet af Alteret og drog det ud af Balgen og leverede Kongen det udi Haand, som en GUDs Tienere udi dend Hellig Trefoldigheds Nafn. Hvorefter hand forklarede af Skriften hvad Sværdet betyde og hvorleedes det skulle føres, saa vel for at skaffe Retfærdighed blant det imod sine og Føderne Landets Fiender, for af afværge fra Rigets Grændse Vold og Overlast. Efter at dette var endt, leverte Kongen Rigets Marsk Sværdet, som stak udi Skeeden, hvilken Biskoppen af Fyen hafde holdt saa længe Biskoppen af Siælland talte, og derefter leverte Rigens Marsk Sværdet igjen til Biskoppen af Siælland, som tog det, og med allerunderdanigste Ydmyghed og Ærbødighed band der om Kongens Lænder med Forklaring, at hand var dend, hvilken GUD hafde beskikket og udnæfnt til en Kiæmpe og givet ham ald udvortes Magt, med meere. Da det nu var saaleedes Kongen omgiørtelet, vendte Hans Kongelig Majestæt sig om for Alteret imod Folket, drog Sværdet, og slog kraftelig om sig imod alle fire Hjørne.

*) et aflukket, privat rum for kongen
et omklædnings- og forberedelsesrum

98.

Hvoraf Biskoppen tog Lejlighed at forklare hvad sligt havde at betyde, og siden sluttede med en Lyk-Ønskning at Kongen maatte bruge Sværdet til GUDs Riges og Æres Forfremmelse og Fæderne Rigerne med des Undersaatter til Beskyttelse og Beskiærmelse.

Hvorpaa Kirke-Musiken igjen begyndte og lod sig lidet høre. Derefter talte Siøllands Biskoppen Doct. Vinstrup, som en GUDs Tienere til Rigets Raad, at de ville træde frem til Alteret, og hielpe hannem at tage Cronen, at hand med dennem kunde sætte dend paa Kongens Hoved. Hvilket og skeede saaledes, at de som vare saa langt borte, udrakte ikkun deres Arme og rørte ved dend, og sagde Biskoppen til dennem, at tage fat paa Cronen og rørte ved dend, og sagde Biskoppen til dennem, at tage fat paa Cronen er dend Ære, som sømmer Eder med rette, og ligger høylig Magt paa. Saaledes tog Biskoppen med dennem Cronen, og satte ded paa Kongens Hoved, med disse Ord: Eders Majestæt annamme nu af Os Rigerne Crone, og det i Nafn GUD Fadere, Søns og Hellig Ande, og sluttede med Øsnke, at Kongen maatte bære denne Kongelige Guld-Crone, Rigerne til Øre, Trøst og Glæde, indtil hand maatte bekomme dend u-forvisnelige Øres-Crone i Himmelen. Hand gjorde en smuk Forklaring om Cronen og dends Edel-Steene og Prydelse.

Siden sang Kirken en smuk kort Musik. Da dend hafde ende, tog Biskoppen Scepteret eller Spiiret op af Alteret og leverte Kongen det med de Ord, at hand Kongelig Majestæt ville annamme det af hannem, som en GUDs Tierner i dend Hellig Trefoldigheds Nafn. Hvorpaa hand iigemaade af Skriften

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

forklarede hvad Scepteret hafde med sig at føre, og ved Spiiret hængde Lov, Ret og Skik med meere, som blev sluttet med en andægtig Bøn.

Biskoppen tog strax derpaa Æbelet og gaf Kongen det i Hænde, iligemaade udi dend Hellige Trefoldigheds Nafn, og derpaa forklarede hvad Æbelet og hvad Kaarset, som sad der ovenpaa, hafde at betyde. Da dette hafde ende, stod Kongen op, som saa længe hafde siddet paa Knæ for Alteret og gik til sin Throne. Kirken begyndte med Musik, og imidlertiid dend stod paa, ginge først de trende Biskopper frem og med nedbøvede Hoveder og Hænder allerunderdanigst gjorde deres Lyk-Ønskning, hvilket alle Kongelige Gesandter, Kongens Brødre, Fyrster og andre fremmede Gesandter samt Rigens Raad udi god Orden efterfulgte. Da baade Musikken samt Rigens Raad udi god Orden efterfulgte, Da baade Musikken og Lyk-Ønskingen hafde ende, blev begyndt for Alteret af Biskopperne Te Deum laudamus, (*“Dig, Gud, lovpriser vi” eller mere frit: “Vi priser dig, Gud”*) som Choret svarede, og til Enden forfulgte.

Das denne Lof Sang var udsjunget, stood Kongen op af Thronen og gik igien for Alteret med sit Sværd draget i Haand, og Biskoppen overleverede ham det Hellige Evangelium, som hans Kongelige Majestæt self holdte, hvoraf Cancelleren oplæste det,

99.

som var til ende, satte Kongen sig igien paa sin Throne, imidlertid Biskoppen endnu talede noget og indtil hand omsider sluttede denne høytidelige Act og Gierning med Bønnen og Herrens Velsignelse. Hvorpaa ald Musikken sig igen lod høre, og dermed endtes Kirke-Skikken ved denne Højtid.

Fra Kirken reed Kongen udi sine Kongelige Klæder, af rød Gylden-stykke, med sin Kongelige Kappe over af rød Fløyel, meget riigt med Guld bordyret og ned spattede Hermeliner underforet. Self bar hand og de Kongelige Klenodier, Nemligen, Cronen paa Hovedet, Spiiret udi Haanden, og Sværdet ved Siden; med Æblet lod hans føre for sig af Steen Brahe Rigens Raad paa en rød Fløyls Pude. Over Hans Kongel. Majest. paa Hiem-Vejen blev baaret en rød Gylden-stykkets Himmel af disse 4re Rigens Raad, Jørgen Friis, Predbørn Gyldenstjerne, Axel Brahe, og Henrick Lykke. Af Byens Volde og Floden hørtes Stykkernes Løsning; af Kirkernes Taarne alle Klokkerne foruden Pouken- Skral og Trompeters Klag, af Ære-Porterne her og hisset paa Vejen til Slottet oprettede deylig Sang og fød Streng-Leeg; hvilket alt sammen dog ikke var nær saa angenem, som at see langs af Gaderne, hvorledes Undersaatterne glæde sig. Smaa Pige-Børn toge hinanden i Haand dantzede, og sang deres Viiser, imidlertid Dreng-Børnene kaste deres Hatte op i Luften. Unge Piger løbe mod Kongen med Lilier og Blomster og strøede for ham i Vejen; de unge Karle gave Salve af deres Gevæhr som de holdte. Mid-Aldrende klappede med Hænderne og glædede sig, og de gamle Graahærdede løftede Hovederne og Hænderne op, takkede GUD og sagde, at de endnu ikke hafde seet saadan en Dag. Ja alle frydede sig, og der hørtes intet paa Gaderne, af Huuse, af Dørre, af Vinduer, og af gælde Kongen! GUD frelse Kongen! og GUD staae Kongen bie! Med saadan Fryde-Skrig blev Kongen forfuldt lige op tiol Slottet, hvor hand kom med samme For-Tropper og Følge og udi samme Orden, som hand kom til Kirken. Pa Vejen blev over alt udkast blant Almuen ved Herolderne Penge og nyslagen Mynt til denne Højtids Ihukommelse. Offentligen paa Torfvert sprang nogle Timer rød og blank Viin; ikke vidt derfra blev heele Oxer steegt, opfyldt med alle slags Vildt og spekkede med Fugle. Imidlertid dend gemeene Mand her om nappedes, holdte Kongen sit Taffel med alle de Kongelige og Fyrstelige Personer og Gesandter tillige med Rigens Raad og Bisperne.

100.

Andre fremmede Betienter tillige med Adelen, samt Kiøbenhafns Stads Øfrighed, de Høylærde og Geistlige vare ogsaa bereed et Glædeskabs-Maaltid, saa ta end Dag blef med Glæde og Lyst lykkeligen fuldendt.

Hertug Johan Adolph og Frøiken Augusta Bielager.

Dagen derefter som var dend 30te udi Høst-Maaned blef Erke-Biskoppen af Brehmen og Lybek Hertug Johan Adolph og Høybaarne Fyrstindes Frøiken Augusta Kongens Systers Bielager holdet.

Allehaande Lyst- og Torneer-Spil efter Croningen.

Siden var hver Dag nogen ny Lyst og Spol opfunden, som med Torneer-Renden, med at bryde Spær, og med at riide til Rings, udi hvilken Kongelig og Ridderlige Øvelser Kongen var saadan en Mester, at ingen enten af de Ind- eller Udlændiske kungiøre ham det efter, og vandt hand mesten alle Priiserne, som vare opsatte; ja hand til alles største Forundring uden ringeste Besværing, Møde eller Trethed rendte tvende Dage efter hinanden 340 Gange.

Sa frydefulde ogsaa glædelige vare disse Dage, at intet blef efterladt eller sparet som kunde optænkes, saavel disse mange fremmede Giester til Fornøjelse og Tids-Fordrif, som og Konges høytidelige Giester til Fornøjelse og Tids-Fordrif, som og Kongens høytidelige Croning til Pragt og Herlighed. Dagene glimrede af Guld og Edel-Steene, og Nætterne var lyse af Blus, Lamper og mangfoldige Paaafund af Fryde Ild og Luft-Skud. Her vare Jagt, Spil-Fægtning paa Søen, Vedde-Løb, Kamp imellem vilde Dyr og store Danske Hunde, Heste-Dantz og andet deslige saadant om Dagen; og saa snart Solen gik ned begyndtes Comædier, Dantz, Spil og Musik. Med et Ord. Alting var saa herligt, og saa glædeligt, at intet kunde udi saadan Færd være eller optænkes herligere og glædeligere. Og kandf mand alleeneste dømme denne Høytids Kostbarhed af de Mange Heste, som de fremmede Fyrster og Gesandter med sig hidbragte, hvilke beløb sig udi Tallet over 2200 som udi Kiøbenhafn Stad frit vare indquarterede, hvorefter mand læt kand regne, hvor mange Tienere og Opvartere der har medfuldt, som alle bleve holdte Kostfrie og saaledes fuld op fornøjede, at de enhver kom hiem til sit, vidste de ikke noksom denne Herrefærd at kunde rose. Men det fornemmeste var, at udi saadan Tilløb af Folk fra alle Stæder saavel Inde, som Udenlands, som var saa stor at der neppe var Rum til dem udi Huusene, blef dog holdt saadan Orden og Politie, at paa Gaderne hverken om Dagen ej heller om Natten hørtes nogen Klammer eller Allarm, og udi Huusene var et saa sikkert, at Dørene kunde staae aaben, uden at safne noget. Paa Torfvene og til Stranden kom dagligdagen saadan overflødig Tilførsel, at intet fattedes, og alle Ting som til Føden behøvedes, kunde have for en meget billig og taalig Priis.

101.

Her hørtes ingen u-lukker at være skeet, og vidstes snart ikke en Kaarde af vreed Hue blef draget eller blottet.

De fremmede Herrer rejser hver hiem til sit Stæd.

Saaleedes holdte denne Fryd og Glæde ved indtil dend 14de Dag udi Septembri eller Fiske-Maaned, da alle disse fremmede Herrer eller Giester een efter anden var her fradraget, undtagen Frøiken Augusta Kongens Syster, Erke-Biskoppens af Brehmen og Hertug Johan Adolphs Gemahl, som fortøvede her lidet, for at bereede sig desto bedre paa engang at tage Afskeed med sin Her Broder Kongen, og sin Fru Moder Enke-Dronningen, og de andre hendes Syskende, Printzer og Prinsesser.

Taksigelse til GUD, for sin Beskiermelse, over Kongen og Rigerne udi de otte Aar, Kongen var Mindreaarig.

Hermed endes da Kong Christians u-myndige Aaringer, med Lof og Taksigelse til dend Almægtige og Allviiste Tre-Eenige GUD, som saa lang Tiid hafde holdt disse Riger og Lande udi sin Guddommelige Haand og Almagt, og under sine Aldseendes Viidsoms og Forsiuns Haand og Almagt, de andre omliggende Nabo-Riger og Lande udi Europa, saa undtagen, ere blefne hiemsøgte med Krig og Blodstyrtning, U-eenighed, Oprør og Tvedragt, Hunger, Dyrtd, Pestilentze og andre fordervelige Lande-Plager, ere disse Riger saaleedes derfra blefne beskyttede og beskiermede; at naar alleeneste undtages det Aar 1592, da Pesten ved U-forsigtighed og Varresløshed blef fra Lifland hidflyttet, kunde gandske Europa pæge paa disse tvende Riger med deres underliggende Lande og sige: Se de Lande, hvilke GUD Herren elsker! Thi en Konge, som var et Barn, er bleven Mandig, og har sat sig med Fred paa sin Fæderne Throne; da paa endeel andre Stæder de, som allereede vare gamle paa deres Throne, bleve deraf stødte, enten ved hemmelige og skielmske Mord, eller paa anden Maade. Udi stæden for at paa andre Stæder vel hørtes Piibe-Leeg og Trompeters Klang, men saa fulgte derved Krigs-Torden og Forskrekkeelse, med Hylden og Kammer-Sang; da blef det hørt her til trende Kongelige Princsessers Bryllups-Høytider med Lyst og Dantz, med Glæde og Fryde-Sang. Da andre Stæder ere truede og ødelagde ved Ild og Brand; da her her hver Bye og Stæd, hver Huus og Hytte udi Roelighed self baade tændt og slukkes deres Ild og Arnested. Her hørtes udi Kirkerne GUDs Ord prædikes udi sin rette og sande Meening; her bleve Sacramenterne udeelte efter sine sande Indskriftelser; Ungdommen udi Skolerne bleve oplærde udi deres reene og puure Guds Frygt end Stilhed, og hver mand øvede sin rette Religion baade inden og uden Huus med Samvittigheds Rolighed: Da paa andre Stæder bleve Kirkerne tillukte og Skolen ødelagde; og hvor de end vare aabne og ved magt; der var dog ikke andet end Klammer, Kif, U-eenighed, Menniskens vrang Lærdom, half Afguderie, ja Forfølgelse og største Lifs-Fare ved at frygte sin GUD. Her blef Lov og Ret paa

102.

Dom-Stolene udveyet med Retfærdigheds Veye-Skaaler; men udi andre Stæder sad Retten udi Spyds-Stagen og paa Sværdets hvasse Eg og Aad. Hver Mand søgte her med Fred og Rolighed sin Næring og Biering uden Frygt for Røven og Plyndring; da de paa andre Stæder maatte gaae og hveege om deres Huus-Hjørne, og vidste ikke enten de hafde noget eller intet, eller om de torde vel træde over deres egne Dør-Tærskler. Vandet gaf her fine Velsignelser, og Skibene sejlede saa sikkerligen paa Havets Bølger, som Ploven skar sine Fure udi Jordens Ryg. Grøden blef og afhøstet med saadan Overflødighed, at Landet ikke alleeneste hafde nok self, men end og til at meddeele sine Naboer, som fattedes og leed Mangel. Med et Ord. GUDs Beskyttelse Fred og Velsignelse var over Kongeriger og Lande.

GUD alleene Ære

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

103.

Kong Christian
Den Fierdes Haandfæstning
Udgiven Aar efter GUDs Byrd 1596 dend
7 de Augusti; før Hans Kongelige Majestæt
blef cronet

Vi Christian dend Fierde af Guds Naade, Danmarkes, Norges, Wenders og Gothers Konge, Hertug til Slesvig, Holsteen, Stormarn og Ditmarsken, Grefve udi Oldenburg og Delmenhorst. Giøre alle vitterligt, at efterdi Vor Elskelig Ærlige og Velbyrdige, meenige Danmarkes Riges Raad have udi Stormægtigste Høybaarne Fyrstes og Herres Hr. Friderich dend Andens, Danmarkes, Norges, Wenders og Gothers Konning, Hertug udi Slesvig, Holsteen, Stormarn og Ditmarsken, Grefve udi Oldenburg og Delmenhorst, Vor kiære Hr. Faders høyloflige Ihukommelses Tiid Os keyst, kaaret, udvalt, bevilget og samtykt Os for Herre og Konning at være over Danmarkes og Norges Riger efter vor kiære Hr. Faders Død og Afgang; og de med meenige Adel, Kjøbstædmænd, Bønder og meenige Almue Rigers Indbyggere bevilget, samtykt, hyldet og foret have. Os for deres rette Herre og Konning: Da efterdi det er og haver været af Begyndelsen, at naar nogen Herre og Konning: Da efterdi det er og haver været af Begyndelsen, at naar nogen Herre og Konning skal annamme sin Kongelige Croning, skulle de tilforn bedrede, forsegle og svære meenige Danmarkes Riges Raad paa deres egne og meenige Adels og Rigers Indbyggers Vegne at holde dennem alle og hver særdeeles ve Lov, Skiel og Ret, og forskrive og forsegle dennem Friheder og Privilegier. Thi have Vu nu derfor udi dend Hellig Trefoldigheds Nafn med Vore Elskelige meenige Danmarkes Riges Raad, som ere Christopher Valkendorf til Glorup vor Hof-Mester Christopher Friis til Borrebye Vor Cancellar, Peder Munck til Estvadgaard Marsk udi Vort Rige Danmark, Steen Brahe til Knudstrup, Manderup Patzberg til Hagesholm, Erick Hardenberg til Matterup, Henrick Belov til Spytterup, Axel Gyldenstiern til Liungbygaard Stadtholder udi Vort Rige Norge, Absalon Giøe til Kieldstrup. Jacob Seefeld til Visborg, Breide Rantzov til Rantzov-

104.

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

holm, Albrecht Friis til Harridskier, Arild Hvidtfeld til Oderberg Rigens Cancellar, Henrick Rammel til Bekeskov, Jørgens Friis til Krastrup Landsdommer udi Vort Land Nørre Jylland, Predbiørn Gyldenstjerne til Vasborg, Axel Brahe til Stund, Henrick Lykke til Overgaard, Oluf Rosenspar til Skarholdt, Eske Brok til Vemmeltøft forliiget og fordraget, som herefter følger:

1. Først ville og skulle Vi over alting elske og dyrke dend Alsommægtigste GUD, og hans hellige Ord, styrke, forfremme, fremdrage, handthæve, beskytte og beskiærme til GUDs Ære og dend hellige Christelige Troes Forøgelse og Religionens Forbedring. Af Vor magt og Formue, og des til behof, ville Vi det saa bestille, at alle Sogne-Kirker og Skoler over begge Riger blive besørget og forseet med Christelige og fromme lærde Mænd, og med nødtørftige og ærlig Ophold og Underholdning, hvis det ikke tilforn skeet er udi Høybemeldte vor kiøre Hr. Faders Tiid.
2. Sammenleedes skulle Vi holde meenige Rigers Raad, Adel, Kiøbstædmænd, Bønder og meenige Rigens Indbyggere, og hver særdeles ved Lov, Skiel og Ret, Friheder og Privilegier; og ingewn af denne her imod u-forrettet udi nogen Maade. Og Skulle Vi alle og hver besynderlig af Vort Kongelige Embede for Overvold og U-ret beskytte, beskierme og handthæve.
3. Dernest ville og skulle Vi være forpligt Danmarks Rige at forfremme, formere, forbedre og forhøje af Vor yderste Magt og Formue: Og om GUD Allermægtigste det saa haver forseet, at Vi ydermeere Land herefter ved Danmarks Riges Indbyggers Hielp og Trøst vinde kunde med Rettergang, bekræfte med Sværd, eller aldeledes bekomme; da skulle de høre til Danmarks Rige, og være og blive under Danmarks Crone. Men dersom skeede (det GUD forbyde) at nogen Feide eller Indfald skeede ind paa Riget og nogen Deel af Riget kom under nogen fremmed Potentat, og siden blef igien til Danmarks Rige bekræftiget udi nogen Maade; da efterdi Rigens Indbyggere skulle self tilhielp det at bekræfte, maa og skal hver Danmarks Riges Indbyggere qvit og frie nyde og bekomme hvis Gods og Eyendom hannem tilforn udi samme Orts Lande haft haver.
4. Sammeleedes ville og skulle Vi elske og fremdrage Danmarks Riges Raad og Adel, og med dennem styre og regiere Danmarks Rige, og besørge Danmarks Rige med Cronens Lehn, saa de ikke skulle have behof at besøge Herre-Dagen eller anden Besværing paa deres egen Kost og Tæring.
5. Desligste ville Vi og ingen Udenlandske Mænd tage udi Danmarks Riges Raad eller forleene med meenige Danmarks Cronens Slotte eller Lehn, uden det skeer med Danmarks Riges Raads Villie, Fuldbyrde og Samtykke.
6. Sammeleedes skulle Danmarks Riges Adel nyde, bruge og beholde deres Jorde-Gods og Tienere frie til ævig Tiid, men Hals,

105

Haand alle Kongelig Sager og ald anden Herlighed og Rettighed; ligesom Vi og Vore Forfædre Konger udi Danmark over Vor og Cronens Tienere og Gods haver, og frit haft have: saa at vi eller Vore Fogder og Embedsmænd skulle aldeeles intet bevare Oss med deres Tieners Gods og Enemerke, Skov, Fiske-Vand eller nogen anden Herlighed enten med Sagefald, Giæsterie; Egt, Arbejde eller anden Besværing: uden hvis vi kunde have med Adelen, som Godset og Tienerne tilhøre, gode Villie og Samtykke; uden aleene, at de age Vort og Vor Fyrstindes Fadebur, hvor Vi personligen drage igiennem Landet, som sædvanligt haver været af gammel Tiid; uden saa skeer at nogen aabenbare Fejde komme paa Landet eller Riget, da ville Vi dog ingen Besværing legge paa Adelen Tienere, uden det skeer med meenige Danmarks Riges Raads Samtykke.

7. Hvor nogensteds saa findes, at Cronen haver med Adelen fellig enten udi Skov, Mark eller Fiske-Vand, da skulle Vi eller Vore Fogder ikke ydermere bruge derudi, enten med Fiskerie, Olden-Sviin,

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Skov-Hug, Jagt eller anden Brugelse, endom Cronens Lod og Deel kand taale: dag saa paa de fællig Skove udi Falster og Lolland liggendes, som Cronen haver Lod og Deel udi, skal ingen slaa stort Vildt uden vi selver eller andre paa Vore Vegne; uden det skeer med Vores Tilladelse.

8. Ikke skulle Vi heller med Vort Bref byde forbyde nogen Mands Arfve-Tienere eller dennem, som de udi Pant eller Verge haver, at svare samme sin Hosbond. Haver nogen Tiltale til nogen enten om Gods eller Tienere, da skal hand det forfølge med Rette, og efter Lov om Recessens Lydelse.

9. Ikke ville eller skulle Vi paalægge eller begynde nogen Land-Skat paa Adels Tienere, uden det skeer med meenige Danmarks Riges Raad, eftersom gammel Sødvanen været haver. 10. Sammeleedes maa og skulle Danmarks Riges Raad og Adel nyde deres frie Fiskerie, for deres egne Grunde, som de her til af Arilds Tiid hafer haver Skade af. Dog skal de Fiske-Gaarde maa blive ved Magt, som haver været af Arilds Tiid.

11. Ville og nogen af Adelen besøge Silde-Fiskende, og der bruge sin Næring, da skal det være Adelen u-forholdet, efterdi det tillades Fremmede og Udenlændske at bruge deres Fordeel der at salte. Skal det og være Adelen u-forbødet, og frit fore at købe og selge Øxen, at stalde paa sit eget Foder, som hver kand stalde, eller hand kand lade føre hos sin egen Tienere, som ere pligtige Foder-Nød; dog hermed Cronens Told u-forkrænket.

12. Skal det og være Danmarks Riges Raad og Adel frit fore at købe og selge med Udenlandske Kiøbmænd, som hertil været haver

106

13. Ikke skulle Vi, vore Fogder eller Embedsmænd lade gribe, baste, binge, eller udi Fængsel sætte nogen Riddermands Mand foruden hand tilforn er forsvunden efter Loven, uden de tages udi de ferske Gierninger der de maa gribes og sættes fore efter Loven. Dog skal hver Mand, være pligtig at stande til rette for Os og Danmarks Riges Raad, for hvis nogen haver hannem til at tale med rette.

14. Item skulle vi heller tilstæde Vore Fogder eller Embedsmænd at fejde nogen Riddersmands Mand eller deres Tienere. Haver Vore Fogder eller Lønsmænd Tiltale til nogen, da skulle de tale dem til med Rettergang.

15. Item skulle Vi ingen Krig begynde eller paaslaa uden det skeer med meenige Danmarks Riges Raads Villie, Fuldbyrde og Samtykke.

16. Item ingen Riddermands Mand skal forbryde sit Jorde-Goods, uden hand fører Avind-Skiold imod Konningen og Riget, som Loven udviiser.

17. Item skulle Vi altid dømme uden ald Vild, og ej tage Gunst eller Gave for nogen Ret eller Rettergang udi nogen Maade. Men være lige villige til at hjælpe og skikke dennem deres Ret, være sig enten Indlændske eller Udlændske Folk, Fattige eller Rige, Venner eller U-venner, Edel eller U-edel, inden Raad eller uden, som hænder for Os at komme, som en Christen Konning bør at giøre.

18. Item skulle Vi ingen udlændiske Privilegiet, som gielder paa Riget stadfæste eller paa ny give, eller nogen Monopolier bevilge, uden med meening Danmarks Riges Raads Raad.

19. Item skulle vi ikke give nogen u-frie Mand dend Frihed og Frelse, som Riddere og Svenne de haver, uden ald Danmarks Riges Raads Samtykke, uden nogen forhverver det saa ærlig paa Marken, at hans er det værd.

20. Item skulle ikke Vi, vor Fyrstinde eller Vore Afkomme, eller nogen anden paa Vores vegne købe eller pandte Os eller Cronen til nogens frit og frelse Gods her udi Riget udi nogen Maade, som af gammel Tiid været haver.

21. Ikke skulle heller Danmarks Riges Raad og Adel maa købe eller pandte noget frit Bonde-Gods efter denne Dag, uden det skeer med Kongens Tilladelse.

22. Item hvem som kommer til Os udi gode Tro og Love paa Vor Skrivelse og Bref, da skal dend for Os og for alle de, som for Os giøre og lade ville, frie sikker og u-behindret komme hiem til sit eget igien, dog at hand skal være pligtig for Os og Danmarkes Riges Raad at standse til rette.

23. Item hvem som ville feide nogen Riddermands Mand, da skal hand giøre hannem ærlig Forvaring med hans ovnede beseglede Bref, og sende hannem det, med 2 Riddermands Mænd. Dend

107.

som Feide kyndes, skal være føllig for dennem, som hannem Forvaring giøre. Nat og Dag, efter at hannem kyndes Feide.

24. Skulle Vi og være forpligtet med Undersaatternes hielp, det første Vi kunde det bekomme, at indløse Ørkenor og Hetteland til Cronen igien.

25. Item ville eller skulle Vi ikke heller maa drage nogen fra sit Herrets-Ting eller Lands-Ting med Vore Breve. Ikke heller fra Rigens Cancellen efter Loven. Ikke skal heller nogen maa skyde sig fra sit Herrets-Ting, førend Dom er gangen.

26. Item dersom Sandemænd eller Revninge svære nogen Mand til Skade med U-ret, sav it som Jydske Lov retter; da skal Lands-Dommerne have Magt, om det af dennem begiæres, at opstæfne beste Bygdemænd og dennem maa fælde, om de have gjort U-ret. Udi lige4maade skal holdes udi Siælland og Skaane og andre Lande, saavit som Siællands og Skaanske Lov rækker om Olding og Revning.

27. Sammeleedes skal og holdes om Lov og Lov-Hærd, men paa de Lov og Lov-Hefder, som nogen af Adelen have given og gjort, skal ikke dømmes, uden for Kongen og meenige Danmarkes Riges Raad.

28. Sandemænd, Ransnavninger og andre Navninger, skulle ej herefter maa sverge imod Lov-Hefde eller imod nogen Lav, som given er, men de stande ved magt og være u-ryggede.

29. Item ingen Forbud skulle Vi heller giøre paa Øxen, Korn Smør, Sild eller noget andet at udføre her af Riget, uden med meenige Danmarkes Riges Raads Villie og Samtykke, som gammel Sædvane været haver. Ikke skulle Vi heller noget Forbud, som er gjort, igien opgive; men om nogen Feide saa hasteligen paakom paa Riget, og vi ikke saa ideligen kunde forskrive meenige Danmarkes Riges Raad, da skulle Vi dog forskrive dennem, som ved Haanden nest ere.

30. Item efterdi Danmarkes Riges Raad, Adel og Indbyggere skulle være pligtig at standse hver Mand til rette for Os og Danmarkes Riges Raad, da ville Vi udi ligemaade være pligtige at stande hver Mand til rette for Danmarkes Riges Raad, og herudi ingen U-gunst anamme til nogen, og fuld giøre deres Dom.

31. Item skal ingen efter denne Dag bøde for Voldførsel efter Marke-Skiel, men skal et Vold for hver, som Vold føres, regnes og ikke meere, ligesom det have af gammel Tiid været.'

32. Item skulle Vore Lehnsmænd skikke Dannemænd til Herrets-Fogder, som skikke hver Mand Lov og Ret uden vild. Giører Herrets-Fogden nogen U-ret, saa skal hand afsættes og svare self sine Gierninger.

33. Item skal ingen forbydes Skov, Mark eller Ejendom efter

108.

Loven at kalde til Rebs, endog at Cronen eller Kirken haver der Lod og Deel udi.

34. Item skal og Adelen have deres egen Hovet-Gaard qvit og frie for Tiende, som de selver boe udi, eller holde deres Fogder paa, som bruge deres Avl, paa det de skulle holde deres Tienere til retfærdigen at tiene.

35. Item skulle og Adelen have deres egen Hovet-Gaard qvit og fire for Tiende, som de selver boe udi, eller holde deres Fogder paa, som bruge deres Avl, paa det at de skulle holde deres Tienere til retfærdigen at tiende.

35. Item skulle og Adelen og Ridderskabet nyde og beholde Jus Patronatus til de Kirker og Geistlige, som de kunde beviise med Bref og Segl at have ret til. Dog saa at de Personer, som dermed forleenet er, maa dennem nyde deres Lifs Tiid; og naar de Personer, som dermed forleenet er, maa dennem nyde deres Lifs Tiid; og naar de Personer ere døde og afgangen, som nogle Vicarier udi Forleening have; da maa hver Riddermands Mand og Adel her udi Riget komme til det Gods igien, som de med nøyagtige Bref og Segl beviise kunde, at de ere rette Arvinger til.

36. Og skal alle Kloster Prælaturer, Digniteter Canikedømme og andre Geistlige Lehne, som nu ikke nævnet ere, ved deres Magt blive, til saa længe at Kongen og Danmarks Riges Raad derom med flere Viise og Lehnsmænd, som de til dennem tagendes vorder, en anden Skikkelse gøre kunde, dog hver Mands Ret og Rette-Tiltale u-skad og u-forkrænket udi alle maader, efter Vor kiære Hr. Far-Faders Konning Christian dens Tredies Recesses Lydelse.

37. Item skulle Vi ikke formindske de Lehn, som gode Mænd have udi Pant, førend deres Brefve blive lovlige indløst og fuldgiorte. Og skulle de ikke heller kunde forbyde slig deresd Lehn, som de udi Pant have, med nogen deres Gierninger, uden ved de Gierninger, som de forsee dennem imod Os og andre Rigens Indbyggere, da skulle de stande til rette efter Loven.

38. Item ville vi ikke Brefve give imod Brefve.

39. Item skulle Vi holde Vore Brefve ved Fuldmagt, desligeste og holde Vore Forfædres fremfarne Konningers udi Danmark Brefve ved Magt.

40. Item dør nogen u-frie Mand, som u-frie var fød, og haver dog fanget Frihed, og haver ingen frelst Arfvinger, da skal det Gods ikke falde til Cronen eller nogen U-frihed, men skal dog komme til hans rette Arfvinger igien, dog de ere u-frie, og det skulle de ikke beholde, men selge det Adelen igien, inden Aar og Dag for fuld Værd, dog om det er u-frit Gods hand hafde, førend hand blef frie, det falder igien til rette Arfvinger.

41.

Item at Rigens Cancellar ej skal bruge Rigens Indsegel udi sin egen Sag, men vi skulle skikke der en anden god Mand til, som sidder udi hans sted udi hans Sag, under Rigens og sit Indsegel og Nafn.

42. Item at Sandemænd ikke skulle svære om Ejendom efterdenne Dag, men hvo der vil deele om ejendom, Hand det forfølge, som

Chat Gpt:

Moderne dansk gengivelse:

”Hvis en ufri mand dør, som er født ufri, men som har opnået frihed, og han ikke efterlader sig nogen frie arvinger, så skal hans ejendom ikke tilfalde kronen eller nogen anden form for ufrihed.

I stedet skal den gå tilbage til hans rette arvinger, selv om de stadig er ufrie.

De må dog ikke beholde ejendommen, men skal sælge den igen til adelen inden et år og en dag til fuld værdi.”

Hvad betyder det i praksis? (forklaring)

Denne regel handler om tidligere livegne/ufrie personer, der har opnået frihed:

Hvis de dør uden frie arvinger

Så må kongen ikke overtage deres ejendom

Den går i stedet til deres slægtninge, selv hvis disse stadig er ufrie

MEN: De ufri arvinger må ikke eje jorden permanent

De er forpligtet til at:

sælge den til adelen

inden 1 år og 1 dag

til fuld markedspris

Historisk betydning

Dette viser tydeligt:

Hvor stærkt stands- og ejendomsrettigheder var bundet til frihed og adel

At ufrie ikke måtte eje fast ejendom permanent

At staten/kronen ikke automatisk overtog ejendom, hvilket ellers var almindeligt i ældre tid

Hvad betyder u-frie

“U-frie” betyder, at en person ikke er fri i juridisk og social forstand – altså at vedkommende ikke selv bestemmer over sit liv, sin arbejdskraft eller sin ejendom.

I historisk dansk sammenhæng betyder ufri typisk:

1. Livegen eller fæstebundet

En ufri person var ofte:

bundet til et gods eller en herremand

kunne ikke frit flytte

kunne ikke frit vælge arbejde

havde begrænsede rettigheder

Det minder om livegenskab, selv om Danmark formelt ikke altid brugte netop dét ord.

2. Ingen fuld ejendomsret

Ufriere:

måtte ofte ikke eje jord permanent

kunne være tvunget til at:

sælge ejendom

betale særlige afgifter

yde arbejde til herremanden

Det ses tydeligt i din tekst, hvor de ufrie arvinger ikke må beholde jorden.

3. Modsætningen til “fri”

En fri person havde:

ret til at flytte

ret til at indgå aftaler

ret til at eje jord

ret til selv at disponere over arv

En ufri havde ikke disse rettigheder fuldt ud.

109.

Ejendom bør at deeles til Herrets-Ting, Lands-Ting og for Rigens Cancellar, undertaget Herrets-Skiel og Marke-Skiel.

43. Item bliver nogen god Mand forført eller beløjet for Os, da skulle Vi det ingenlunde tro eller love give, med mindre enten som Os sligt sagt haver, hand vil det tilstaae udi Vor og Danmarkes Riges Raads Nærværelse, og udi dend andens Paahørelse, og findes hand sa at føre Løgn, da straffes for Løgn, som vedbør.

44. Item bliver nogen Riddermands Mand Fredløs for ærlige Gierninger, da skal hand bøde 20 Lødemark for sin Fred.

45. Og efterdi dend højeste Regiment udi Riget hænger mest paa Kongens Person, hvilket Regimente Kongen alene ikke føre kand; derfor skal Kongen altid have en Rigens Hof-Mester, en Cancellier og en Rigens Marsk, som ere føde Danske Mænd af Adel; hvilke som Kongen og andre Rigens Raad udi Rigens Sager og Erinde til Hans Kongelige Regimentes Opholdelse skulle være behielpelige. Om Kongen ville besværgen nogen, være sig Ædel eller Uædel, derimod nogen kunde formeene at Kongen gjorde hannem u-ret; da skal det være hver frit og obet for at give det Rigens Hof-Mester, Kongens Cancellier og Rigens Marsk tilkiende, og lade formane Kongen, at hand forlader saadan hans Forsæt: Og dersom Kongen ikke da ville lade sig underviise, hvilket Vi dog for Os vel giøre ville, da skal Kongen strax udlægge og opnæfne dend, som, klager, en benævnte Rettes Dag, og da pleye Anklageren Ret for Rigens Raad og nogle af Adelen, som Kongen og dertil skal lade kalde og forskrive, og for dennem stande hver Mand til rette, og hænde og give hvad beskrevne Lands Lov udviiser og giver.

46. Item skulle Vi annamme alæle Slottets Love, udi Danmark og Norge af Vor Elskelige Danmarkes Riges Raad, og bepligte Vi Os Rigens Raad, Ædelinge og indfødde gode Mænd, og ingen anden at holde til Vor Haand, og Samarkes Riges Raad igien at holde til Vor Haand, og Danmarkes Riges Raad igien at antvorde dem fra Os paa Vor Kongelige Eed, naar Os forelagt vorder: Og om nogen Slots-Lov vorder anderleedes forvandlet, da skal det ingen Magt have uden meenige Danmarkes Riges Raad og Amtykke.

47. Og skal Danmarkes Rige være og blive et frit Kaare-Rige, som det er og af Arilds Tiid været haver.

48. Alle disse fornæfnte Artikler, og hver særdeeles bepligte Vi Os Christian dend Fierde med GUDs Naade udvalde Konning til Danmark og Norge ved Vor Kongelige Eed og Christelige Tro og Love ubrødelig og fast at holde ved alle Puncter, Ord og Artikler, som de udviiste og indeholde, uden ald Argelist udi nogen Maade: Og have Vi til des ydermeere Vidnesbyrd og bedre Forvaring, at sligt udi allemaade holdes skal som skrevet

110.

staaer, hængt Vort Indsegl neden for denne fornæfnte Vor Haandfæstning, som er Vort aabne Bref, med fornæfnte Vor Elskelige Danmarkes Riges Raads Indsegle. Givet paa Vort Slot Kiøbenhafn dend 7de Augusti, Aar efter Christi Fødsel 1596.

Under Vor Signete
Christian

Chr 4. * 1577 – 1648 - Regna foimat pietas (med Guds frygt skal man land bygge)

Christopher Balkendorf, Christian Friis, Peder Munc
(L.S.) (L.S.) (L.S.)
Steen Brahe, Manderup Parßberg, Erick Hardenber
(L.S.) (L.S.) (L.S.)
Henrick Belov, Axel Gyldestierne, Absolon Gie
(L.S.) (L.S.) (L.S.)
Jacob Seefeld, Breide Ranzov, Albret Frii
(L.S.) (L.S.) (L.S.)
Arild Hvitsfeld, Henrick Rammel, Tørgen Friis,
(L.S.) (L.S.) (L.S.)
Predbiørn Gyldestiern, Axel Brahe, Henrick Lynffe,
(L.S.) (L.S.) (L.S.)
Oluf Rosenspar, Eske Brof, Christian Holf.
(L.S.) (L.S.) (L.S.)

